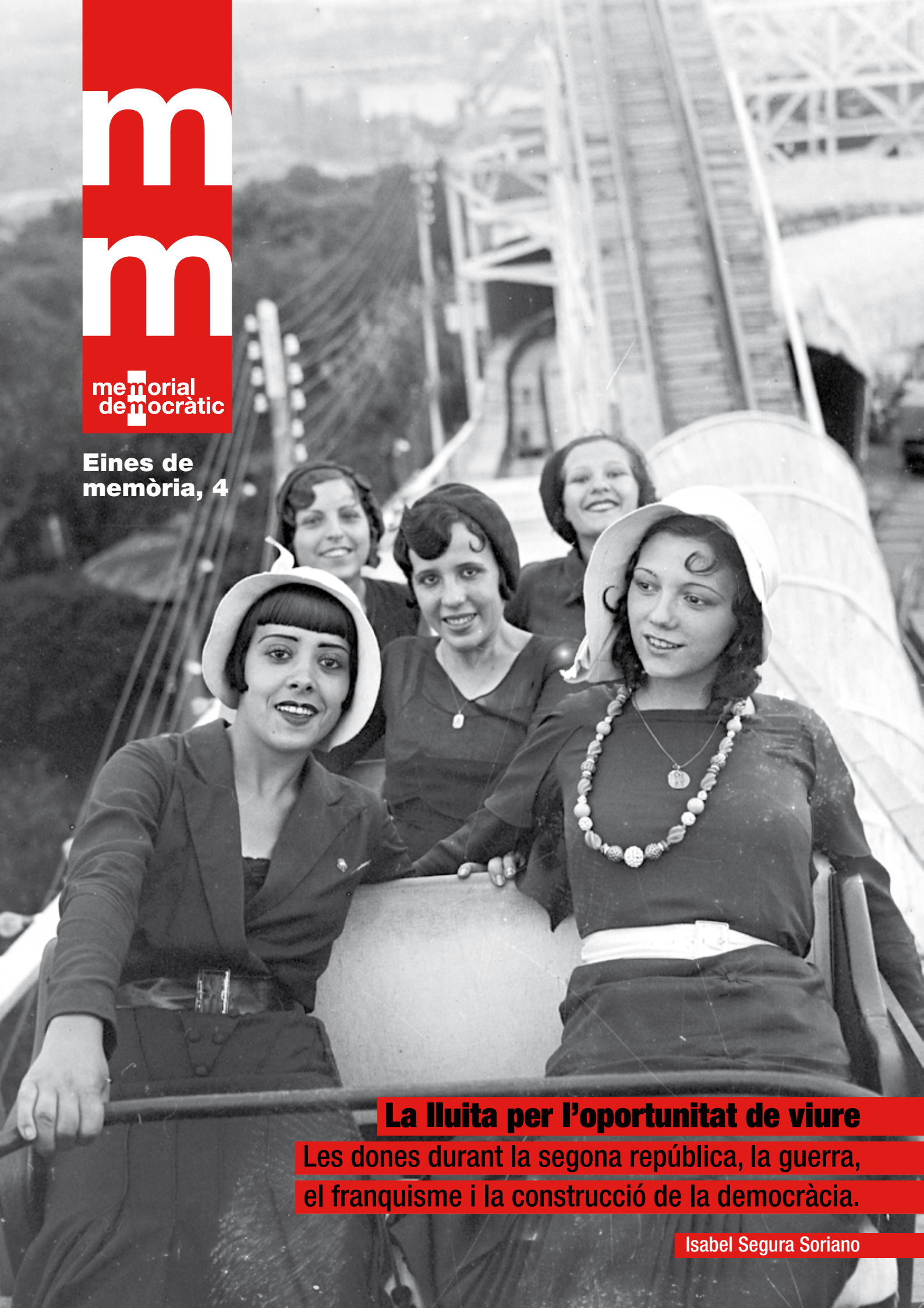

m
m

memorial
democràtic

Eines de
memòria, 4

La lluita per l'oportunitat de viure

**Les dones durant la segona república, la guerra,
el franquisme i la construcció de la democràcia.**

Isabel Segura Soriano

LA LLUITA PER L'OPORTUNITAT DE VIURE

Les dones durant la Segona República, la Guerra, el Franquisme
i la construcció de la democràcia.

Isabel Segura Soriano

	Introducció	x
CAPÍTOL 1	LA SEGONA REPÚBLICA: UNA OPORTUNITAT	x
CAPÍTOL 2	QUAN LA VIDA PERD VALOR. LA GUERRA CIVIL	x
CAPÍTOL 3	QUAN VIURE ÉS SOBREVUIRE. FRANQUISME	xx
CAPÍTOL 4	CONSTRUINT LA DEMOCRÀCIA	xx
	Agraiments	xx
	Acrònims	xx

Grup d'amigues a les muntanyes russes.
Autor: Gabriel Casas i Galobardes.
ANC

**“Lluiten
per més que
les seves vides.
Lluiten
per l’oportunitat
de viure-les.”**

Dorothy Parker

PRESENTACIÓ

Amb la publicació de *La lluita per l'oportunitat de viure. Les dones durant la Segona República, la Guerra, el Franquisme i la construcció de la democràcia*, la col·lecció Eines de Memòria, fruit de la col·laboració entre les direccions generals de l'Educació Bàsica i el Batxillerat i de Memòria Democràtica, aborda la memòria de les dones sobre el llarg procés d'emancipació des dels avenços que va comportar la Segona República quant a la legislació civil i la incorporació de les dones a la vida pública, fins a l'aparició del moviment feminista com un dels grans actors de la transició a la democràcia. La idea sorgeix de la voluntat conjunta del Memorial Democràtic i l'Institut Català de les Dones de treballar en aquesta memòria mitjançant una exposició fàcil d'itinerar arreu de Catalunya i capaç d'estimular aquesta visió del període central del segle xx, dels anys trenta als setanta, des dels ulls de les dones.

Aquest llibre té, doncs, una doble funció: d'un costat, acompanyar l'exposició del mateix títol a manera de catàleg; d'un altre, promoure entre els i les joves el coneixement de la nostra història des de la perspectiva de les dones.

Isabel Segura, autora del llibre i comissària de l'exposició, ha aconseguit exposar els fets i informacions més significatius d'aquest llarg període de manera succinta i suggeridora, a la qual no és pas aliena la rica selecció de documents reproduïts, tant textuais com fotogràfics, que il·lustren perfectament la vida de les dones en l'àmbit públic al llarg d'aquells anys.

Per acabar, volem, com sempre, animar el professorat a compartir amb els i les alumnes les eines de la història oral com a forma de descobrir en l'entorn familiar i social més pròxim la petja d'un passat prou recent per reconèixer-hi l'origen de situacions i comportaments que encara ens afecten i que, dia a dia, estem superant des de tots els àmbits.

Maria Jesús Bono Lahoz

Directora general de Memòria Democràtica

Jaume Graells Veguin

Director general de l'Educació Bàsica i el Batxillerat

Marta Selva Masoliver

Presidenta de l'Institut Català de les Dones

INTRODUCCIÓ

Aquest és un llibre fet d'imatges i de textos a través dels quals reconstruïm alguns episodis de la vida de les dones durant un període històric que abasta des del 1931 fins al 1978. Un període, potser no gaire llarg en el temps, però sí d'una gran intensitat pels fets històrics i la complexitat de les experiències vitals que van viure diverses generacions.

Un període que s'inicià amb unes eleccions municipals que donaren el triomf als partits de centre-esquerra, que es van dotar d'un sistema de govern republicà que posà fi a la monarquia i que va crear un nou marc que va fer possible experimentar noves maneres de viure, tant personalment com col·lectivament, i que la guerra civil estroncà. Els militars sollevats crearen un règim polític dictatorial que imposà un model únic i perseguí tota diferència –sexual, ideològica...– que no s'hi ajustés. El 1975, després de la mort del dictador, començà un procés per construir, novament, una societat democràtica no sols en l'àmbit legislatiu. Nosaltres, aturem el relat el 1978, quan l'aprovació d'una nova constitució donava pas a la convocatòria, pocs mesos després, d'eleccions municipals.

Hem volgut posar al centre d'aquest relat les experiències i aportacions de les dones. Per què? Primer, perquè sovint han estat ignorades o menystingudes. Segon, perquè en enfocar altres centres la història pren una altra dimensió.

En el llibre no hi és tot, tampoc no ho sabem tot i és aquí quan la teva implicació, lectora o lector, és cabdal. Potser ara és arribat el moment de fer la teva contribució a la nostra història.

CAPÍTOL 1

**LA SEGONA
REPÚBLICA:
UNA OPORTUNITAT**

La dècada dels anys trenta del segle XX va ser una època de canvis que se succeïren a una velocitat de vertigen.

Canvis en el sistema de govern: d'un règim monàrquic a un sistema republicà.

Canvis legislatius: la constitució republicana reconeixia, per primera vegada en la història del país, el sufragi universal, és a dir, admetia el dret de vot per a les dones i els homes.

Més canvis legislatius: la llei del divorci, que afectà la relació entre els sexes.

Eren canvis que reconeixien les voluntats de diversos col·lectius de dones i d'homes que exigien transformar les relacions entre la ciutadania i les institucions públiques, i també les relacions entre els sexes. En definitiva, volien explorar noves maneres de viure, tant col·lectivament com individualment, lluny de les velles i obsoletes estructures polítiques, lluny dels vells arquetips que establien amb rigidesa com havia de ser i comportar-se una dona i com havia de ser i comportar-se un home.

En la recerca exploratòria de noves expectatives vitals que el nou marc polític i legislatiu obria, hi va haver una aposta decidida per la cultura, especialment per part de les dones convençudes de la seva capacitat emancipadora.

Calia fer extensiva l'escolarització a totes les criatures i repensar la formació en tots els nivells educatius. A la Catalunya de principis dels anys trenta, la taxa d'analfabetisme entre la població femenina arribava al 80%. Era urgent crear noves escoles i serveis per tal que nenes i nens tinguessin dret a l'educació. D'una altra banda, fins a la proclamació de la II República, les escoles estaven separades entre nenes i nens, amb programes educatius diferents per a les unes o els altres. El nou govern apostà per l'escola mixta i la coeducació.

Calia possibilitar l'accés de les dones a la cultura i a la formació professional, fomentar el debat cultural i gestar nous imaginaris. Amb aquest afany, van crear plataformes culturals com ara el Club Femení i d'Esports, el Lyceum Club... Van voler estendre el debat sobre el paper de les dones en la nova societat en construcció i fundaren els seus propis mitjans de comunicació, com ara les revistes *Evolució*, *Mujeres Libres*...

La literatura es convertí en una via d'exploració per a crear nous referents femenins. Des de tots els gèneres literaris –llibres de viatges, novel·la, assaig, poesia, teatre, periodisme– una munió d'escriptores –Teresa Vernet, Mercè Rodoreda, Anna Murià, Aurora Bertrana i tantes altres– publicaven, eren llegides i guanyaven els premis de més prestigi en l'àmbit de la literatura catalana.

En definitiva, apostaren per la cultura amb tota la seva capacitat política.

■ El 12 d'abril de 1931, es van convocar eleccions municipals. Els partits republicans van ser els més votats i van obtenir la majoria a les grans ciutats. Dos dies després, es proclamà oficialment la II República.

Evolució, revista de dones publicada a Barcelona, saludava la proclamació de la República amb el titular "El 14 d'Abril de 1931" i manifestava la seva confiança en que el nou govern reconeixeria la igualtat de drets entre dones i homes, i concretament, el dret al vot femení.

EVOLUCIÓ

DIRECCIÓ I ADMINISTRACIÓ: César Cantó, 2

Barcelona 25 abril 1931

Preu: 10 cèntims
Sepes i quant d'habitatge la cada mes

Any I Núm 5

El 14 d'Abril de 1931

Es amb el més gran plaer que rendim homenatge a la realitat del moment històric, obrint un parèntesi als nostres articles reivindicatius, on maldem en defensa de drets i reformes civils que cap esperit mitjanament culte no podrà regatejar-nos, si cap govern ben capacitat no serà possible que deixi d'atendre: els articles aquells on, sense pretensions literàries, ens proposem anar raonant el tema: "Per què volem el vot les dones".

Avui la gloriosa realitat espanyola reclama totes les nostres energies per a sumar-nos al cor d'altabances que mereixen els nostres compatriotes, no sols per haver aconseguit l'imponderable honor d'implantar a Espanya el règim republicà de "Llibertat, Igualtat i Fraternitat", sinó per l'encert i l'oportunitat amb què han sabut copsar aquest ideal: sense efusió de sang; sense estridències plebees ni avalots demagògics; sense que l'ambient s'entenebris per la més lleu sotsobre ni s'expansionessin altres veus que les de joia pel triomf. Espanya acaba d'escriure la seva pàgina més gloriosa i més eficaç, i ha donat prova de posseir una gran serenitat i un excel·lent domini de l'energia cívica sobre els baixos instints bullicantosos, cosa que demostra un positiu avenç en els procediments per a obtenir els més radicals canvis polítics i assolir l'efectivitat dels ideals de govern, sense recórrer als efectismes del motí, a la sorpresa del pronunciament, ni a les inevitables tragèdies dels aldarulls i dels ardiments revolucionaris.

A Catalunya s'ha obtingut tan significatiu i transcendental èxit, mercès al prestigi i a la integritat d'un home com Francesc Macià, la venerable testa del qual es veu nimbada de l'aurèola de totes les virtuts que pugui acollir un mentor de pobles; i a la resta d'Espanya, mercès també a l'exemplaritat d'un home com Nicet Alcalá Zamora, el qual la convenció republicana portà a la presó, i el triomf de

la causa ha portat de la presó a la presidència de la República. Per a què la victòria fos ben completa, hom ha observat, surant per l'ambient, una serenitat generosa que no s'ha ensenyat amb el caigut, sinó que li ha estès un pont d'argent, per tal que se'n vagi ben lluny, el més lluny possible.

Per a nosaltres, les dones convençudes dels nostres drets i dels nostres deures, el moment present és de Fe i d'Esperança: estem d'enhorabona, perquè considerem arribada l'hora que se'ns faci justícia, amb el reconeixement de la nostra igualtat de prerrogatives. La nostra modèstia, i gairebé tímida, en el demanar aquestes reivindicacions tan posades en raó, tindrà ara el premi meregut de constància i de serenitat, la recompensa que tard o d'hora obtenem sempre les causes justes i les campanyes persistents i ben orientades.

En conèixer els resultats de les eleccions del dia 12 vàrem córrer a felicitar el venerable director de l'estrenu moviment, i que avui tenim l'alt honor de veure a la Presidència de la Generalitat. La profunda emoció que ens envaia ens privava d'expressar-li amb paraules tota la nostra satisfacció pel brillant resultat obtingut, i ens limitàrem a demostrar-lo estenent-li les nostres mans tremoloses, que ell prengué entre les seves i ens les va estrènyer amb afecte i agraïment per la part que prenem en el goig de la seva victòria. I així, amb les mans efusivament enllaçades, després dels primers moments emotius, parlàrem de l'assemblea "pro vot femení", que estàvem organitzant, la qual ell anteriorment ja ens havia promès de presidir, i estiguérem plenament d'acord amb el que després ha arribat a la primera magistratura de Catalunya, i així mateix, amb un dels seus més actius i entusiastes col·laboradors, l'inspirat i viril poeta Ventura Gassol, un dels esperits més generosos i avançats de la nostra terra.

Evolució, Barcelona 25 d'abril de 1931.

Any I, número 5, p. 1

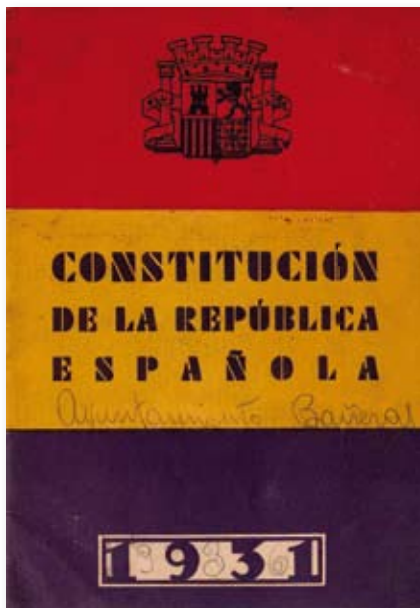
"El 14 d'Abril de 1931"

Proclamació de la II República el 14 d'abril de 1931, a la plaça de Sant Jaume de Barcelona.

Autor: Josep Maria Sagarra

AFB

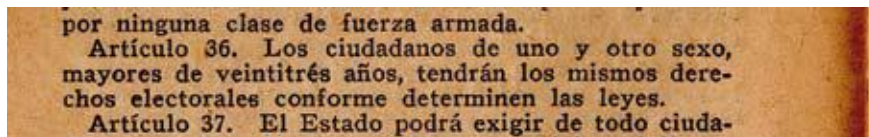

CONSTITUCIÓN DE LA REPÚBLICA ESPAÑOLA. Article 36.

■ La Constitució de la República Española, aprovada a finals de 1931, abolia els privilegis per raó de sexe i en el seu article 36 disposava que les dones i els homes de més de vint-i-tres anys, tindrien els mateixos drets electorals.

Era la primera vegada en la història de Catalunya i també en la de l'Estat, que es reconeixia el dret de les dones al vot. Reconeixement que en cap cas cal entendre com una gràcia, sinó com un dret reivindicat per les dones des de feia dècades, i que amb estratègies diferents, va fer el seu acte de presentació pública amb la convocatòria del Primer Congrés Femení Nacional, que s'havia de celebrar a Palma, el 1883. Des del darrer terç del segle XIX, doncs, la reivindicació del dret de vot és convertí en un *leit motiv* del moviment de dones a Catalunya, potser sense la brillantor del moviment sufragista anglès o nord-americà, potser perquè no hem sabut donar visibilitat a aquell feminisme català que circulava entre randes angleses i música wagneriana, però també entre telers, pupitres i camps.

En les jornades prèvies a l'aprovació de la Constitució, l'article 36 va ser objecte de molts debats, tant a dins de les Corts com en els mitjans de comunicació. Les opinions eren diverses, fins i tot oposades, i s'esgrimien arguments a favor i en contra i també el sí però no, és a dir, tot i que hi havia sectors que estaven a favor del sufragi femení consideraven que no era el moment oportú.

A la cambra de diputats i diputades, Clara Campoamor va tenir un paper destacat en la defensa del dret de vot per a les dones, que la situava al marge de l'opinió majoritària del seu partit. Al carrer i als mitjans de comunicació les opinions també eren diverses.

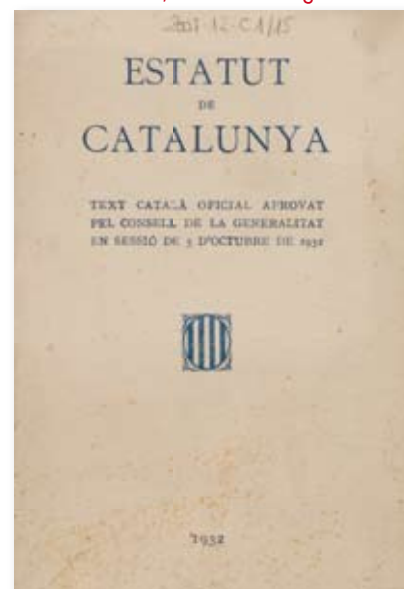
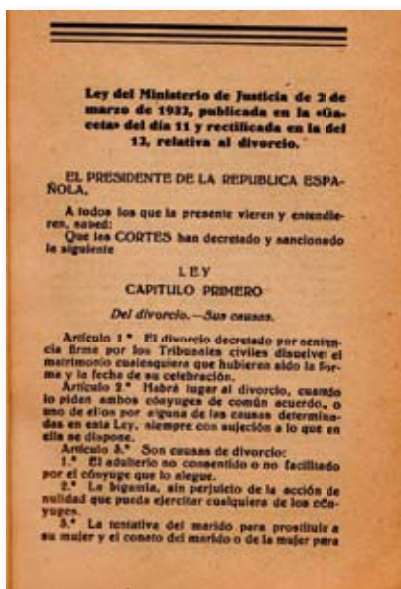
Al diari *La Rambla*, un dels de més difusió a l'època, hi trobareu reflectides diverses opinions i els arguments que les acompanyaven.

■ Una nova iniciativa legislativa va ser aprovada per les Corts republicanes, la Llei de divorci.

El primer capítol de la llei, reconeixia el dret a dissoldre el matrimoni i el segon establia que el divorci es produiria quan els dos cònjuges, de comú acord, ho demanessin o bé un d'ells, segons les causes que establia la llei.

L'Estatut d'Autonomia de 1932, va reconèixer, també el sufragi universal.

Llei divorci. *Leyes del Ministerio de Justicia de 2 de Marzo y 11 de Septiembre de 1932, relativas al Divorcio y disposiciones complementarias*

REPORTATGES DE "LA RAMBLA"

Les dones davant el problema polític de Catalunya

Aurora Bertrana, Carme Montoriol, Carme Espinosa, Leonor Serrano i Maria T. Vernet opinen...

La vigília de les eleccions, i entre la producció de candidatures que encastillaven els carrers de Barcelona, vam trobar-hi les dones. Un paper verd i un paper blanc, i encara que semblí paradoxal, el paper verd era de les dones de la dreta, i el blanc, de les d'esquerra. L'un — el verd — recomanava únicament d'instar a votar les dretes, i no invocava cap altre motiu que una niclesa: la pur al divorci.

El blanc no recomanava directament cap candidatura, i parlava de reivindicar les dones catalanes.

Prescindint dels colors i cercant la intel·ligència, només el paper blanc sembla dret a ésser repartit pels carrers. El paper blanc que deia així: "Volem que es reconeguin tots els nostres drets, com es reconeix que els nostres deures són iguals als de l'home. Ara que es tracta d'estructurar un poble, que no semblí que només hi ha homes sobre la terra."

Les paraules que ens han induït a demanar l'opinió a una representació escollida de les dones més significatives de casa nostra estaven escrites en el paper blanc: "Ara que es tracta d'estructurar un poble..."

¿Què creieu que es pot defensar a les Corts a favor de Catalunya, a més a més de l'Estatut?

¿Creieu que es pot deixar oblidada la dona en la confecció d'aquest Estatut?

Carme Espinosa

Si l'Estatut és un Estatut ben fet, tal com ha d'ésser, no solament pot, sinó que ha d'incloure totes les aspiracions catalanes, i aleshores no cal més que defensar aquest Estatut.

Carme Espinosa

L'Estatut ha de representar la voluntat dels catalans — i per tant la voluntat de tot un poble — ha de de-

fensar-se a costa de tot, malgrat tot, sobre tot i contra tot —. No estem en un moment que pugem jugar amb l'esdevenidor de la nostra nació, i per tant, desfogant tots els interessos personals, hem d'avantposar-hi la voluntat del poble.

Les eleccions del diumenge passat foren una prova convincent de la confiança que aquest poble té posada en els homes d'esquerra, i per tant cal que aquesta confiança correspongui aquests homes correspongui aquests homes correspongui aquests homes, sinó la de tots i la de tot un poble. Del poble català.

Creo que hi ha una minoria de dones que podrien defensar, si calgués, l'Estatut a les Corts mateixes, però cal tenir en compte, avui per avui, que es tracta, desgraciadament, sols d'una minoria.

Hem de procurar, doncs, que aquesta minoria vagi creixent, donant a la dona tota mena de facilitats perquè pugui orientar-se i seguir el camí pel qual tingui més vocació i aptituds. És indubtable que en la societat moderna la dona té un gran paper a representar. Que aquest paper sigui brillant depèn tant d'ella, com de la mateixa societat que fins ara li ha barrat les portes. Molts dels problemes a la qual encara se s'ha trobat solució se n'hi trobarà el dia que la dona pugui actuar lliurement.

Carme Montoriol

Sense conèixer bé l'Estatut és difícil de saber què convé defensar a part d'aquest, perquè suposant que inclourà tot el que ens han dit i ens

Carme Montoriol

han promès aquests darrers dies, no se m'ocorre res més, entenent que aquest haurà d'ésser tan complet que inclougui i solucioni d'un cop el problema de l'escola, per mi el més important de tots, ja que d'ell depenen i provenen tots d'altres.

Caldría donar a la dona el mà-

ximum de cultura per un sens í de mitjana. És necessari que se li doni aquesta cultura, perquè únicament quan existeixi podrem demanar lliurement tot allò que volem i que tenim dret a voler.

Ara, és clar, és una mica perillós demanar res, perquè la majoria no pot demanar-ho i una minoria no compta i tren efectes a l'estat. Frina de cultura i únicament de cultura és la que hi ha a fer a favor de la dona.

Aurora Bertrana

¿Com és possible de saber què interessa defensar a més de l'Estatut si desconeixem aquest Estatut? És clar, però, que suposem — volem suposar — que aquest Estatut és tan

Aurora Bertrana

complet que no hi manca res, i aleshores no caldrà defensar res més que aquest Estatut. I és clar, també, que en dir complet volem dir que inclougui una pla de llibertats que les dones volen i que tenen dret a obtenir.

Naturalment que hi ha dones que no estan preparades per obtenir segons quines llibertats, però a pesar de tot jo els les demaria, perquè aquesta preparació no la tindran mai si no tenen les llibertats. Naturalment que moltes obraran al principi a inconsciència, i així arribarà a perjudicar-les alguna vegada, però si així és no importa, perquè escarmentant arribaran a aprendre d'o-brar a consciència.

Concloent, jo crec que tenen dret a tenir exactament les mateixes llibertats que l'home, ja que tenen idèntiques responsabilitats, i que si hi tenen dret cal que les tinguem, i que aquesta és l'hora precisament d'obtenir aquestes llibertats tan justes.

Leonor Serrano

En l'Estatut cal demanar: Primer. El vot per a la dona, que ja concedí l'avantprojecte de Constitució.

Segon. L'accés a tots els càrrecs, sempre que, naturalment, es puguin acreditar uns estudis i una capacitat.

Tercer. La investigació de la paternitat, que avui està prohibida pel Codi civil.

Quart. El règim de separació de béns i el de guany, que avui no existeix en el dret foral català, encara que el primer ja existeix a Mallorca i el segon a Castella.

Cinquè. La supressió de la pena de mort i el divorci, com ja ho han demanat els millors juristes de Madrid i Barcelona, i, sobretot, el divorci, que existeix a tots els països civilitzats d'Europa i Amèrica.

Sisè. El Parlament de la Generalitat hauria d'ésser bicameral, o sigui amb una segona Cambra per als representants de gremis, societats patronals i obreres i col·legis de professions liberals, o sigui una selecció de valors socials representatius. Sense perjudici de la Diputació general, de sufragi directe.

Sobretot la lluita general contra l'analfabetisme em sembla la condició prèvia amb una mena de gran croada, utilitzant totes les persones de bona voluntat perquè en pocs mesos aconseguim el mínimum d'ensenyament en català o castellà, segons ho desitgi cadascú, a la gran massa obrera analfabeta, sobretot entre les dones. Així ho van fer a Mèxic i a Rússia, fent desaparèixer l'analfabetisme en menys d'un any. Amb masses analfabets no esperem una gran solidesa del gran triomf d'esquerres que ha portat la República a Catalunya.

D'ara endavant no hauria de con-

Leonor Serrano

cedir-se el vot a cap home ni a cap dona que no sàbés llegir i escriure.

A més d'aquesta base prèvia de cultura obrera, s'imposa paral·lelament una solució generosa d'alta cultura de gremis i de cultura catalana. No és possible d'isolar miserablement ni incapacitar els alts valors tècnics que bagin sobresortir en els altres partits, perquè Catalunya per a una nova creació de la

seva personalitat necessita cridar els millors, viuguin d'on viugiu, sense distinció de matissos i si únicament pel seu valor tècnic en treball, cultura, hisenda, dret o qualsevol altra disciplina. I per això mateix també relacionar-se amb els més purs valors tant de Barcelona com de Madrid com de l'estranger. No és possible oblidar ara que els més purs elements espirituals d'Espanya han estat els que han triomfat a Madrid, que no és el mateix d'abans, soterrat el poble i la intel·lectualitat sota la dura croada dels vells governaments monàrquics dels que Catalunya feia molt bé de prescindir-ne.

En suma, universalitat i generositat és el més urgent de l'actual creació de la nova personalitat de Catalunya.

Maria Teresa Vernet

No conec l'Estatut, perquè fa dos dies que hi arribat de París, on he estat tres mesos. Crec, però, que coneguda la gent que l'elabora serà el que ha d'ésser i que cal que sigui. Aquest Estatut hauria d'incloure totes les aspiracions del poble català. Les justes aspiracions del poble català. Ja sé que la confecció d'aquest Estatut reporta una gran responsabilitat i un perill molt gros, com és difícil i d'una gran responsabilitat la defensa d'aquest Estatut a Madrid. Cal, però, que siguem optimistes.

Cal que me permetis, a les dones, d'exercir totes les carreres, sense excloure'n cap. També he de obtenir tots els drets. Els mateixos drets dels homes, sense cap exclusió. Crec que la feina que farem avui no ens aprofitarà a nosaltres i serà a profit dels nostres fills, perquè la feina que cal fer és una feina de cultura, que és feina llarga, difícil i d'anys. Però, malgrat tot, lluitem i treballam sense desanimar-nos i amb el màxim de delit possible, perquè.

Maria Teresa Vernet

si més no, actualment crearem ambient i facilitarem aquesta tasca de reivindicació femenina que un dia o altre es farà definitivament.

R. M. A.

El 18 de juliol de 1933, la revista *Estampa*, publicada a Madrid, dedicava un reportatge a Catalunya.

El reportatge realitzat per Luis G. De Linares, amb fotografies d'Erik, comença amb un to trepidant: "Catalunya treballa. El camperol... L'obrer... El... I les dones. Totes les dones treballen".

L'article és una mostra del reportatge periodístic dels anys trenta, on l'autor, a partir de dades i entrevistes, fa un retrat de la situació de la producció industrial a Catalunya, tant en els sectors de més llarga tradició, com ara el tèxtil, com en els sectors d'aparició més recent, el metal·lúrgic i el químic.

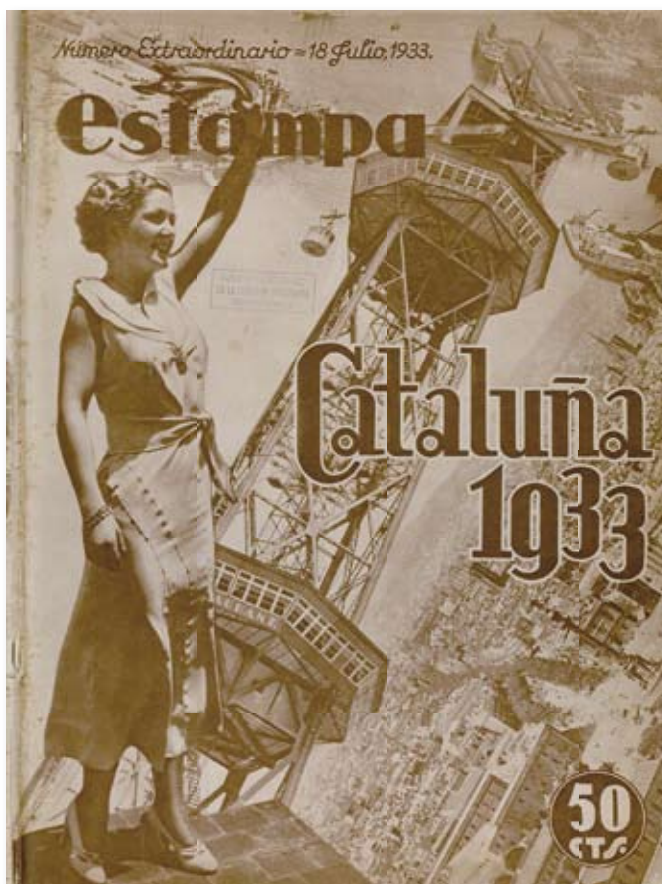
A més de dades referents a la producció, l'autor estava interessat a investigar qui treballa en cada sector, però no dona xifres globals de productors, sinó que les ofereix desglossades per sexes i, en fer-ho posava en evidència una realitat: "A Catalunya treballen tantes dones com homes", una realitat des dels inicis de la revolució industrial, tot i que molt sovint, en donar les xifres totals de productors, les dones havien "desaparegut" com a tals, subsumides en la categoria genèrica de "treballadors" i això havia donat peu a creure que havien estat allunyades de la producció i de la tecnologia.

L'autor del reportatge insisteix en la importància del treball femení remunerat a Catalunya i vol justificar alguna possible imprecisió no pas per desídia, sinó per manca d'estadístiques: "Més de cent mil obreres. A Catalunya hi ha, aproximadament, tantes treballadores com treballadors. La manca d'estadístiques i les errades que hi ha en les poques que m'han proporcionat, són dificultats que impedeixen obtenir un percentatge exacte de la intervenció femenina".

Si observem les fotografies que il·lustren el reportatge, veureu dones en sectors de producció diversos, fins i tot en els tecnològicament més avançats.

Text i imatge, doncs, volen posar de relleu la importància de la producció industrial a Catalunya i, en paral·lel, la important presència femenina en el treball industrial.

Estampa, 18 de juliol de 1933.
"Cataluña 1933".

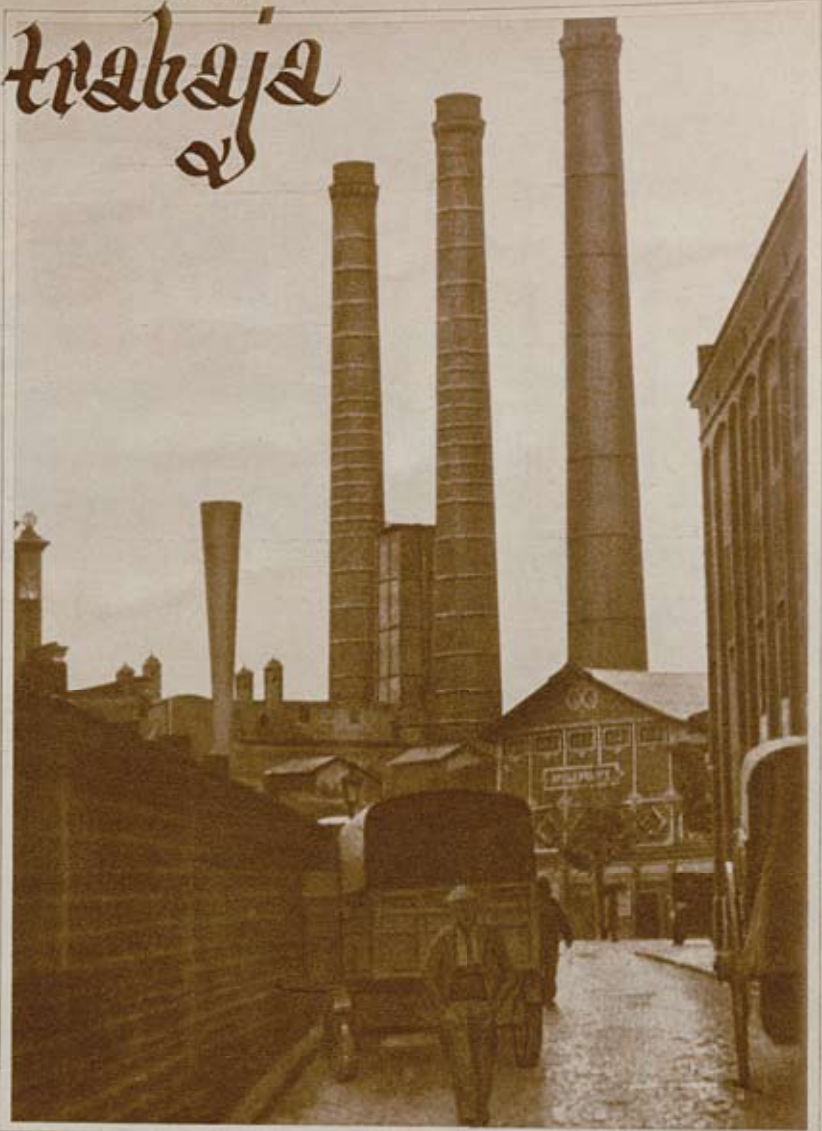

Cataluña trabaja

EL CAMPO, LA CIUDAD, EL MAR

Cataluña trabaja.
 El campesino, luchando con el monte áspero para plantar la vid...
 El obrero de la fábrica que ensucia el sol mediterráneo...
 Y el empleado...
 Y el dependiente de la tienda que llama con gritos de luz a los clientes en la noche perfumada de la Rambla...
 Trabaja el millonario, que es industrial o comerciante...
 Trabaja el cargador en el muelle hasta que caen, a la puesta del sol, los pabellones de todos los países en los mástiles de los barcos...
 Trabaja el pequeño rentista para aumentar su capital...
 Y las mujeres. Todas las mujeres.
 He visto, a las siete de la mañana, a las obreras que corrían para alcanzar los autobuses que huelen a aceite quemado...
 A las ocho, a las empujadas tostadas por el sol del Estadio...
 A la noche, cuando disminuye el resplandor de las fundiciones, volver por las callejas tristes y calientes rostros cansados sin maquillaje...
 Cataluña trabaja: el campo y la ciudad. El mar también.
 Es su fuerza, su razón de ser, su poder de atracción. "Voy a Cataluña, a trabajar", "Voy a Barcelona, a buscar trabajo", se dice en otros lugares...
 Se trabaja, a pesar del clima, a pesar del paisaje, en constante rebeldía. La capacidad de trabajo de un país está en proporción inversa a la bondad de su clima, suelen decir los economistas. Pero toda regla tiene sus excepciones.
 Entre las nueve y las doce de la mañana, y entre las tres y las siete de la tarde, los cafés de Barcelona se hallan deshabitados. Centenares de mesas alineadas en una terraza para tres turistas alemanes ebrios de sol. Los catalanes llegarán luego, pero nunca harán tertulia. Tomarán el aperitivo o el café, y se marcharán de nuevo a sus ocupaciones o a sus hogares. Los coches de

Estampa

En el claroscuro del amanecer, empiezan a perfilarse la siluetas borrosas de los primeros trabajadores.

los financieros se detendrán al atardecer en el Ritz o correrán hacia Sitges; en las zonas fabriles, los obreros llenarán los bares, los cines, los campos de deportes; todos habrán aportado un esfuerzo, todos habrán ganado o perdido una batalla. Hoy, cada fábrica enciende su hogar con el rescolido de ayer; mañana, la azada del *rabassaire* arrancará esa mata cuyas raíces profundas agotan esterilmente la fertilidad de un pedazo de tierra catalana. Lucha diaria que transforma el campo y la ciudad, equilibrio inestable de todas las cosas que exige una iniciativa constante que lo mantenga.

TRABAJADORES CATALANES

Cataluña trabaja intensamente, sin que lo advierta el forastero recién llegado a Barcelona. Este fenómeno de óptica ocurre en todas las ciudades donde el aire es tibio y el sol brilla demasiado. Las masas trabajadoras conservan bajo la lluvia o la neblina el aspecto gris y compacto, el molde que le imprimieron la fábrica o la oficina, pero se descomponen en mil colores al sol. En la perpetua primavera mediterránea, la muchacha que sale de la oficina parece una señorita que pisa. Esa parda gabardina y ese sombrerito

La salida de las fábricas.

Estampa

Algunas cifras de exportación de la industria química catalana y comparación de las mismas con la totalidad de la exportación española anual.

Los porcentajes de exportación obtenidos suelen ser sensiblemente iguales a los de producción. Todas las cifras han sido redondeadas por defecto o por exceso, para mayor comodidad del lector.

CEMENTOS

España exporta 20.000.000 de kilogramos.
Cataluña — 25.000.000 —
Es 49 por 100 de la exportación es catalana.

ALBAYALDE, MINIO, ÓXIDO DE CINC, ETC.

España exporta 2.000.000 de kilogramos.
Cataluña — 2.500.000 —
Es 50 por 100 de la exportación es catalana.

PERFUMERÍA CON Y SIN ALCOHOL

España exporta 240.000 kilogramos.
Cataluña — 170.000 —
Es 41 por 100 de la exportación es catalana.

SULFATO, CLORURO POTÁSICO Y LAS DEMAS SALES Y COMPUESTOS POTÁSICOS EMPLEADOS EN ABONOS

España exporta 20.000.000 de kilogramos.
Cataluña — 25.000.000 —
Es 49 por 100 de la exportación es catalana.

ACIDOS TÁRTARICOS

España exporta 1.000.000 de kilogramos.
Cataluña — 1.000.000 —
Es 50 por 100 de la exportación es catalana.

SUEROS, VACUNAS, PILDORAS, CÁPSULAS, GRAJAS, COMPRIMIDOS Y GRANULADOS DE TODAS CLASES

España exporta 30.000 kilogramos.
Cataluña — 20.000 —
Es 49 por 100 de la exportación es catalana.

EN CATALUÑA TRABAJAN TANTAS MUJERES COMO HOMBRES

110.300 obreras en las tres grandes industrias catalanas. 105.200 obreros en las tres grandes industrias catalanas

INDUSTRIA TEXTILES
105.500 mujeres; el 59 por 100 mujeres.

desteñido, uniforme, de los trabajadores del Norte.

INDUSTRIAS QUÍMICAS

3.250 mujeres y 21.750 hombres; el 13 por 100 de mujeres.

70.400 hombres.

muchos, Barcelona se parece a París. La gente que vive en los extremos de San Gervasio o de Sans no dispone de tiempo para llegar hasta su casa y regresar a la oficina. ¡Y bien lo siente el catalán, que es, entre todos los españoles, el que muestra más afición por el

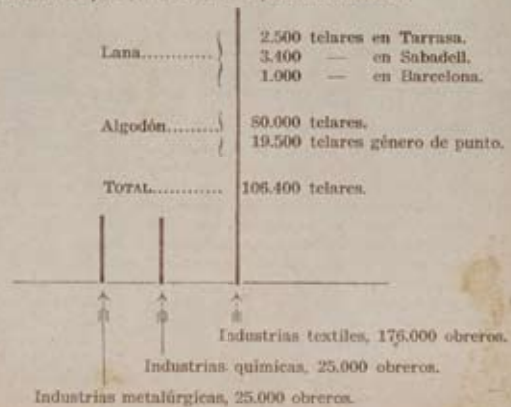
te, no se ve en Barcelona. En las ramblas o en el paseo de Gracia, a la una y media de la tarde, una multitud alegre y colorista corre hacia su hogar o hacia los bares automáticos y restaurantes para empleados, donde la gente espera turno para comer. En este detalle, como en

INDUSTRIAS METALÚRGICAS

22.500 hombres y 2.500 mujeres; 10 por 100 de mujeres.

Importancia comparada de las tres grandes industrias catalanas en lo que se refiere a empleo de obreros.

Estampa

Frente a los crisoles.

Buscando una nueva fórmula química.

Obrera de la industria metalúrgica.

MÁS DE CIENTO MIL OBRERAS

En Cataluña hay, aproximadamente, tantas trabajadoras como trabajadores. La falta de estadísticas y los errores que aparecen en las pocas que me han proporcionado, son dificultades que impiden obtener un porcentaje exacto de la intervención femenina.

En plena actividad.

hogar! Un aparato de radio, unos libros, en un ambiente claro y ventilado, le seducen más que las interminables tertulias de cafés, donde se refugian los hombres de las incomodidades familiares.

Cuando mejor puede advertirse la potencia del trabajo de las grandes ciudades de Cataluña es por la mañana. En Barcelona, entre las siete y las ocho, la población entera está en la calle. "Metro", autobuses, tranvías, coches particulares..., todos los medios de locomoción son insuficientes para conducir la gente a sus quehaceres. Durante ocho horas se va a fabricar y a vender. Hábito atávico de la producción y de la exportación. Morand contaba en su *New York* que los holandeses, al desembarcar en la isla de Manhattan, donde años después iban a echar raíces los nacimientos más prodigiosos del Mundo, no gritaron "¡Fuego!", como los españoles en las Antillas, ni cayeron de rodillas para dar gracias al Señor, como los cuáqueros de Pensilvania. Pregun-

taron sencillamente: "¿Hoe-wee!" ("¿Cuánto?")... Yo me figuro que en los albores de la civilización, a los audaces navegantes que encallaron sus galeras en la arena mediterránea, unos hombres les preguntaron: "¿Qué voi?" Y así se afirmó el carácter de la gran ciudad que iba a nacer ahí. Puerto de las galeras que ponían proa al Oriente después de la caída del Imperio Romano, pueblo que estableció el *Código del Consulado del Mar*, encrucijada de los caminos del Mundo, con su barrio de navegantes, de aventureros y de mujeres, entre la tierra y el inmenso mar...

Una obrera especialista.

Estampa

Por observación directa, es decir, calculando el número de hombres y mujeres que en Barcelona y demás centros fabriles de Cataluña se ven a la hora de la entrada al trabajo, se advierte una pequeña mayoría de hombres. Pero los datos que me han proporcionado, aunque con todo género de reservas, las Cámaras y Comités de las tres grandes industrias catalanas, así como los que he extraído de unos apuntes del Ministerio de Economía Nacional, parecen establecer la igualdad.

En efecto:

En la industria textil trabajan: 105.600 mujeres y 70.400 hombres. Total: 176.000, 60 por 100 de mujeres.

En las industrias químicas trabajan: 3.250 mujeres y 21.750 hombres. Total: 25.000, 13 por 100 de mujeres.

En las industrias metalúrgicas trabajan: 22.500 hombres y 2.500 mujeres. Total: 25.000, 10 por 100 de mujeres.

Total de mujeres: 110.300.

Total de hombres: 105.200.

Operario de una fábrica de perfumes.

El trabajo en el puerto.

mi abuelo, mi hermano y yo. Este hermano es pequeño; todavía va al Instituto.

—¿Cuánto gana su padre?

—Ochocientas pesetas mensuales. Y mi madre unos treinta duros, dando lecciones de solfeo.

—¿Con novecientas cincuenta pesetas no tienen ustedes bastante para vivir?

—Para vivir modestamente, sí. También con las ochocientas que gana mi padre. Pero a mamá le gustan tanto los conciertos y el teatro que prefiere

Una sección de fundición.

POR QUÉ TRABAJA LA MUJER CATALANA

¿Por qué en Cataluña trabajan todas las mujeres?

¿Por qué, si la vida en esa región es tan fácil como en el resto de España, si los sueldos y los jornales de los hombres suelen ser más elevados que en otras partes?

Para saberlo he hecho una encuesta. Y no una encuesta entre personas conocidas, para recoger opiniones más o menos literarias. He preguntado directamente a las interesadas: "Señorita, ¿por qué trabaja usted?"

Entre un centenar de contestaciones he escogido las tres que me parecían más representativas, desechando, naturalmente, las de aquellas mujeres que, por su estado de pobreza, trabajarían en cualquier otra región como en Cataluña.

TRES CONTESTACIONES A UNA ENCUESTA

La señorita Dolores J. trabaja en la sección de Contabilidad de una fábrica de perfumes. Gana doscientas pesetas mensuales.

—Mi familia se compone—dice—de cinco personas: mi padre, mi madre,

Estampa

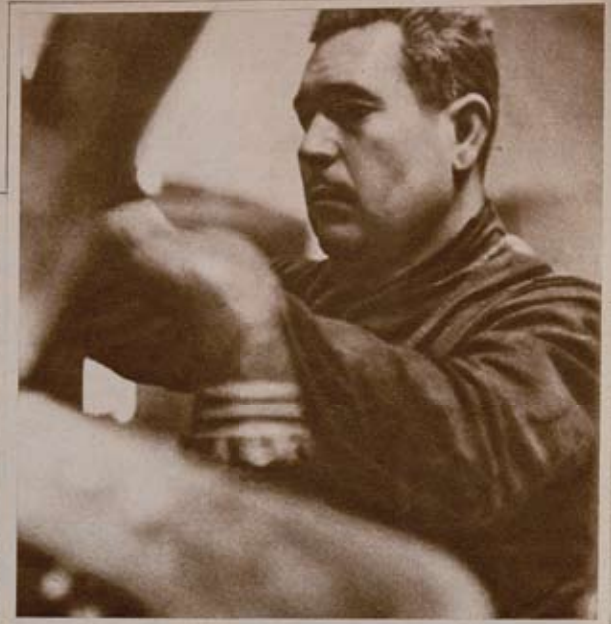
realizar un trabajo que le proporciona dinero para adquirir buenas localidades.

—Y usted, ¿por qué trabaja?

—Me gusta vestir bien y hacer deporte. Si sólo dispusiera del dinero que mi padre puede darme, no tendría más remedio que conformarme con dos vestidos caseros al año y una localidad semanal en cualquier cine barato... Además, así disfruto de una mayor independencia.

—¿Independencia que usted utiliza para...?

—¡Oh!, para nada. Me conformo con experimentar esa sensación de liber-

Los obreros catalanes trabajan, del aprendiz al especialista, con esa pasión del artesano por la materia.

Ellos lo fabrican todo: automóviles, motores de aviación, vagones, material eléctrico, perfumes...

Todos trabajan, eso sí, con la esperanza de una redención.

tad. No va mi donco, ni pienso que vaya nunca, más allá...

—Sus padres, señorita, disfrutaban de una situación más que desahogada. Poseían automóvil, alquilan un chalet en la Costa Brava durante todo el verano... ¿Por qué trabaja usted?

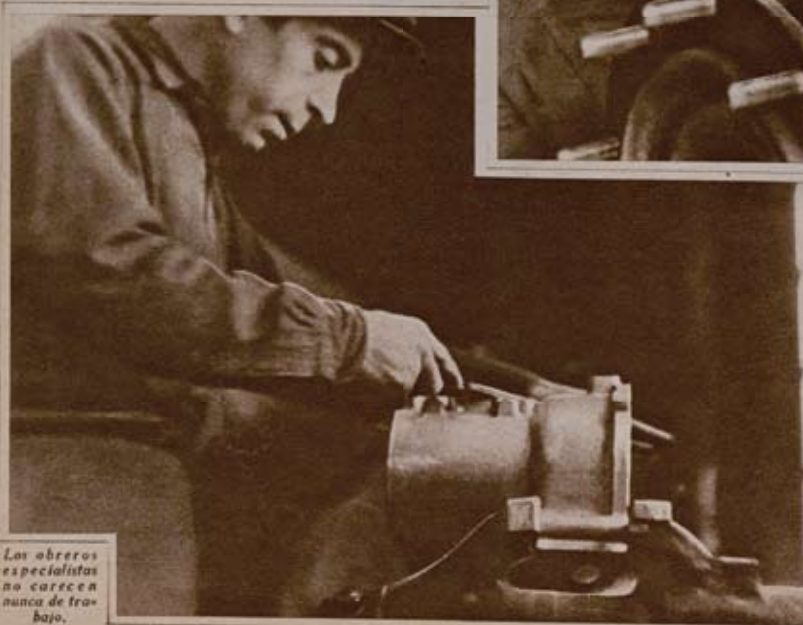
—Evidentemente—me dice la señorita R. T.—, las doscientas pesetas que gano en la oficina no hacen ninguna falta en mi casa. Yo misma podría pasarme sin ellas, porque mis padres me pagan todos los caprichos.

—¿Entonces...?

—La explicación es bien sencilla: nuestros medios económicos no proceden de una fortuna, sino del sueldo elevado que gana mi padre. Es decir, que yo no tengo, ni espero tener jamás, una dote.

—En España, los hombres no suelen perseguir ese fin.

—Hasta ahora no, porque la vida era muy ac-

Los obreros especialistas no sacan nunca de trabajo.

Estampa

necesito proponerme todos los días algo y realizarlo.
—A su edad, las muchachas suelen sustituir esos afanes por otros.
—Yo los alterno. Ni pertenezco al tipo de muchachas que huyen de los flirts, de los bailes y de los modistos, ni soy una masculinizada. Se trata de una afición, de una inocente afición al trabajo.

En Cataluña hay casi tantas trabajadoras como trabajadores: más de cien mil obreras.

Una operaria.

Estas muchachas fabrican productos de perfumería que se venden en el mundo entero.

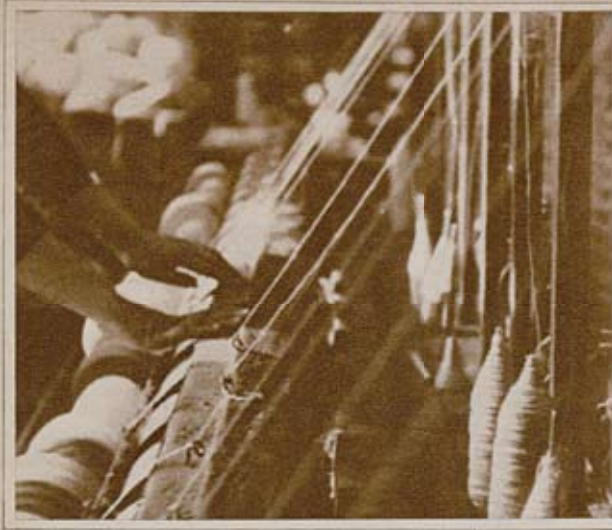
cilla aquí. Pero no se trata de resolver el problema de encontrar marido, sino de asegurarme un mínimo de felicidad. Yo puedo tener la suerte de casarme con un hombre que, además de serme agradable, posea grandes medios económicos. Pero esto es una difícil coincidencia. Lo más probable es que me case con un hombre que sólo pueda ofrecerme una situación mediana.
—¿A la que no está usted dispuesta a resignarse?
—Desde luego, preferiría no perder los lujos y las comodidades que me costeo ahora. Pero no es éste el motivo principal. Cualquiera hombre que no sea rico se asustaría de mis gastos, si es que creyera que los había de sufragar él sólo. Viéndome trabajar, pensará de distinta manera. Le inspiraré más confianza, tendrá más fe en mí y la seguridad de que, en una situación crítica, puedo ser una ayuda y nunca un estorbo.

—¿Que por qué trabajo?—me contesta una joven abogada—. Por la misma razón que trabajan todos mis hermanos: por afición a la carrera que hemos estudiado, por no estar sin hacer nada.
—A usted le sobran medios económicos...
—Y a mis hermanos también. Pero ya le he dicho la razón: no me interesa una vida inactiva;

Un taller de mujeres de la Casa Myrurgia.

Estampo

Un telar.

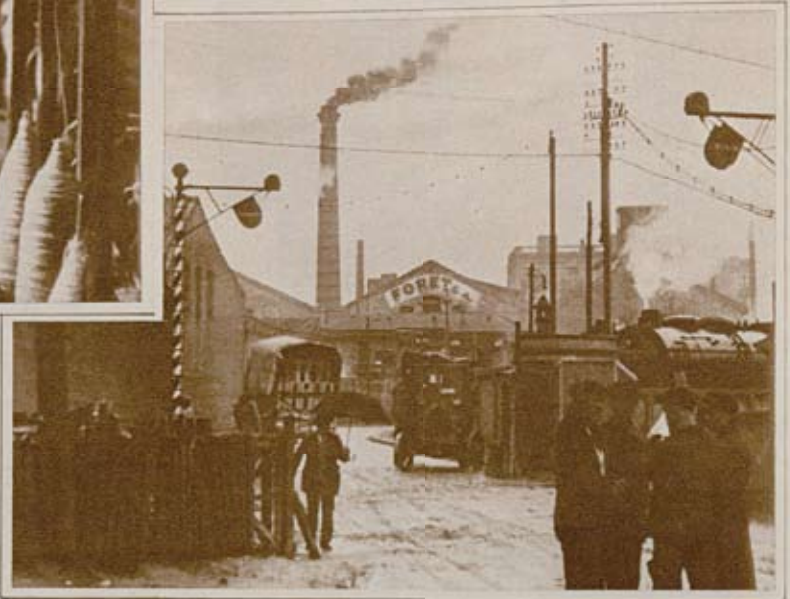
LA INICIATIVA DE CATALUÑA

Barcelona, Centro de Contratación de Iniciativas, podría decirse. De iniciativas, porque los capitales saben ser, en ocasiones, audaces; porque la mano de obra es hábil; porque toda novedad interesa, en lugar de asustar... He visto trabajar a los obreros catalanes, del aprendiz al especialista, con esa pasión del artesano por la materia. Fabrican automóviles—los mejores del Mundo—, motores de aviación, telas, vagones, material eléctrico, perfumes... "¿Qué vol?", pregunta a la gente. Y en seguida lo hacen.

Cataluña trabaja: el campo, la ciudad, el mar... Todos trabajan, eso sí, con la esperanza de una redención. El obrero intenta unas economías para instalar un taller por su cuenta. Ya lo tiene todo organizado. Por la noche, estudia afanosamente en un tratado de Mecánica o de Electricidad que adquirió a plazos... El empleado sigue unos cursos de Inglés, y el mes próximo pedirá un aumento de sueldo. Si pudiera montar una oficina de representaciones, sería feliz. Trabajo seguido, continuo, sin más interrupción visible que el de las noches, esas noches casi antillanas, suavemente aclaradas por el vaho rosa de las altas chimeneas tibias aún...

(Fotos Erik.)

LOUIS G. DE LINARES

Una zona febril.

OBRAS SON AMORES...

No le quepa duda, que si usted sigue este tratamiento llegará a curarse. —Le explicaré mi enfermedad: Hace quince años que me encuentro enfermo del estómago, y, desesperado porque nada de lo que como me sienta bien, hace tiempo me decidí a visitar a un especialista, y me dijo que lo que tenía era una úlcera duodenal, y que no se curaría de otra manera sino a base de una operación. Como soy refractario a ella, tomé todos cuantos productos existían para estas dolencias, algunos de celebridad por sus grandes curas; pero no hallé ningún alivio. Por último, cansado y desesperado, me decidí a someterme a una operación, y, a tal efecto, ingresé en el hospital; pero me llamó mucho la atención que un ayudante del operador me preguntase si ya tenía las cosas arregladas. Esto hizo que mi aprensión a las operaciones tomase mayor incremento; en vista de lo cual desistí de ella. Pero, al salir del hospital, me encontré a un amigo, que me dijo: "¿Por qué no tomas el ESTOMACAL PEREZ, que a mí me curó, igual que a otros tantos miles de enfermos?" Entonces me decidí a probarlo, y por ese motivo hoy vengo a usted para que me indique si por su uso llegará a curarme, ya que me encuentro muy mejorado con las dos cajas de ESTOMACAL PEREZ que hasta ahora he tomado. ¿Es verdad que si no me curo me devolverán el dinero?

—Sí; siempre que el paciente justifique que no ha encontrado un alivio satisfactorio a sus dolencias, y con su uso la curación completa (desde luego no en enfermedades que sean incurables), se le devuelve el dinero. Esto es una garantía que el autor del ESTOMACAL PEREZ, seguro de sus efectos, ofrece a sus clientes, teniendo en cuenta, además, que este preparado es completamente inofensivo, y no proporciona ningún trastorno ni sensación de sed.

—Atendiendo, pues, a sus indicaciones, continuaré tomando el ESTOMACAL PEREZ, pues es seguro que con tal garantía no puede haber engaño de ninguna clase.

—Pase al despacho y le enseñaré nuestro archivo de curaciones, obtenidas con el uso del ya famoso ESTOMACAL PEREZ.

INFALIBLE PARA LA CURACION DE LAS ENFERMEDADES DEL ESTOMAGO, VOMITOS, ULCERAS, HIPERCLORHIDRIA, DILATACION, ERUCTOS AGRIOS, FLATULENCIAS, ESTREÑIMIENTO, Y TODAS CUANTAS ENFERMEDADES SE DERIVAN DEL APARATO DIGESTIVO.

De venta en farmacias y centros de específicos de todo el Mundo. Precio, caja, pesetas 3,50.

Especialidad del Laboratorio ESTOMACAL PEREZ, (Alella) Barcelona.

Se remite a provincias mediante el envío de su importe, más 0,70 para gastos de certificado.

El farmacéutico don Vicente Pérez, autor del ESTOMACAL PEREZ, explica a un enfermo desesperado cómo puede llegar a curarse si sigue tomando el famoso específico.

REPRODUCCION DE UNA DE LAS INNUMERABLES CARTAS DEL ARCHIVO "ESTOMACAL PEREZ"

Por su anuncio vi que existía un nuevo preparado para las dolencias del estómago; pero creíame, señor, que me retraje una buena temporada sin comprarlo por creer que sería como tantos otros que compré, de un resultado completamente nulo. Al fin me decidí, y ¡nada no sería mi ahombro, que, a las cuatro o cinco tomas del ESTOMACAL PEREZ, se me corrigió grandemente las acideces y estreñimiento que hace muchos años padecía, y máxime que actualmente ya no encuentro ni la molestia más pequeña.

Le repito nuevamente las gracias y le autorizo a que de esta haga el uso que sea conveniente, reiterándome de usted atto., g. e. a. m.,

Maria Tinuella Vlasov

P. D.—Le pongo la presente autorizada por mi esposo, el cual también le queda agradecido.

S/C: García Hernández, 211.—Casa Cuartel de la Guardia Civil.—Vigo.

La primera alcaldesa de Catalunya.
Estampa, 3 març de 1934

■ Nativitat Yarza i Planas va ser elegida alcaldesa de la població de Bellver i es convertia en la primera alcaldesa republicana. El programa amb què es presentà a les eleccions deia: "Administració republicana, cultura laica i austeritat".

Estampa

En el horizonte, sobre una colina, asoma el diminuto poble de Bellpart

LA PRIMERA ALCALDESA DE CATALUÑA

La alcaldesa de Bellpart es también la maestra entusiasta de su profesión; sabe distribuir entre el Ayuntamiento y la escuela su actividad inagotable.

NATIVIDAD YARZA, MAESTRA NACIONAL, NACIDA EN VALLADOLID

REGIA, con una cifra enérgica de mujer acostumbrada a luchar, así es doña Natividad Yarza, primera alcaldesa catalana, y también primera alcaldesa española elegida por sufragio, ya que las otras no han sido, hasta ahora, más que presidentas de las comisiones gestoras.

Camina de prisa, con el andar de las gentes acostumbradas a cruzar largos espacios de campo y monte por malos senderos. En el horizonte, sobre una pequeña colina, el pueblo de Bellpart asoma blanco y diminuto.

—En Barcelona he gestionado—me dice—un camino que una el pueblo con la carretera. El señor Companys me ha recibido. ¡Es un hombre tan amable!

Atravesamos un arroyo. La alcaldesa salta como puede entre unos pedruscos y alcanza la orilla opuesta.

—Ahora va a conocer usted mi pueblo. Es muy pequeño, muy campesino, pero yo siento por él una gran pasión.

Todo el campo catalán la emociona. Ha vivido siempre en él.

—¿Ha nacido usted en una aldea catalana?

Se echa a reír.

—He nacido en Valladolid. Cuando tenía dos meses me llevaron a Zaragoza y a los cuatro años a Barcelona. Desde entonces, no he salido de Cataluña.

Llegamos a Bellpart. Unos monjes vuelven de las huertas con azada al hombro, y dos muchachas los siguen con el delantal cargado de legumbres recién arrancadas de la tierra.

Todos saludan a la alcaldesa, todos se acercan a hablarle como a una compañera.

Y es que doña Natividad Yarza, maestra de Bellpart, era, durante las elecciones, el candidato de esas gentes humildes que, al amanecer, van a inclinarse sobre un pedazo de huerta. Y de todas las mujeres.

SU AMOR POR LA CAMPESINA CATALANA

La escuela está en el edificio del Ayuntamiento. O al revés, si ustedes prefieren. Es una casita de dos pisos; en el de abajo, hay una sala donde se hallan colocados pupitres para unos cuarenta niños; en el de arriba, una habitación minúscula amueblada con una mesa y un retrato de don Niceto Alcalá Zamora, hace las veces de secretaría, y, al lado, una alacoba, en el espacio que deja libre la cama, hace de archivo.

Pocs dies després de ser elegida alcaldessa, s'entrevistà amb el president de la Generalitat de Catalunya Lluís Companys, el 13 de febrer de 1934, per fer-li avinent la seva adhesió. A la sortida, la premsa l'entrevistà i a la pregunta del periodista, "Què pensa de la intervenció de la dona a la política?", ella, ras i curt, respongué: "Jo crec que la dona no ha donat fins ara el rendiment que té destinat en la vida política, per diverses causes, cap d'elles de la seva responsabilitat. La primera, ha estat a causa de la manca d'instrucció o d'una instrucció deficient". I continuava: "Quan la dona catalana s'hagi pogut desfer d'aquest llast i, com a fruit de la seva cultura, opinar lliurement sense els consells del capellà, portarà a cap la seva obra revolucionària, que serà, sens dubte, tant o més avançada que la que han dut a terme fins ara els nostres homes".

Nativitat Yarza Planas, creu en la cultura, la cultura amb tot el seu potencial alliberador. Així doncs, no és gens estrany que enfoqui la seva vida professional al magisteri: "D'ençà que tinc ús de raó m'he sentit atreta pels interessos de la comunitat i el benestar dels meus semblant" deia l'alcaldessa.

Nativitat Yarza Planas era una dona que entenia la política com la recerca del benestar de la comunitat, un concepte que no s'allunya gaire del que d'altres alcaldesses van aplicar amb anterioritat o posteriorment.

A l'entrevista que van fer-li per a l'Estampa, i que va ser publicada el 3 de març de 1934, Nativitat Yarza desvela els seus orígens i parla de la vida de les pageses i de com han reaccionat els homes de la seva població en ser escollida alcaldessa.

Nativitat Yarza va ser la primera alcaldessa elegida per sufragi universal, però no va ser la primera alcaldessa de Catalunya. Abans, el 1925, Dolors Codina i Arnau, va ser alcaldessa de Talladell, el 1925, i formà equip amb Antònia Solé Segura i Francesca Domingo Bo, regidores. Van arribar al govern municipal, en virtut de l'Estatut Municipal de 1924 que establia que les dones podien ser elegibles —només les solteres i les vídues amb pàtria potestat; les casades en quedaven excloses—, però no podien ser electores.

El treball de les dones pageses sempre ha estat imprescindible per a la subsistència de les explotacions agrícoles i ramaderes.

Pageses omplint un cistell de patates, Mataró.

ANC: Fons Generalitat de Catalunya (Segona República)

La alcaldessa està acostumbrada a estos arreglos que impone el poco dinero. Durante tres años fué maestra en Santa Margarita de Monbuy; luego, en Villanoveta del Camí. Más tarde, vigentó una escuela en Igualada, otra en Pontons, y para recordar Aragón, estuvo durante una temporada al frente de la escuela de Candaños. Pero prefería Cataluña, donde se crió, y una mañana llegó a Bellpart.

—Era—me dice—mucho antes del advenimiento de la República. Yo sentía entonces los mismos deseos que ahora de intervenir activamente en la política y de redimir a la mujer. Pero aquel régimen no me permitía llevar a cabo proyectos. Cuando la Constitución republicana declaró a la mujer igual al hombre, entonces decidí luchar.

Durante unos segundos, la alcaldesa permanece silenciosa para contemplar, desde la ventana, un grupo de muchachas que avanza por el camino del río.

—¡Si supiera usted qué dura y qué trabajadora es la mujer del campo catalán! Como los hombres, labran, aran, cavan. Como los hombres, arrancan a la tierra su corteza de piedras y malezas para plantar la vid. Saben vivir con muy poco y saben ahorrar. Sí; son sus iguales para el trabajo, para las obligaciones, ¡para todo! ¿por qué no lo han de ser en sus derechos? No basta que se haya afirmado esto en una Constitución. Hay que decirselo, hay que enterarlas de esta buena nueva.

—¿Y los hombres?

—Los hombres, aquí por lo menos, aceptan encantados este estado de las cosas. Ninguno ha sentido su amor propio herido por el hecho de que sea una mujer quien gobierne. O, por lo menos, no lo

Doña Natividad Yarza es la primera alcaldesa elegida por sufragio. Ella fué el candidato de estas gentes humildes que, al amanecer, van a inclinarse sobre un pedazo de huerta...

he advertido. Es más: me piden que los oriente, que les resuelva sus conflictos. Se oyen en el pino de abajo risas y voces infantiles. Son los niños que van llegando al colegio. Algunos, que viven en manías apartadas, han tenido que atravesar varios kilómetros de campo.

—Las elecciones se celebraron aquí el día 14 de enero—me dice la alcaldesa mientras busca los libros y los cuadernos de apuntes—. No hubo ni un solo incidente. Fué el día más bello de mi vida.

(Fotos: «Erika».)

L. G. DE L.

■ Hi ha hagut a Catalunya, una llarga tradició de creació d'espais propis per a dones, centres culturals, esportius... per facilitar la relació, la formació, l'intercanvi d'experiències i el gaudi. Aquests espais es convertien en enclavaments, en fites inscrites en els paisatges de les ciutats.

Un d'ells va ser el Club Femení i d'Esports, fundat el 1928, amb una doble finalitat, crear les condicions per a la pràctica de l'esport per part de les dones i potenciar el debat cultural.

Menjant a la platja, 1934

Autor: Pérez de Rozas

AFB

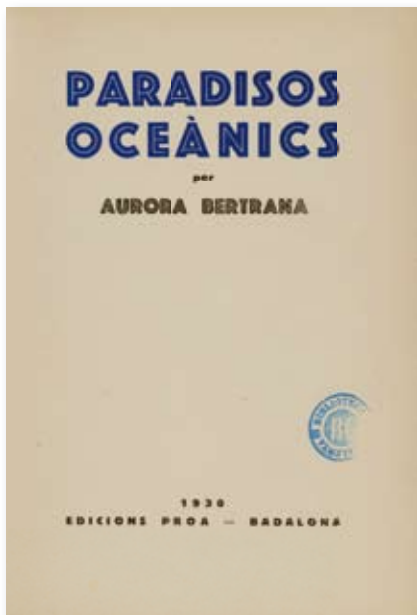
Dones a la platja, estiu del 1934

Autor: Pérez de Rozas
AFB

Dones del Club Femení i d'Esports, el 1934.

Autor: Josep Maria Sagarra
AFB

Portada del llibre *Paradisos Oceànics*,
Aurora Bertrana.

BC

■ Durant l'etapa republicana una generació d'escriptores va fer el seu esclat. Moltes d'elles, havien iniciat la seva dedicació a la literatura durant els anys immediatament anteriors a la República i, sovint, combinaven la literatura de ficció amb la publicació d'articles en premsa periòdica, tant revistes com diaris.

Una d'elles, Aurora Bertrana, es va fer popular a partir de la publicació del seu llibre de viatges *Paradisos Oceànics*, publicat el 1930 i que, en pocs mesos exhaurí l'edició. L'obra, recull la seva experiència vital a les illes d'Oceania, una experiència que convertí en literatura.

Amb l'aparició d'escriptores, en la literatura catalana sorgeix un fenomen important: el sexe femení es descriu a si mateix i deixa de ser un arquetip.

Les autores es converteixen en autores-far, escrivint-se ja no són descrites, i es mostren sense demostrar-se.

Si el camp temàtic de la majoria de les autores del segle XIX i dels primers anys del segle XX girava al voltant de la vida domèstica, les autores posteriors l'eixamplaran a mesura que les dones guanyin llibertats i accedeixin a nous espais d'actuació. Si Aurora Bertrana, a finals de la dècada dels anys vint, escriu el seu llibre de viatges *Paradisos oceànics* és perquè des de feia alguns anys havien guanyat el dret a anar soles pel carrer sense haver de lliurar una batalla a cada passa. L'arquetip de feminitat d'èpoques anteriors entra en contraposició amb aquestes dones que trepitgen nous espais i accedeixen a nous àmbits d'actuació més enllà de l'estricament domèstic.

Carme Montoriol, Mercè Rodoreda, Anna Murià, Maria Teresa Vernet, Rosa Maria Arquimbau, Aurora Bertrana i tantes altres, traslladen aquesta contraposició a les seves obres i utilitzen la literatura com a via d'experimentació i capten la tensió entre els rols i els cossos en relació directa amb el món.

Aurora Bertrana (Girona 1899-Berga 1974) els primers anys de la seva vida compaginà el gust per la música i la literatura. Se'n va anar a Suïssa a estudiar música i allà va crear la primera jazz band europea de dones. Des d'allà, va viatjar a Tahití, el 1926. L'aventura tahitiana va durar tres anys i fruit d'aquella experiència són els seus llibres *Paradisos oceànics*, 1930, i *Peikea*, 1934.

L'any trenta, tornà a Catalunya i compaginà les col·laboracions en la premsa periòdica amb la creació de llibres.

Va ser una fervent defensora del dret de vot per a les dones abans que aquest fos reconegut per la Constitució de la Segona República i va ser candidata per Esquerra Republicana, a les eleccions generals de 1933, però no va ser elegida.

Aurora Bertrana volia crear la universitat obrera femenina per tal d'elevat el nivell cultural de les dones i, juntament amb altres persones, van crear el Lyceum Club.

Una nova aventura l'empenyí a conèixer el Marroc i cristal·litzà en un altre llibre de viatges *El Marroc sensual i fanàtic*, 1936.

Dones banyant-se al riu, fotografia que
il·lustrava el llibre d'Aurora Bertrana
Paradisos Oceànics.

BC

■ Des de mitjan segle XIX, les dones catalanes tenien una confiança infinita en la cultura com a eina i mitjà de transformació social.

“Fa sis anys (el 1931, en el moment de la proclamació de la II República) gairebé la meitat de la població d’aquest país era analfabeta. El primer que va fer el govern republicà va ser reconèixer aquesta avidesa, la fam del poble en matèria d’educació. Ara hi ha escoles fins als pobles més minúsculs i pobres; més escoles en un any que en tots els anys de regnat dels sobirans. I encara se’n funden més cada dia. He vist una ciutat bombardejada a la nit i l’endemà al matí la gent es lleva i continua construint les seves escoles...”

Dorothy Parker, “The Siege of Madrid”,
reproduït a Aránzazu Usandizaga (ed.)
Ve y cuenta lo que pasó en España. pàg. 278

Tots els infants reben, a càrrec del govern, una formació tan moderna i personal com la que reben els nens nord-americans privilegiats en una escola autoritzada i progressista. El que el govern de la República espanyola ha fet per l’educació seria un èxit magnífic fins i tot en dies de pau, quan els diners són a l’abast i el subministrament és inexhaurible. Però aquesta gent ho fa sota el foc.”

Fotomuntatge “La lucha contra el analfabetismo, fotografies de Margaret Michaelis, publicat a CNT-FAI, 19 de juliol de 1936.
AFB: fons CNT

Escolars any 1936. Nens i nenes
comparteixen els espais d'aprenentatge.

Foto: Marco reporter.
AFB: fons CNT

Cua per anar a votar a les eleccions del 17 de febrer de 1936.

Foto: Vidal. AFB

■ El mes de febrer de 1936, es van convocar noves eleccions que van donar el triomf al Front Popular, coalició de partits d'esquerra.

PER SABER-NE MÉS:

- Bertrana, Aurora. *Paradisos Oceànics*. Barcelona, Proa, 1930.
- Campoamor, Clara. *El voto femenino y yo*. Madrid, Beltrán, 1936; 2ª edició, Barcelona, laSal, edicions de les dones, 1982.
- Dones. *Els camins de la llibertat*. Barcelona, Museu d'Història de Catalunya, 2008.
- Fagoaga, Concha. *Clara Campoamor: la sufragista española*. Madrid, Instituto de la Mujer, 2007.
- Ferrer González, Maria Cristina, i Pons Adrover, Maria. *Mestres republicanes: ciutadanes compromeses*. Palma, Universitat de les Illes Balears. Servei de Publicacions i Intercanvi Científic, 2005.
- Margaret Michaelis. *Fotografía, vanguardia y política en la Barcelona de la República*. València, IVAM Institut Valencià d'Art Modern i Centre de Cultura Contemporània de Barcelona, 1998.

ACTIVITATS

1. Pel que sabem fins ara, la primera alcaldessa a Catalunya durant l'etapa republicana va ser Nativitat Yarza Planas, al poble de Bellprat i això s'ha pogut saber, fa molt poc temps, gràcies al treball d'una estudiant de batxillerat que, atreta per la curiositat, va començar a mirar i regirar les actes municipals.

De moment, doncs, sabem de Nativitat Yarza i Planas, però de ben segur, si continuem espigolant, trobarem altres alcaldesses i regidores, l'existència de les quals desconeixem, en altres municipis catalans.

La proposta que et fem, és molt concreta. Ves a l'arxiu municipal de la teva localitat, comenta amb l'arxivera o arxiver que busques documentació sobre alcaldesses i regidores al teu municipi, entre els anys 1931 i 1939.

Demana les actes dels plens de l'ajuntament d'aquell període i comença a llegir. Descobriràs tot un món, un relat detallat d'alguns episodis de la història, de les relacions entre l'ajuntament i les persones que hi vivien. Amb tot, si el relat no acaba de ser del teu interès, pots fer via i llegir en diagonal, o bé, també pots mirar els noms de les persones que hi assisteixen als plens i allà podràs comprovar si hi apareix el nom d'alguna dona.

En cas afirmatiu, seria recomanable que llegissis l'acta completa i les següents, per entrar en detalls i saber quan es nomenada alcaldessa o regidora, quin càrrec concret ocupa, i d'altres informacions que et semblin d'interès. Si continues llegint les actes posteriors, pots descobrir quins acords va prendre el ple de l'ajuntament i analitzar com aquests podien afectar la vida dels ciutadans i ciutadanes del municipi.

Si en el viatge en el temps que has realitzat a través de les actes municipals has descobert alguna dona que ocupava el càrrec de regidora o alcaldessa i vols saber més de la seva vida, demana ajuda a l'arxiver o arxivera, per tal que t'orienti. Pots ampliar la informació a través dels cercadors d'Internet i encara tens una altra possibilitat que probablement et donarà molta més informació, demanar a alguna persona gran del municipi si va conèixer i encara recorda l'alcaldesa o regidora que investigues. (Si vols tenir una guia sobre l'entrevista i les tècniques d'història oral, pots consultar el núm. 2 de la col·lecció Eines de Memòria: *Eines per a treballs de memòria oral.*)

Un cop tinguis la informació recollida, fes el teu relat a partir del que hagi descobert, amb el mitjà que et sigui més atractiu: escrit, audiovisual, etc.

2. Com has vist en aquest capítol, la Constitució de la República espanyola (1931) declarava que les dones i els homes de més de vint-i-tres anys tenien els mateixos drets electorals.

Amb l'ajut d'Internet, mira d'esbrinar en quina data han aconseguit les dones el dret a votar en països com França, Gran Bretanya, Suïssa, Alemanya, Estats Units, Argentina, Uruguai, Brasil, Mèxic, Marroc, Algèria o Egipte.

CAPÍTOL 2

**QUAN LA VIDA
PERD VALOR:
LA GUERRA CIVIL**

L'esclat de la guerra civil va posar en joc aspectes de l'organització política, econòmica i social que la Segona República havia impulsat, com ara el sistema de govern democràtic i l'ampliació de l'accés dels ciutadans als recursos.

Parlar de recursos, però, no sols vol dir parlar d'economia, és també parlar de l'accés de les dones i els homes a l'educació i a la cultura, a la salut, al temps de vida més enllà del temps destinat a la producció per al mercat, a l'habitatge, a la terra, a l'aigua...

La Segona República havia aconseguit ampliar la representació de dones i homes en el terreny polític i en l'àmbit sociocultural i havia iniciat una redistribució en l'esfera econòmica. Però, el 18 de juliol 1936, un grup de militars va fer un cop contra el govern democràticament elegit de la República. El cop militar, comandat pel general Francisco Franco, posava de manifest la negativa dels insurgents a resoldre els seus conflictes i els dels sectors que ells representaven a través de la negociació, del pacte, del diàleg amb el govern republicà legítimament constituït. Els sediciosos van substituir les paraules per la força destructora de les armes. El cop d'estat suposava l'exercici de la violència i, com tota violència, denotava inseguretat, la inseguretat d'aconseguir els seus objectius per una altra via que no fos la de la destrucció de tot allò que durant anys s'havia anat construint: projectes de vida individual i projectes de vida col·lectiva.

El cop d'estat del 18 de juliol de 1936 va ser l'inici de la guerra civil, que es perllongà durant tres anys, de 1936 a 1939. Els insurgents, van posar en pràctica el bombardeig sistemàtic de ciutats i pobles. Si en altres guerres, els objectius prioritaris eren de caràcter militar, les tropes franquistes van convertir la població civil i les infraestructures de la vida quotidiana en objectiu de les bombes.

La rebel·lió militar alterà radicalment el ritme de la vida quotidiana. La militarització d'una gran part de la població masculina va fer que les dones haguessin de garantir el manteniment del ritme de producció en tots els àmbits –agrícola, industrial, comercial, de serveis... Moltes s'incorporaren a sectors de producció i serveis que abans de la guerra eren oficis masculinitzats. Però, a més a més, les dones van continuar sent responsables de mantenir la qualitat de vida de les persones de l'entorn familiar, com històricament havien fet.

A mesura que passaven els mesos, comprar els productes alimentaris cada vegada era més difícil. Aconseguir oli per cuinar, pa i altres productes alimentaris, carbó per escalfar-se a l'hivern, exigia hores i hores de cua, i no sempre s'aconseguia tot i les llargues esperes.

Algunes de les dones que van tenir càrrecs de responsabilitat política, com ara les regidores d'alguns ajuntaments, van intentar crear i mantenir serveis, com ara els menjadors col·lectius, per tal de facilitar les activitats de la vida quotidiana. Tanmateix, a les ciutats, la gana era una experiència quotidiana i el seu record habita encara en moltes de les persones que van viure aquell moment.

La vida a la rereguarda, doncs, continuava gràcies a la voluntat de les dones d'intentar mantenir pràctiques, formes, hàbits, responsabilitats, amb aparença de quotidianitat, malgrat la trastocada realitat. Calia buscar menjar i preparar-lo, calia posar el plat cada dia a taula, com a mínim dos cops al dia, i això, en alguns moments, demanava una gran dosi d'energia en unes ciutats on el menjar desapareixia un poc més cada dia, i on els bombardejos se succeïen, a voltes, sense treva.

Els bombardejos i les ocupacions de pobles i ciutats per part dels rebels franquistes van suposar el desplaçament de la població civil. Milers i milers de persones van ser abocades a abandonar les seves cases i buscar refugi en altres poblacions. La guerra civil provocà un dels primers desplaçaments massius de la població.

La guerra, com dèiem al principi, trastocà la vida quotidiana i els projectes individuals i col·lectius.

■ El 18 de juliol pels carrers i les places de pobles i ciutats la població mantenia el seu ritme quotidià. Però el cop d'Estat, comandat pel general Francisco Franco donà inici a un conflicte bèl·lic que durant tres anys assolà el país.

La musicòloga, poeta, novel·lista, assagista i narradora Sylvia Townsend Warner, nascuda el 1893, viatjà en diverses ocasions a Espanya amb la seva companya, també escriptora, Valentine Ackland. Totes dues es convertiren en defensores i divulgadores de la causa republicana. Aquest és el relat que fa del dia del cop d'estat.

“Quan els soldats van sortir en formació de la caserna de Montjuïc cap al centre de Barcelona, la gent va suposar que es tractava de una desfilada més. [...] No va ser fins que van obrir foc que la gent va adonar-se de l'efecte sedant d'aquella desfilada militar; fins que les dones que havien sortit a comprar, els qui esmorzaven als cafès, els venedors ambulants que mostraven les seves mercaderies, els jardineros que guarnien les platabandes de la plaça de Catalunya amb sàlvies escarlates, van alçar la vista i van veure que la gent queia morta al voltant seu”.

Sylvia Townsend Warner “Barcelona”, *Left Review*, dins Usandizaga, Aránzazu (ed) (2000) *Ve y cuenta lo que pasó en España. Mujeres extranjeras en la guerra civil: una antología*. Barcelona, Planeta, Pag. 94

Una mare plora el seu fill mort, víctima del bombardeig de l'aviació italiana sobre el Liceu Escolar, al cementiri de Lleida, 2 de novembre de 1937.

Autor: Agustí Centelles (atribuït)
ANC Fons Generalitat de Catalunya
(Segona República)

Miliciana entrenant-se a la platja de Barcelona.

Autora: Gerda Taro

■ Durant els primers mesos de la guerra civil, algunes dones van participar com a milicianes al front. La platja de la Barceloneta, a Barcelona, serví com a camp d'entrenament, moment que captà la fotògrafa Gerda Taro, refugiada de l'Alemanya de Hitler que formà equip amb el també fotògraf Robert Capa. Gerda Taro realitzà diversos reportatges al front de guerra i captà la dificultat de la vida quotidiana a la rereguarda. Malauradament, va ser la primera fotògrafa que va morir fent la seva tasca informativa sobre la guerra.

Nena esperant.
Autor: Robert Capa

■ Amb la fotografia que reproduïm, Robert Capa, company de Gerda Taro, va captar una de les conseqüències més perverses de tota guerra, els desplaçaments de població amb el consegüent desarrelament, ni volgut ni desitjat. Detenir-se a observar la imatge, copsar la posició del cos de la nena i la seva expressió ens pot ajudar a apropar-nos al cúmul d'experiències, emocions i sentiments que l'envaïen.

Cartel·la "El més petit de tots", la mascota de la revolució. Creació de Lola Anglada.

BC

■ El més petit de tots, creat i dibuixat per Lola Anglada, artista catalana amb una extensa obra gràfica i també literària, es convertí en la mascota de la revolució, en el símbol de les voluntats per defensar el règim republicà, legítimament constituït.

■ La vida, malgrat les dificultats, continuava. Les fotografies que reproduïm tot seguit, ens mostren imatges de la vida quotidiana, de les dones i de les múltiples activitats imprescindibles per a la continuïtat de la col·lectivitat.

Dones rentant en un safareig públic.
ANC: Fons Generalitat de Catalunya.

■ En les activitats agrícoles, les dones, continuaren treballant-hi com fins aleshores. També, en el sector industrial. L'esclat de la guerra, però, comportà un reajustament de la producció. En el tèxtil, algunes indústries es van dedicar a fer roba per als milicians, i algunes empreses metal·lúrgiques ajustaren la seva anterior producció a la nova demanda creada per la guerra, és a dir a la fabricació d'armament. Aquest sector, que abans de la guerra era un sector masculinitzat, va incorporar moltes dones a la producció en substitució dels homes que se n'havien anat al front.

El mateix any 1936, la Generalitat, per garantir la continuïtat de la producció agrícola i industrial, decretà la col·lectivització de les empreses, que van passar a ser dirigides per comitès de treballadores i treballadors. Tot i això, la discriminació de la representativitat femenina en els comitès era palesa, fins i tot en les empreses on la majoria de treballadors eren dones. La discriminació laboral entre dones i homes es mantingué també pel que feia als jornals i a la qualificació professional.

Dona veremant.

Autora: Margaret Michaelis.
Fons CNT-FAI
AFB

Emma Goldman, fotògrafa i feminista, en una visita d'una missió estrangera a l'Agrícola Col·lectiva de l'Hospitalet durant la Guerra Civil.

AF-I'H

Fàbrica de pastes de sopa, aturada durant tres anys i que va ser posada en funcionament per les treballadores i els treballadors abans acomiadats per vaga, juliol de 1936.

AFB

Instal·lació d'una fàbrica de motxilles destinades a l'exèrcit popular regular en la que treballaven 350 persones, la gran majoria dones. Les màquines de cosir van ser requisades en els domicilis de les persones classificades com contraris al règim, al carrer Sant Carles d'Igualada. 3 de març de 1937.

Autor: Procopi Lluçà
Arxiu Comarcal de l'Anoia. Fons Procopi Lluçà. ACAN. Arxiu Fotogràfic Municipal d'Igualada

Dones cosint barrets en un taller de confecció, a la rereguarda
ANC: Fons Generalitat de Catalunya
(Segona República)

Dones de la Companyia de Tramvies de Barcelona, S.A., confiscada durant la guerra civil espanyola.

ANC: Fons Brangulí, signatura 073517, codi unitat 27091

Dona escrivint a màquina a les oficines del Comissariat de Propaganda, ANC: Fons Generalitat de Catalunya (Segona República)

■ Si abans parlàvem d'iniciatives governamentals per garantir la producció, una altra iniciativa del govern de la Generalitat, va ser l'aprovació del Decret de reforma eugènica de l'avortament. El decret, de 9 de gener de 1937, plantejat com una millora en la sanitat, autoritzava la interrupció artificial de l'embaràs, efectuada en hospitals, clíniques i institucions sanitàries dependents de la Generalitat. Els motius justificats per a la pràctica de l'avortament, podien ser d'ordre terapèutic, eugènic o ètic, i es realitzaven a petició de la dona interessada.

En el text preliminar que acompanya l'edició del decret que ara reproduïm s'explicava el que segueix:

"En autoritzar l'avortament i facilitar-ne la realització, deixem a la dona en condicions d'ésser mare només quan ella ho desitgi, quan el fill, per a ella, sigui fi i no accident...la dona serà, en fi, mestressa del seu cos, no per a usar-ne malament, sinó per a forjar la glòria de si mateixa i per a fer de la maternitat fruit conscient dels seus sentiments i no conseqüència indesitjada de l'egoisme sexual masculí"

Dit en paraules actuals, el decret de la Generalitat de Catalunya de 1937, reconeixia el dret de les dones a decidir sobre la maternitat, en definitiva, reconeixia el dret de les dones a decidir sobre el propi cos.

Reforma Eugènica de l'avortament, 1937,
publicat al DOG. 9 gener 1937 Decret de
Decret Presidència.
Pàg. 9, 10 i 11,

en un treballador sà, conscient i culte. Amb la qual cosa, la maternitat, en una irradiació excèntrica, s'extén a les àrees espirituals i socials, que no aconseguí fins a la data.

La maternitat atany una responsabilitat, que no tingué en èpoques passades: Hi hagué un temps, el viscut per les nostres àvies, en el qual la dona tenia solament una càrrega aclaparadora de deures i una absència completa de drets. La maternitat era imposada com un penós càstig bíblic, i la conseqüència de tal tirania sexual fou que la mare solament ho era físicament.

La postguerra produí un nou tipus de dona caracteritzada per hipertròfia dels seus drets i oblit dels seus deures. En l'ordre sexual, aquella dona odiava la maternitat i n'eludia les responsabilitats inherents. La Revolució proletària ha creat una nova generació de dones, que sabran comprar llurs drets al preu amarg de llurs deures.

En quant a maternitat, la nova dona emergida de la Revolució, marxa ràpidament vers la total realització dels seus anhels de llibertat.

En autoritzar l'avortament i facilitar-ne la realització, deixem a la dona en condicions d'ésser mare només quan ella ho desitgi, quan el fill, per a ella, sigui fi i no accident. Com la Spirita de la novella de Margueritte, la dona serà, en fi, mestressa del seu cos, no per a usar-ne malament, sinó per a forjar la glòria de si mateixa i per a fer de la maternitat fruit conscient dels seus sentiments i no conseqüència indesitjada de l'egoisme sexual masculí.

Saludem tots, germanes i germans proletaris, la reforma eugènica de l'avortament, que la C. N. T. realitza des de la Conselleria de Sanitat i Assistència Social. Perquè, mercès a la reforma, s'esbrellarà, des d'avui, un nou Sol de Veritat en les tenebres sexuals que embolcallen Espanya. Alliberades sexualment, ies dones proletàries, en l'esdevenidor, seran les creadores de la nova generació de treballadors, adalits romàntics de la nova Era.

8

PRESIDÈNCIA

DECRET

La reforma eugènica que representa una de les majors conquestes revolucionàries en Sanitat, comença el seu pla d'acció mitjançant la incorporació a la legislació sanitària d'un fet fins avui efectuat lluny de tot control científic, a l'ombra i per persones incompetents i que des d'aquest moment adquireix categoria biològica i social, com és l'avortament. La finalitat primordial que es persegueix, és la de facilitar al poble treballador una manera segura i exempta de perill de regular la natalitat, quan existeixin causes poderoses, sentimentals, eugèniques o terapèutiques que exigeixen la interrupció artificial de l'embaràs.

Durant molt de temps l'avortament ha estat practicat per elements desaprensius que han especulat amb les necessitats proletàries de limitar la proflitament en determinats casos. Cal acabar amb l'oprobri dels avortaments clandestins, font de mortalitat maternal, perquè la interrupció de l'embaràs passi a ésser un instrument al servei dels interessos de la raga i efectuat per aquells que tinguin solvència científica i autorització legal per a fer-ho.

Per tot l'exposat, a proposta dels Consellers de Sanitat i Assistència Social i de Justícia i d'acord amb el Consell,

Decreto:

Art. 1.º Queda autorizada la interrupció artificial de l'embaràs, efectuada en els Hospitals, Clíniques i Institucions Sanitàries dependents de la Generalitat de Catalunya, en els quals estigui organitzat el servei especial per a tal finalitat.

Art. 2.º Es consideraran motius justificats per a la pràctica de l'avortament, les raons d'ordre terapèutic, eugènic o ètic.

Art. 3.º Els casos de sollicitud d'avortament no terapèutic ni eugènic, s'efectuaran exclusivament a petició de la interessada sense que ningú dels seus familiars o propers puguin presentar després reclamació respecte al resultat de la intervenció.

Art. 4.º No s'efectuarà la interrupció de l'embaràs en els casos que ultrapassin dels tres mesos d'aquell, a no ésser que existeixi justificació terapèutica.

Art. 5.º No es permetrà a la mateixa dona la interrupció de l'embaràs, més d'una vegada a l'any, si no existeixi causa terapèutica que ho exigeixi.

9

Art. 6.º A partir dels quinze dies de la publicació del present Decret al «Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya» es crearan organismes que seran els únics autoritzats oficialment per efectuar la interrupció de l'embaràs artificialment. Aquests organismes seran Dispensaris i Sales annexes als Centres Sanitaris hospitalaris i clínics de Catalunya. Totes les institucions sanitàries compreses dintre d'aquest Decret trametran en el termini abans esmentat a aquesta Conselleria el pla d'organització dels esmentats organismes. En tots els casos en els quals, sense justificació expressa, no es procedeixi a l'organització de les dependències esmentades, s'aplicaran les sancions a què hi hagi lloc.

Art. 7.º Per tal d'habilitar els Dispensaris i Sales destinats a la interrupció artificial de l'embaràs, s'utilitzaran locals ja existents dintre de les institucions sanitàries, que reuneixin condicions per a la finalitat a la qual se'ls destina; en cas necessari es demanarà a la Conselleria de Sanitat i Assistència Social autorització per utilitzar nous locals destinats a aquest efecte.

El personal facultatiu que integrarà els Dispensaris i Sales per a la interrupció de l'embaràs, serà proposat a la Conselleria de Sanitat pels Consells Directius de cada Institució Sanitària. L'esmentat personal serà seleccionat entre el que actualment figura en els Dispensaris i Sales d'obstetrícia i ginecologia. Aquest personal no tindrà dret a cap remuneració per aquests serveis.

Art. 8.º Únicament podrà un facultatiu no adscrit a les Sales d'interrupció de l'embaràs, practicar aquesta intervenció, quan ho solliciti l'embarassada i ho aprovi el Consell responsable de la Sala en la qual hagi d'efectuar-se l'avortament.

Art. 9.º El Conseller de Sanitat i Assistència Social estarà autoritzat per nomenar un delegat responsable a cada Sala o Dispensari destinat a la interrupció de l'embaràs, el qual tindrà una missió fiscalitzadora de control i inspecció, podent, d'acord amb les instruccions rebudes del Conseller de Sanitat i Assistència Social, si és necessari, suspendre o modificar el funcionament d'una Sala o Dispensari.

Art. 10. Per a tota interrupció artificial de l'embaràs practicada en els Dispensaris creats a aquest efecte seran obligatoris els requisits previs següents:

a) Fitxa mèdica, psicològica, eugènica i social de totes les dones que sollicitin que els sigui practicada la interrupció de l'embaràs. El model de la fitxa serà facilitat per circular a tots els Dispensaris creats a l'efecte.

b) Reconeixement mèdic previ de la sollicitant, per tal d'investigar la seva capacitat vital i resistència per a la intervenció.

Art. 11. Els casos en els quals el Consell responsable de cada Dispensari d'interrupció artificial de l'embaràs consideri que la

febre o el reconeixement de l'embarassada estableixi una contraindicació per a l'avortament, d'índole mèdic o social, seran elevats a un Consell tècnic, que es crearà per a resoldre aquests assumptes, per la Conselleria de Sanitat i Assistència Social.

Art. 12. Tots els Dispensaris, Clíniques i Sales destinades a la interrupció artificial de l'embaràs, hauran de trametre a la Conselleria de Sanitat i Assistència Social, cada mes, una relació detallada dels casos practicats. Així mateix, els esmentats organismes vindran obligats a portar un servei d'estadística.

Art. 13. A partir de la data de la publicació d'aquest Decret, totes les persones que, privadament, realitzin maniobres avortives, respondran criminalment davant el Tribunal competent de llur actuació; perent, si són titulars d'una professió sanitària, el dret a exercir-la.

Art. 14. Queda facultat el Conseller de Sanitat i Assistència Social per dictar les disposicions necessàries per al compliment del present Decret.

Barcelona, 25 de desembre del 1936.

El Conseller Primer, **Josep Tarradellas**. — El Conseller de Sanitat i Assistència Social, **Pere Herrera**. — El Conseller de Justícia, **Rafael Vidiella**.

10

11

Companya. Any 1, número 4, 1 de maig de 1937.

■ Col·lectius de dones, amb perspectives polítiques diverses van crear les seves plataformes de difusió, a través de revistes com *Companya*, *Mujeres Libres* –creada ja abans de l'esclat de la guerra– i *Emancipación*, entre d'altres. Les dones agrupades a l'entorn de les publicacions feien la seva aportació teòrica al debat sobre l'esdevenir de la guerra, per a algunes, per a d'altres, sobre l'esdevenir de la revolució, alhora que sumaven esforços i es convertien en plataformes de formació i de difusió, tot donant suport a les campanyes endegades pels governs republicans i també posant en qüestió i denunciant situacions irregulars.

Els dies 6 i 7 de novembre de 1937 se celebrà el Primer Congrés Nacional de la Dona. La revista *Companya* publicà un reportatge signat per Maria Teresa Gibert.

Sota una gran pancarta amb el lema "Visca la Unió de les Dones de Catalunya. Unitat-Victòria", començaren els actes del Primer Congrés, amb representants de diverses organitzacions de dones. L'article, ens permet conèixer les organitzacions de dones que hi van assistir i els temes de debat que en aquells moments afectaven les dones catalanes.

Les conclusions del Congrés van ser entregades a la màxima representació del govern de la Generalitat, el president Lluís Companys, en un acte al Palau de la Generalitat.

Lluís Companys, President de la Generalitat de Catalunya amb representants nacionals i estrangeres del I Congrés Nacional de la Dona, entre d'altres, Dolors Bargalló i Serra, presidenta de la organització del congrés, al pati dels tarongers de la Generalitat de Catalunya, 5 de novembre de 1937.

ANC: Fons Generalitat de Catalunya (Segona República)

Companya.
1r. Congrés Nacional de la Dona.

1ER CONGRES NACIONAL DE LA DONA

El dissabte dia 6 de novembre varen començar a Barcelona les primeres tasques del PRIMER CONGRÉS NACIONAL DE LA DONA. Hi assistí el nombre de vuit-centes delegades, entre elles les delegacions estrangeres de França, Bèlgica, Àustria, Itàlia, Anglaterra i Mèxic.

Poques vegades hem vist la sala del Palau de la Música Catalana ornada amb tant gust i tanta sobrietat; les banderes dels colors nacionals i les banderes de les organitzacions i partits polítics — en un sentit de veritable unitat — engalanaven la magnífica sala, junt amb les pancartes que expressaven la propaganda antifeixista, esperit del PRIMER CONGRÉS NACIONAL DE LA DONA.

Ocuparen la taula presidencial, presidida a l'enssem pels bustos de Lina Odena, membre que fou del Comitè de Dones Antifeixistes, i els dels Presidents de la Generalitat Francesc Macià i Lluís Companys, les companyes Dolores Bargalló, Paulina Lafuente, una delegada responsable del front d'Aragó, Teresa Coronel, Maria Teresa Gibert, Libertat Picornell, Josefina Bofarull, Eloïna Malasechevarria, Dolores Píera (consellera municipal de l'Ajuntament de Barcelona), Teresa Palou (consellera municipal de l'Ajuntament de Reus), Consol Noguera (consellera municipal de l'Ajuntament de Mataró) i Emilia Marimon.

Tot seguit començaren les salutacions per part de les delegades.

Inicià l'acte una breu salutació de Rosari Mera, delegada del Sindicat «Al Servicio del Hogar», i la succeïren Maria Baldó, per Estat Català; Nativitat Yorzo; Gibert, delegada ferroviària de la zona IX, i Carme Serra, en representació de les dones d'Olot. Es proposa una Presidència d'Honor, que és aprovada per aclamació. Les dones que la integren són Dolores Ibarruri (Pasionaria), Elena Stassova, Lina Odena, Aida Lafuente, vídua Prestes, Anna Pauker, vídua Colldeforns, vídua Sesé, vídua Roldán, vídua Fontbernat, vídua González Alba, Antònia Portera, Francesca Solano i Maria Silva Seis-Dedos.

Es va donar lectura a les adhesions, entre les quals hi havia la de les dones llibertàries de Figueres, altres de la C. N. T., Grups Femenins d'Esquerra Republicana, etcètera. Tot seguit pronunciaren sengles discursos les delegades d'Àustria, Mèxic, Anglaterra, Bèlgica i Astúries; Castro, del Casal Medrano; Roure, de la comarca del Segrià; Manzano, de València; Colomer, de Tarragona; González, del Partit Federal Ibèric; Anna Espelt, d'E. R. de C., de Manresa. Una representant del Sindicat del Vestit (U. G. T.); una delegada de Figueres, i Maragón, de Bilbao.

El diumenge continuaren les tasques. La sessió del matí fou presidida per les companyes Dolores Píera, les delegades estrangeres, la presidenta del Comitè de Dones Antifeixistes, Maria Dolores Bargalló; la secretària, Malasechevarria, i l'esposa del Conseller Comarcal. Varen continuar en l'ús de la paraula les diverses delegades que la tenien demanada del dia abans; Emilia Marimon, delegada de la fàbrica Casacuberta; una nena pionera, de Reus; Anna Garcia, del Sindicat Fabril i Tèxtil, de la C. N. T.; Teresa Romero, d'E. R. de C.; Angelina Orts i Reis Bertral, d'E. C.; Joaquina Conill, de la U. G. T. Totes coincidiren en pro de la unitat antifeixista com a únic mitjà per a assolir la victòria. Eloïsa Salmerón, de Almeria, va parlar com a dona de casa seva, essent molt emocionades les seves paraules, sobretot en adreçar-se a les dones dels països feixistes que es solidaritzen amb la causa de l'Espanya republicana i no temen malgrat tenir llurs fills i esposos lluitant a les nostres trinxeres, col·laborant en l'èxit de la causa de tot el proletariat.

Un altre moment de gran emoció fou quan féu ús de la paraula Teresa Sánchez, que ha perdut dos fills lluitant al front. No pogué parlar, i el seu plor fou recollit amb una indescriptible ovació de respecte i fervent homenatge.

La presidenta, Dolores Píera, va superar aquest moment difícil amb una intervenció plena de tacte.

Cloent l'acte, féu ús de la paraula l'escriptor Pous i Pagès, que portava enssem la representació del Conseller de Cultura, el qual va enal-

Canviant la credencial de delegada per la tarja de congressista

Un aspecte de la presidència

fir la dona catalana i especialment la iniciativa del Congrés femení, amb el lema d'«Unitat-Victòria».

Va acordar-se, en aquesta sessió, trametre un telegrama de felicitació a l'heroic general Miaja i al poble de Madrid; un altre a la diputada «Pasionaria» com a símbol de la dona antifeixista espanyola; un altre a madame Duchêne, presidenta del Comitè Internacional de Dones Antifeixistes; així mateix, un altre al doctor Negrín, President del Consell de Ministres, donant la benvinguda al Govern de la República en instal·lar-se a Barcelona. Trobant-se a la Presidència l'Alcalde de Barcelona, Hilari Salvador, li fou demanat d'adreçar uns mots a les congressistes, la qual cosa va fer amb unes paraules vibrants d'emoció i d'esperança. La banda de la Creu Roja va tocar La Internacional, Los Hijos del Pueblo, Els Segadors i l'Himne de Riego, corejats per les congressistes que dempeus aplaudien, entusiasmadament.

En la sessió de la tarda es continuaren les deliberacions, sota la presidència de Dolores Bargalló i les mateixes delegades del matí. Dolores Píera va presentar un informe amb el títol «La Unitat ens donarà la Victòria». El magnífic informe de la companya Píera no pot ésser esbossat en unes poques ratlles; direm només que va entaular un brillant debat en el que prengueren part les companyes Maria Paló, de Sabadell; Carme Manzano, de València; Joana Domènec, de Sabadell; Angelina Compte, de Girona; Carme Roura, de Lleida; Isabel Azuara, del P.S.U.C.; Llum Valls, d'E. R. C.; Pietat Ferrer, de la U. G. T., i altres.

Maria Teresa Gibert va donar compte de la seva ponència: «El problema de la prostitució a Catalunya». Per tal de donar força a les conclusions a fer sobre aquest problema, abans d'entrar en matèria diu públicament que, per a fer-ho, dimiteix del càrrec de vocal al Patronat Català de Protecció a la Dona, organisme de la Generalitat de Catalunya. En aquest debat interveuen Adelina Ruiz, Josefina Bofarull, Reis Bertró, Maria Lluïsa Algarra i Joana Colom. S'aprova la ponència amb al-

gunes esmenes. Segueix al debat un vibrant discurs de la companya Pereña, del Partit Sindicalista, i acaba la sessió de la tarda donant-se lectura al gran nombre d'adhesions rebudes.

A la nit el Festival de Folk-lore, a càrrec dels «Vallats de l'Ateneu Republicà de Gràcia» i del poeta Salvador Perarnau.

El dilluns següent les tasques del Congrés. Informà la companya Algarra sobre «Les reivindicacions conquerides per la dona en la lluita antifeixista», en la que intervingueren també diverses delegades. I «Cal incorporar la dona a totes les branques de treball», informant Maria Dolors Bargalló, «Un problema de guerra, la manca de provisionament», informant Manuela Martí i Joana Colom, que, com tots els informes, fou brillantment discutit.

En la sessió de clausura, celebrada el dilluns a la tarda, després d'impugnar-se l'última ponència, Rosa Robert, de l'Aliança de la Dona Jove, glossa, amb un vibrant al·locució, l'eficàç tasca a fer per les noies que encara no han ultrapassat els vint anys.

Carme Garcia, finent de sanitat, va presentar interessants proposicions referents als problemes socials i tècnics relacionats amb la sanitat de guerra.

Resumeix la tasca del Congrés un eloqüent i vibrant parlament de la diputada comunista Margarita Melken; entre els brillants paràgrafs del discurs parla del lema d'aquest Congrés: La Unitat femenina. S'adreça a «Mujeres Libres» i els diu: Veniu amb nosaltres, perquè a nosaltres no ens interessa que guanyi un partit, que guanyi una organització; a nosaltres el que ens interessa és aixotar l'enemic. Parla de la necessitat d'incorporar-se al treball, remarca que la dona que en retirar-se a desconsolar pot dir-se que no ha fet res durant el dia per la guerra, aquesta dona, indubtablement, és una feixista. Parla de l'alegria de la rera-guarda, dient que n'hi ha molts que ja tenen guanyada una guerra, la seva guerra, i fet a la seva revolució, i acaba dient: «Supereu-vos, uniu-vos, milloreu-vos, i aleshores, calze a calze, endavant per la victòria!»

En la sessió de clausura, celebrada a l'Escola Industrial, va ésser llegida la presidència que integrarà La Unió de Dones de Catalunya i les conclusions a presentar a les autoritats. Ambdues coses foren aprovades per aclamació i en mig del més gran entusiasme.

MARIA TERESA GIBERT

Les delegades catalanes i refugiades en el moment emocionant en què la mare Teresa Sánchez i Garcia donen compte al Congrés d'haver perdut dos fills al front.

Generalitat de Catalunya, Federica Montseny en la cloenda de la Setmana de Solidaritat amb Madrid, celebrada a la plaça de Braus Monumental, Barcelona, 7 de març de 1937.

ANC: Fons Generalitat de Catalunya (Segona República).

■ Federica Montseny, va ser ministra de sanitat durant la Guerra Civil. Era la primera vegada que una dona ocupava un càrrec de responsabilitat política d'àmbit estatal.

Federica Montseny ve d'una llarga tradició del pensament anarquista femení que fundà a Catalunya Teresa Claramunt i que continuà Teresa Mañé, la mare de Federica Montseny. Teresa Mañé, que publicava amb el pseudònim de Soledad Gustavo, escrivia el 1898:

"...la dona només demana que li concedeixin allò a què com a ésser humà i lliure té dret, és a dir, que sigui reconeguda civilment".

Amb la companyia teòrica i afectiva de la seva mare i del seu pare Joan Montseny, que utilitzà el pseudònim literari de Federico Urales, inicià també el camí de l'escriptura com a arma política, amb una extensa obra literària i una intensa vida dedicada a l'activisme. Acció i pensament conflúen en la figura de Federica Montseny. El seu objectiu transformar la societat: "cal transformar totes les institucions jeràrquiques: el govern, les institucions religioses, la vida familiar, la sexualitat, l'escola".

■ La revista *Emancipación*, era l'òrgan del secretariat femení del Partit Obrer d'Unificació Marxista, POUM. L'article "Emancipación", que coincideix amb el nom de la publicació, va esgranant, de manera sintètica, quina emancipació reclamen.

Emancipación. Órgano Quincenal del Secretariado Femenino del POUM, número 4, Barcelona, 24 de abril de 1937.

Emancipación

15 céntimos

ORGANO DEL SECRETARIADO FEMENINO DEL P. O. U. M.

Barcelona, 24 de Abril de 1937

Número 4

CONFUSIONISMO

EDITORIAL

Hay memorias que no se pueden des... que para

EMANCIPACION

Al anuncio de la publicación de «COMPANYA—Revista de la Dona», preguntamos: ¿de qué mujer? ¿De la mujer obrera revolucionaria que trabaja y lucha por el triunfo de la Revolución Socialista? De la mujer burguesa que más bien se afianza por aquellos tiempos cuando iba a tomar el té en cualquier café de moda, o más bien de la mujer reformista que organiza manifestaciones contra los comités y que aprovecha las coñas del país para dar muestra contra las organizaciones revolucionarias? De cuál de estas mujeres es la Revista?

A la vista del segundo número, sobran estas preguntas. Basta con darle un vistazo para ver que se trata de una revista al servicio del más puro reformismo; basta con fijarse en la fotografía que publica de la presidencia del Congreso Femenino del P. S. U. C. en la cual se ve una gran bandera tricolor en medio de dos banderas catalanas. Pero no nos habrá causado extrañeza puesto que sabemos bien cuáles son las banderas del reformismo. Lo que

sorprende y nos confunde es el cinismo de estas dos banderas españolas y el trato de la Rosa Luxemburgo en su país de mujeres del nuestro, la mujer que lucha por la destrucción del mundo capitalista y conquista del poder.

II. Emancipación de la mujer de los prejuicios anticuados que la ponen en una situación de franca inferioridad en la vida económica y social. Queremos referirnos al segundo punto. En la vida económica todavía reina una desigualdad antisocialista. Pedimos sueldos iguales por trabajo igual.

Aunque Cataluña tiene una constitución bastante avanzada respecto a la situación de la mujer, la mujer en la opinión pública, en las cuestiones de la vida de todos los días aún no goza de los mismos derechos como el hombre. Estas concepciones retradas están basadas en la tradición, pero no en una tradición especialmente española, sino en una tradición existente en todos los países que desde mucho tiempo han sido sometidos a la influencia de la iglesia. La mujer era el objeto más dócil de la iglesia, por eso la iglesia ha procurado tenerla en una situación de inferioridad y de dependencia. Por mediación de la mujer ha influenciado a la generación futura. Para romper con esta influencia nefasta en la opinión pública tenemos que empezar rompiéndola en nosotras. Tenemos que considerarnos igual a los hombres, tenemos que concedernos los mismos derechos y obligaciones, tenemos que querer disponer libremente sobre nosotras. Pedimos la más amplia libertad para aplicarles voluntariamente en beneficio público. Pedimos que nadie se meta en nuestra vida por la razón que somos mujeres; que nadie nos critique porque somos mujeres. Conozcamos muy bien las diferencias existentes entre hombres y mujeres y no queremos igualarlas, y no concedemos ninguna diferencia respecto al derecho de vivir nuestra vida en la forma que nos parece adecuada.

• Aceptamos gustosamente a las obligaciones que suponen esos derechos. Queremos ser libres e independientes, no para seguir nuestros caprichos, sino para cumplir conscientemente con nuestros deberes y para vivir de una manera que nos haga felices y capaces de los máximos esfuerzos por el bien público.

MARIA.

Mientras la burguesía, con su dinero, puede incluso en las actuales circunstancias no privarse de nada, la clase trabajadora apenas puede comer. El jornal de un obrero no alcanza para las perentorias necesidades. Los ocupadores, los negociantes sin escrúpulos siguen haciendo su agosto. Los precios suben diariamente sin limitación ni tasa alguna. La contrarrevolución supone la libertad completa de comercio y, por tanto, la subida a discreción de los precios.

A las mujeres obreras se les plantea, por tanto, el problema de la lucha por el abaratacimiento de las subsistencias. Pero esta lucha es paralela a la lucha por el desarrollo de la revolución. Los comités, contra los que tanto ha especulado el reformismo, eran una garantía revolucionaria, el freno contra la especulación y contra el egoísmo individual capitalista.

A través de los comités, las mujeres obreras defenderán sus reivindicaciones frente a la especulación de la vida. Es necesario constituir comités de mujeres trabajadoras en los barrios, en los mercados. Comités que tengan por misión vigilar el alza de los precios y la especulación.

De los pueblos más pequeños nos llegan cartas pidiendo que vayamos a organizar el Secretariado Femenino.

Nuestras consignas claras y justas han hecho que las mujeres trabajadoras vean en nuestra organización el verdadero camino que ha de llevarlas a la victoria.

El confusionalismo que el S. U. C. ha dado a todas sus consignas hace reaccionar revolucionariamente a la gran masa femenina que ha puesto todas sus ilusiones en el triunfo de la revolución.

Nosotras, al desencadenarse la revolución vimos con la claridad de conciencia que nos da la experiencia de muchos años de sufrimiento, que esta revolución era el hundimiento total de la clase burguesa y el triunfo de la clase trabajadora.

Por eso no ahorramos ningún esfuerzo, ni ningún sacrificio. Fueron las mujeres las que con más entusiasmo empujaron el fusil y al lado de los demás trabajadores supieron dar generosamente su vida por el triunfo de la clase obrera.

Sabíamos que luchábamos por una sociedad más justa. Que nuestros sacrificios eran para forjar un mundo mejor para nuestros hijos.

Quien diga que hemos luchado por una República Democrática no habrá triunfado la Revolución. Por democrática que sea una República burguesa no podrá satisfacer nunca las aspiraciones del proletariado.

La consigna de una república (Pasa a la página 2.)

La mujer trabajadora, sobre la que pesan todos los sacrificios, tiene derecho a intervenir directamente en el problema de las subsistencias.

■ El relat que segueix, escrit per Francisca Rius i Sanuy, narra l'experiència d'un bombardeig a Barcelona

Rius i Sanuy, Francisca. *Diari íntim. La vida quotidiana a la reraguarda*. Barcelona 1938 i 1939 (2009). Barcelona, Abadia de Montserrat.

“Divendres, 16 de setembre 1938

A dos quarts d'onze hem tingut un fort bombardeig. Han caigut les bombes en el mercat de la Barceloneta, les sirenes han tocat i han donat temps a la gent d'anar als refugis, però les dones que estan comprant no solen deixar les cues, i avui es donava el racionament de peix, bacallà i llegum. Per aquesta causa ha sigut gran el nombre de víctimes que ha fet aquest bombardeig. A quarts de deu de la nit hem tingut un altre bombardeig per les costes properes de Barcelona”.

■ Al plànol adjunt, elaborat per la Secretaria Tècnica d'Informació i Enllaços de la Junta de Defensa Passiva de Catalunya, hi ha marcats els punts de Barcelona que van ser bombardejats el dia 19 d'agost de 1938, a les 4 hores i 10 minuts.

En el document adjunt, trobaràs una relació dels llocs on van esclatar les bombes, i del tipus d'infraestructura i d'habitatges que van ser destruïts per les bombes.

Plànol del bombardeig sofert a la ciutat de Barcelona el dia 19 d'agost de 1938.

ANC: Fons Guerra Civil, Rotlle 179

INFORMACIÓ

del bombardeig sofert a la ciutat de Barcelona el dia 19 d' AGOST del 1938

GOVERN DE LA GENERALITAT
COMISSIÓ DE SERVEIS
JUNTA DE DEFENSA PASSEIG DE CATALUNYA
MEDIOS D'INFORMACIÓ I PUBLICITAT

ALARMA: *Principi:* 4 hores 10 minuts
Fi: 5 hores 40 minuts

A.I.E.: N.º d'edificis: 5 M.A.R.: N.º de retalls:

NÚMERO DE BOMBARDS	EMPLACAMENT				VÍCTIMS		OBSERVACIONS
	Edifici	Tipus edifici	Edifici	Tipus edifici	Morts	Ferits	
1				c/ Lepanto, enfront nº 20			al carrer
1				Reserves Màquines Barcelona			en les vies
1				Termini N.º 1.			en el carrer, causant desperfectes a la casa nº 11
1				Passeig Dr. Robert enfront nº 11			magatzem d'Intendència destruït.
1				c/ Alexandre Sancho			Jardí botànic, destruït
1				Parc Ciutadella			el quiosc de begudes
1				idem. idem.			a la cascada, destruït en
1				idem. idem.			als jardins de la Pl. i
1				idem. idem.			Guacoda.
1				idem. idem.			a la porta del Saló de S. Joan.
1				Passeig de la Indústria, enfront nº 10			al Passeig
1				Passeig Indústria nº 10			cosa) piece, destruït el
1				c/ Omsor enfront nº 30			superior.
1				Tantarantona nº 5			a l'altura, tenda destruïda
1				Blanqueria nº 5 bis			destruït piece alta i
1				Carders nº 13 i 15			part posterior.
1				Passeig Indústria nº 22			destruït planta baixa i
1							un pla part posterior
1							piece superior destruïda
1							causant desperfectes en la
1							Real. M. ASSISTÈNCIA DE VÍCTIMS

RESUM:

14-760/2
19-34(1)

COMISSIÓ DE SERVEIS
JUNTA DE DEFENSA PASSEIG DE CATALUNYA
MEDIOS D'INFORMACIÓ I PUBLICITAT

Detall del bombardeig que va afectar a Barcelona, el 19 d'agost de 1938.
ANC: Fons Guerra Civil, Rotlle 179.

■ En el plànol adjunt hi ha informació dels bombardeigs soferts per la ciutat de Barcelona el dia 19 d'agost de 1938.

Manifestació de dones contra els bombardejos, 19 de febrer de 1937
AFB

■ Encarnació Martorell Gil, en aquells moments una nena, ha volgut recuperar de l'oblit i fer pública la seva experiència de viure en una ciutat bombardejada on la manca d'aliments era un problema a resoldre dia a dia.

Encarnació Martorell Gil.
Amb ulls de nena.
 Badalona, Ara llibres,
 2008 p. 97-98)

“Avui torna a haver-hi patates a les places. Jo hi vaig; faltó a l'escola molt sovint.

Després d'esperar-me molt a una cua, haig de començar-ne una altra, perquè a la parada on era primer avui no li toquen patates.

Hi ha grans disputes. Fins i tot cops.

Temo que a la parada que sóc ara tampoc li toquin patates, ja que passa l'estona i no n'hi duen.

Veig grans corredisses, les cues es desfan, la gent corre cap a les escales...

-Sirenes! Bombardeig! Alarma! Avions! -va cridant la gent.

Jo, imitant la gent, em poso sota una escala...

-És una falsa alarma! No passa res! És mentida!

Les cues es tornen a formar a l'instant. Uns diuen que ha de valer la tanda que hi havia, els altres diuen que no. I com sempre, guanyen aquests.

Torno a posar-me a la cua. Mentre no em toca vaig escrivint.

Diuen que unes dones han alarmat la gent expressament perquè es desfessin les cues, i llavors ser elles les primeres.

Després de molt esperar obtinc les patates. Arribo a casa amb un gran cansament, i amb un gran mal de peus. Però el més trist: amb molta gana.

És trist, perquè quin sopar!

De primer plat enciam amanit, de segon, enciam bullit i de tercer la mitja llesca de pa, que cadascú pot menjar-se, untada amb “oli blanc” (que diu la Neus), o sigui, aigua, i una mica de sucre per sobre, perquè ens en queda molt poc.

Amb quina gana quedo!”

■ La revista *Emancipació*, denunciava les negligències en el subministrament i la manca d'organització que provocaven llargues i interminables cues per aconseguir els productes alimentaris bàsics, i alhora hi plantejava alternatives.

*Emancipación. Órgano Quincenal del
 Secretariado Femenino del P.O.U.M, número
 1, Barcelona, 20 de febrer de 1937, pàg. 3.*

EMANCIPACIÓN

15 céntimos

Organo Quincenal del Secretariado Femenino del P. O. U. M.

Número 1

Barcelona, 20 de Febrero de 1937

E D I T O R I A L

Saludo a las madres madrileñas

EMANCIPACIÓN sale a la luz con un propósito bien claro y definido: la defensa de los intereses de la mujer trabajadora, que no son otros que los de la revolución proletaria.

La mujer trabajadora ha pasado ya por la prueba de una intervención directa en los combates revolucionarios. En la oleada ascendente de la lucha revolucionaria las masas femeninas se lanzan impetuosas a la calle; lo hemos visto el 19 de julio y primeras semanas de guerra.

Pero cuando se remansa el impulso del primer instante, cuando comienzan a sentirse las consecuencias de una guerra prolongada, cuando es más útil a la revolución el hacer el sacrificio diario de mil privaciones, cuando hay que trabajar incansablemente en el trabajo caillado y oscuro de la retaguardia, es cuando se mide el temple de las posiciones políticas. Cuando una serie de circunstancias favorecen la aparición de elementos interesados en frenar el curso del movimiento revolucionario, se da el momento de verdadero peligro para la intervención de la mujer en las actividades de la cosa pública.

Atravesamos ahora uno de estos instantes del desarrollo revolucionario.

Por eso salimos a la palestra.

Para que la falta de preparación política de la mujer no sirva de instrumento a los que quieren sembrar la confusión, para aclarar conceptos y posiciones, para que la generosidad de la mujer trabajadora no sea aprovechada por nadie, para imponer el ideal revolucionario por el que cayeron nuestros muertos, para que nadie desvíe el curso de la Revolución Proletaria.

Madrid sufre desde hace meses la agresión más criminal de esta guerra implocable. Día tras día los asonidos negros del fascismo asesinan víctimas inocentes, en su mayoría mujeres y niños.

Pero Madrid resiste con la ayuda de la moral inquebrantable de la madre proletaria en las que se ha despertado la combatiente revolucionaria.

La mujer madrileña que ha visto tantos horrores en estos meses, pasará a la historia como el ejemplo más heroico del sacrificio revolucionario.

Todos los que han vivido las luchas de nuestra capital son testigo de ello. No se han visto lágrimas de desesperación, pero sí paños ceñidos; no se han oído quejas, pero sí maldiciones contra el fascismo que asesina a nuestros hombres y no retrocede ante la fría y premeditada matanza de niños indefensos.

Las bombas fascistas que han destruido a pequeñas criaturas en las calles y parques de Madrid, tenían por objeto acabar con las madres y con ello romper la resistencia de la capital.

MUJER TRABAJADORA: no te dejes llamar nunca solo antifascista.

Tú por el solo hecho de pertenecer a la clase trabajadora eres el mayor, el único enemigo de verdad del fascismo.

Frente a Fascismo no puede haber más que Comunismo.

Frente a los fascistas, no hay más que proletarios.

Frente a la Dictadura de Franco no se puede triunfar más que imponiendo una Dictadura de toda clase trabajadora.

En el antifascismo entran todos los elementos que gobernaban antes del 19 de julio. Del frente antifascista son todos los elementos democráticos que permitieron prepararse a los fascistas para la sublevación armada que ha desencadenado la guerra actual.

Los antifascistas son los que quieren una república democrática como la anterior.

Tú quieres una revolución socialista.

TU ERES UNA PROLETARIA.

Militante enrolada en un Partido Revolucionario

Juventud, decisión; gesto duro del que emprende un camino para no retroceder.

Nuestra lucha femenina

La acción de nuestra lucha femenina, debe proyectarse desde el punto de vista teórico y político, en la desigualdad económica, y en el predominio de clases.

Nuestras reivindicaciones de mujer las hallaremos solamente cuando nos sintamos hermanas de nuestros compañeros proletarios, para marchar juntos a la conquista de una sociedad mejor organizada, sin injusticias, sin clases y sin explotados.

Nuestro movimiento femenino no ha de ser como la burguesía quiere que sea: una lucha de sexos, cuya base de lucha consiste en creerse sometidas al sexo contrario, debido a su superioridad física, a su educación intelectual, etc., etc. Y como consecuencia, para contrarrestar esa superioridad se dedican a imitar el actual libertinaje del hombre.

(Pasa a la página 2.º)

La verdadera emancipación de la mujer solo es posible en la Sociedad Comunista

LENIN

Simone Weil, "Una guerra de Mercenaris",
reproduït a Aránzazu Usandizaga
Ve y cuenta lo que pasó en España (2000).
Barcelona, Planeta, 2000, pàgs. 284-289

"Una guerra de mercenaris

No m'agrada la guerra en si, però el pitjor d'una guerra sempre ha estat, a parer meu, la posició dels que estan a la rereguarda. El juliol del 1936, jo era a París, i quan vaig adonar-me que, per molt que ho intentés, no podria evitar de participar-hi moralment—en altres paraules, no podria evitar l'espera diària de la victòria d'un bàndol i la desfeta de l'altre— [...] vaig agafar el primer tren cap a Barcelona amb el propòsit d'allistar-me. Érem a començament d'agost del 1936.

[...] A Barcelona s'assassinava una mitjana de cinquanta persones cada nit en atacs de càstig. La xifra és proporcionalment molt més petita que la de Mallorca, perquè Barcelona té gairebé un milió d'habitants. A més Barcelona havia estat l'escenari d'una sanguinària batalla als carrers que va durar tres dies. Però les estadístiques no mostren el més important d'aquell assumpte. L'important era l'actitud envers l'assassinat. Mai no vaig sentir ningú, ni entre els espanyols ni entre els francesos que eren a Espanya combatent o de visita [...] parlar de les matances inútils amb repulsió, disgust o ni tan sols rebuig. [...] Tan aviat com els homes saben que poden matar sense por a represàlies, comencen a matar; o si més no, animen els assassins amb somriures d'aprovació. Si algú hi té cap reserva al començament, calla i aviat aprèn a suprimir-la per tal de no semblar poc home.

[...] La mateixa raó de la lluita es perd aviat en un ambient com aquell. La guerra no té sentit perquè només es pot justificar pensant en el bé comú, en el benestar dels homes; i a la guerra els homes perden el seu valor."

Camí de l'exili.
AFB

ACTIVITAT

1. Dèiem, a l'inici del capítol que l'esclat de la guerra civil i la violència que va generar van trastocar els projectes de vida individual i de vida col·lectiva.

Amb l'objectiu d'aprofundir en el tema, et recomanem de fer una entrevista a una de les persones que va viure durant aquell període, per tal de conèixer com la guerra afectà les seves expectatives vitals. (Si vols tenir una guia sobre l'entrevista i les tècniques d'història oral, pots consultar el núm. 2 de la col·lecció *Eines de Memòria: Eines per a treballs de memòria oral.*)

Abans de fer l'entrevista però, fóra bo que busquessis informació a la biblioteca i a l'arxiu de la teva localitat, on podràs consultar bibliografia referent a aquella etapa històrica i alguna revista publicada a l'època.

La informació prèvia a la realització de l'entrevista, t'ajudarà a establir quins són els temes sobre els quals vols que et parli la persona a entrevistar i, d'una altra banda, la recerca bibliogràfica i hemerogràfica, t'ajudarà a contextualitzar tot el que ella t'explicarà. Amb les teves preguntes facilitaràs a la persona entrevistada a concretar la seva narració i, en altres casos faràs possible que recuperi episodis, emocions, experiències que creia oblidats.

2. La foto d'una miliciana apuntant amb un revòlver que has vist unes pàgines abans és de Gerda Taro, una de les primeres fotògrafes corresponsals de guerra.

Catalunya té una llarga tradició fotogràfica en la qual podem destacar força dones fotògrafes. Amb l'ajut d'Internet, sabries trobar el nom de cinc d'aquestes fotògrafes dels segles XX i XXI?

3. Aquest capítol acaba amb el text de Simone Weil "Una guerra de mercenaris". Després de llegir-lo, mireu de respondre i argumentar, després de discutir-ho per grups, què és la guerra?

- la continuïtat de la política per altres mitjans?
- el fracàs de la política?
- un mer exercici de violència?

Per a saber-ne més:

- Castellví, Otilia (2003). *De les txeques de Barcelona a l'Alemanya nazi*. Barcelona, Quaderns Crema.
- Domingo, Carmen. *Nosotras también hicimos la guerra. Defensoras y sublevadas* (2006). Barcelona, Flor del viento.
- *Federica Montseny 1905-1994* (2006) Barcelona, Institut Català de les Dones, Generalitat de Catalunya.
- *Gerda Taro* (2009). Barcelona, Museu Nacional d'Art de Catalunya i International Center of Photography
- Nash, Mary. (1999) *Rojas. Las mujeres republicanas en la Guerra Civil*. Madrid, Taurus.
- Rius i Sanuy, Francisca. *Diari íntim. La vida quotidiana a la rera guarda. Barcelona 1938 i 1939* (2009). Barcelona, Abadia de Montserrat.
- Usandizaga, Aránzazu (ed) (2000) *Ve y cuenta lo que pasó en España. Mujeres extranjeras en la guerra civil: una antología*. Barcelona, Planeta.

CAPÍTOL 3

**QUAN VIURE
ÉS SOBREVIVRE.
FRANQUISME**

**Manllevo el títol del capítol a la Conxita Mir i a la seva excel·lent obra Vivir es sobreviure.*

La dictadura franquista, que s'imposà a partir de 1939, abolí tots els drets polítics i socials promoguts per la Segona República.

Com a conseqüència del triomf dels sollevats, desenes de milers de persones elegiren el camí de l'exili com a estratègia per sobreviure davant del sistema repressiu instal·lat pel règim militar.

D'altres, per voluntat o per força, van optar per quedar-s'hi. Les dones que havien tingut alguna representació política, i també d'altres que no n'havien tinguda, van patir presó i fins n'hi va haver que van ser condemnades a mort i afusellades.

Les creadores que durant l'etapa republicana havien utilitzat la literatura, la pintura, l'art, com a via d'investigació per a crear nous simbòlics femenins i socials, es van veure abocades al silenci. No podien continuar creant nous referents davant la imposició de l'únic i exclusiu model de feminitat acceptat pel règim, el de la domesticitat. A més, les escriptores que utilitzaven el català com a vehicle d'expressió van emmudir davant la prohibició de l'ús de la llengua catalana.

En canvi, les creadores i professionals que van fugir a l'exili, malgrat les dificultats dels primers anys, es van refer i van continuar la seva tasca. Moltes van fer importants contribucions als països que les van acollir.

Una de les característiques que definí la dictadura franquista, en paraules de Carme-Clara Parramon, va ser el marcat caràcter sexual que tingué la confiscació dels drets polítics i socials. Les discriminacions contra les dones abraçaven tots els àmbits de la seva vida i afectaven les relacions de maternitat, familiars, socials, professionals, laborals, econòmiques i polítiques.

La maternitat va ser considerada per la dictadura una obligació de les dones envers l'estat. L'avortament va ser prohibit i es condemnà a penes de presó tant la dona que avortava com la persona que el practicava.

Les úniques funcions que el nou règim reconeixia per a les dones eren el matrimoni i la maternitat. La seva supeditació a l'home es va establir a través d'una legislació discriminatòria.

L'heterosexualitat es convertí en obligatòria i les relacions homosexuals van ser durament perseguides i castigades amb penes de presó o de reclusió en manicomis.

La repressió econòmica que la dictadura feixista exercí contra les dones –la prohibició d'accedir a certes professions i la continuïtat de les dones casades en el treball remunerat reglat– va suposar la pèrdua de drets, entre d'altres, el de rebre subsidis, de rebre una pensió, i condemnà un sector important de la població femenina a la pobresa, una pobresa en la qual encara viuen les qui han sobreviscut.

Amb tot, i malgrat la por, els primers moviments col·lectius d'oposició al franquisme van ser protagonitzats i liderats per dones, pocs anys després de la fi de la guerra civil, concretament, a partir de 1945.

■ Bellprat, 5 de maig de 1944. El governador civil fa un discurs al municipi on Nativitat Yarza havia estat elegida alcaldessa en les primeres eleccions municipals de l'etapa republicana. Cap dona entre les autoritats. Totes elles estan situades en un pla inferior. Les dones havien estat expulsades de tots els càrrecs polítics i el dret i l'exercici del sufragi universal, entre molts altres, els van ser arrabassats.

Discurs del governador civil al poble de Bellprat, 5 de maig de 1944.

Autor: Procopi Lluçà

Arxiu Fotogràfic Municipal d'Igualada, ACAN.

■ A ciutat, l'ambient no diferia gaire. Pocs dies després de l'entrada de les tropes franquistes a la ciutat de Barcelona, Otilia Castellví, militant del Partit Obrer d'Unificació Marxista, captava aquestes imatges protegida rere les persianes del balcó de la casa on estava amagada:

Vivint el règim franquista.

Estàvem en un pis alt del carrer Provença, a prop de Muntaner i, tot sovint, algú de nosaltres, mut i trist, com qui s'apropa al llit d'un moribund, mirava la ciutat de Barcelona per entre les persianes del balcó, com cercant una esperança. Res, però, donava mostres de cap canvi que ens pogués animar. El quadre era, realment, agònic: armes llençades per tots els indrets; llibres i papers cremats al mig dels carrers; homes corrent espavordits, mig vestits perquè havien llençat els uniformes que els comprometien...! Quan un de nosaltres havia vist tot això no li quedava ganes de tornar al balcó. El darrer que hi sortí veié la bandera monàrquica espanyola, que era també la d'en Franco, a l'edifici de l'Hospital Clínic. Aquesta aclaparadora constatació equivalia a dir que per a nosaltres havia arribat la fi. Tots ens trobarem amb els ulls negats de llàgrimes... Era el dia 26 de gener de 1939",

Otilia Castellví *De les txeques de Barcelona a l'Alemanya nazi*. Barcelona, Quaderns Crema, 2003, pàg. 79

■ A mesura que les tropes franquistes anaven ocupant pobles i ciutats, moltes dones i homes van optar per emprendre el camí de l'exili. Després de travessar la frontera, una gran part de les persones desplaçades van ser confinades a camps de refugiats, en condicions deplorables.

Els primers anys van ser difícils pel que fa a la subsistència i moltes exiliades i exiliats van sobreviure fent tota mena de treballs. Quan havien refet parcialment la seva vida i les urgències quotidianes havien estat més o menys resoltes, un nou conflicte bèl·lic trastocà, novament, les seves vides. Ens referim a la Segona Guerra Mundial, que afectà de manera molt directa les exiliades que restaren a Europa.

Tal es el cas de l'escriptora Mercè Rodoreda, que es refugià primer a Roissy-en-Brie, molt a la vora de París, on ara hi ha l'aeroport Charles De Gaulle, després se n'anà a Bordeus i d'allà a Ginebra. L'horror de la segona guerra queda palès en algunes de les cartes que envià a la seva amiga, la també escriptora Anna Murià, que se n'havia anat a la República Dominicana.

Amb un registre menys dramàtic Federica Montseny a les seves memòries *Mis primeros cuarenta años* ens descriu, amb el punt d'humor que la caracteritzava, com es transformà per tal que les tres policies que la perseguien, la franquista, l'alemanya i la francesa, no la reconeguessin. Es va tenyir els cabells de ros i es va fer la permanent. Però es va quedar calba de tant de potingues que s'hi va posar, i per amagar la calvície i el rostre es va comprar un barret d'ala ampla. Un dia, al metro, se li acostà un home: "Perdoni, vostè és Federica, oi?". Ella va respondre:

Carta de Mercè Rodoreda a Anna Murià. Llimotges, 29 d'agost de 1940. *Mercè Rodoreda cartes a l'Anna Murià 1939-1956*. Barcelona, laSal, edicions de les dones, 1985, 2a. ed. Barcelona, Espai de dones, Edicions de l'Eixample, 1991, pàg. 70-73.

BC

Limoges
29 agost 1940

Estimada Anna:

Aquell crit llançat al buit amb què començaves l'única carta teva que he rebut, que ja es deu haver podrit per les carreteres de França, te'l contesto des de Llimotges, on fa més d'un mes que m'hi moro de tristesa. Sóc aquí.

Vam deixar París amb una gran recança, tenia un *gris* com mai no devia haver tingut ni tornarà a tenir, el 12 de juny cap al tard. Marxàvem a peu, empenyent una *poussette* amb els equipatges. Érem cinc: Mr. Sbert i la Maria Antònia,¹ Mr. Bertahud² —ja ho veig que he posat la h en mal lloc—, Mr. Obiols i jo. Vam passar els tres primers dies de viatge ficats en un tren que vam trobar per casualitat, ple de soldats en retirada, i al cap de tres dies vam deixar el tren perquè gairebé no ens havíem mogut de lloc. Ja anàvem bruts i estàvem cansats. Al cap d'una estona vam agafar un altre tren

1. Secretària d'Antoni M. Sbert.

2. Pierre-Louis Berthaud, membre del comitè que acollí els exiliats a Roissy-en-Brie. Havia estat l'administrador-gerent de la *Revista de Catalunya*.

carregat d'avions i, aquest, ens féu la mateixa broma. D'aquest vam passar a un tercer carregat d'explosius i a la tarda ens el van bombardejar tres vegades. Després ens el van metrallar. En una de les múltiples carreteres a través dels camps per a convèncer-nos que feïem alguna cosa allunyadora del perill, la M. A.³ va caure i es va desgraciar els genolls. Mentrestant els alemanys avançaven i nosaltres decidíem d'una manera rotunda prescindir dels trens que no duïen enlloc perquè tota la línia, fins a Orleans, n'era un rosari amb vagons per grans. ¿T'agrada? Uns soldats van trobar B.⁴ sospitós i el volien afusellar. Aquella nit, després de molt caminar per carreteres al costat d'una allau de fugitius capcots i silenciosos vam dormir en un cobert, sobre la palla i a dos quilòmetres de l'exèrcit alemany. Pels pobles on passàvem hi deixàvem quatre soldats plens de fàstic i un canó que no tirava i part del nostre equipatge del qual ens anàvem desfent. Calia, fos com fos, passar la Loire. Allà, dèiem, la França que encara quedava als francesos serà defensada bravamet.

Travessàrem Meung en ruïnes. Per terra, obstruint el pas, hi havia carreteres en cendra i cavalls morts amb els ulls menjats de mosques voltats d'un bassal de sang. Davant nostre, a l'altra banda de carrer, asseguda en una cadira, tota vestida de negre i amb les mans blanques i encarcarades sobre la falda hi havia una vella morta. Ningú no gosava ni acostar-s'hi. Ajunta a tot això el soroll obsessionant de les carreteres, moltes venien de l'Aisne i de la Somme, el bleix fatigós dels cavalls i els soldats retuts sense moral i amb l'única

3. *Ibidem* nota 1.

4. *Ibidem* nota 2.

Dones i nens darrere el filferro del camp d'Argelers.

Foto: Manuel Moros.

Fons PENEFF

esperança de tornar a casa; ajunta-hi la gana, la set, els peus cremants de tant caminar plens de butllofes i els avions que no oblidaven de *rendre* visita. Quan ens faltaven dues hores per arribar a Orleans ens van fer decantar de camí, els ponts sobre el riu ja no existien i la ciutat cremava per tots quatre costats. Sense poder avançar ni un pas més, jo quan m'ajeia als marges per a reposar no podia aixecar-me, vam entrar en una casa esbotzant la finestra. És la cosa més sinistra que et puguis imaginar. L'endemà a la tarda passàvem la Loire creguts que havíem deixat el *no man's land*. Estàvem rebentats però il·lusament contents. Vèiem soldats amb armes i unes quantes defenses antiaèries. No feia cinc minuts que reposàvem ajaguts com cadàvers en un terraplè i ja venien els avions. Baixos en formació de tres sortien dels núvols, enfilaven dret el pont, ple, vessant de gent i carretes. Volaven lent, tots tres alhora llançaven les bombes, es veia caure un fil de pics petits, allargassats —immediatament se sentien les explosions. S'aixecaven columnes de terra i fum per tot el voltant nostre, se'ns omplia el nas i la boca de pólvora. Així, dues hores. I endavant. Els alemanys, l'endemà, passaven el riu i nosaltres només avançàvem intentant d'esquivar-los. A l'últim ens van aconseguir i ens vam refugiar en una *ferme* on vam passar dotze dies sense notícies; mentrestant se signava l'armistici. Quan ens vam cansar de veure soldats alemanys —els poblets propers n'eren plens— vam passar a la zona no ocupada amb els peus refets i el cor estret.

Per una carta del teu germà hem sabut que la teva mare és a Espanya amb el Jordi. Aquest va quedar retingut a Figueres. Segurament ja deu ésser-ne fora. El teu pare és a París, optimista com sempre. Ens va

escriure que la Villa Rosset havia estat saquejada. A París s'hi ha quedat molta gent, Tasis, Cabot, Tauler, Regàs, etc., etc. En Riba i família són a Bordeaux. Es torna a parlar d'embarcament. Però tot és lent i poc esperançador.

Pocs dies abans de sortir de Roissy vaig rebre carta de l'Aurora.⁵ Em deia que estava a punt de venir a Sto. Domingo per a casar-se amb en Lluís, que estava ben decidida a aprofitar l'escassa joventut que li quedava. Ja me'n diràs alguna cosa.

¿Saps la Marie-Therèse? Un diumenge al dematí es va posar una flor al cap i un vestit blanc i es va deixar aixafar pel tren. Feia molt sol i tot era clar.

¡Ah! En Joan Jordana en una carta junt amb la de l'Aurora m'anunciava el divorci de Mercè Casals i Pere Calders. Per altra banda els Cluselles han tingut una criatura i ningú no sap on són ni on paren. En Montanyà fa el don Joan per Perpinyà i la muller de Mr. Sagarra o Segarra ha tornat a Espanya. Em penso que no ha fet sinó precedir-me.

D'ordre íntim:

És amarg estimar molt una persona que m'estima tan poc a mi i prou a qui no ha deixat de considerar la seva dona, per a poder-li escriure cartes d'amor.

Escriu-me a l'adreça del teu pare. Quan m'hauràs contestat em penso que ja estaran restablertes les comunicacions entre les dues zones.

Molta sort i molta felicitat.

Mercè

5. Aurora Benet.

6. Noia de servei al *château* de Roissy-en-Brie.

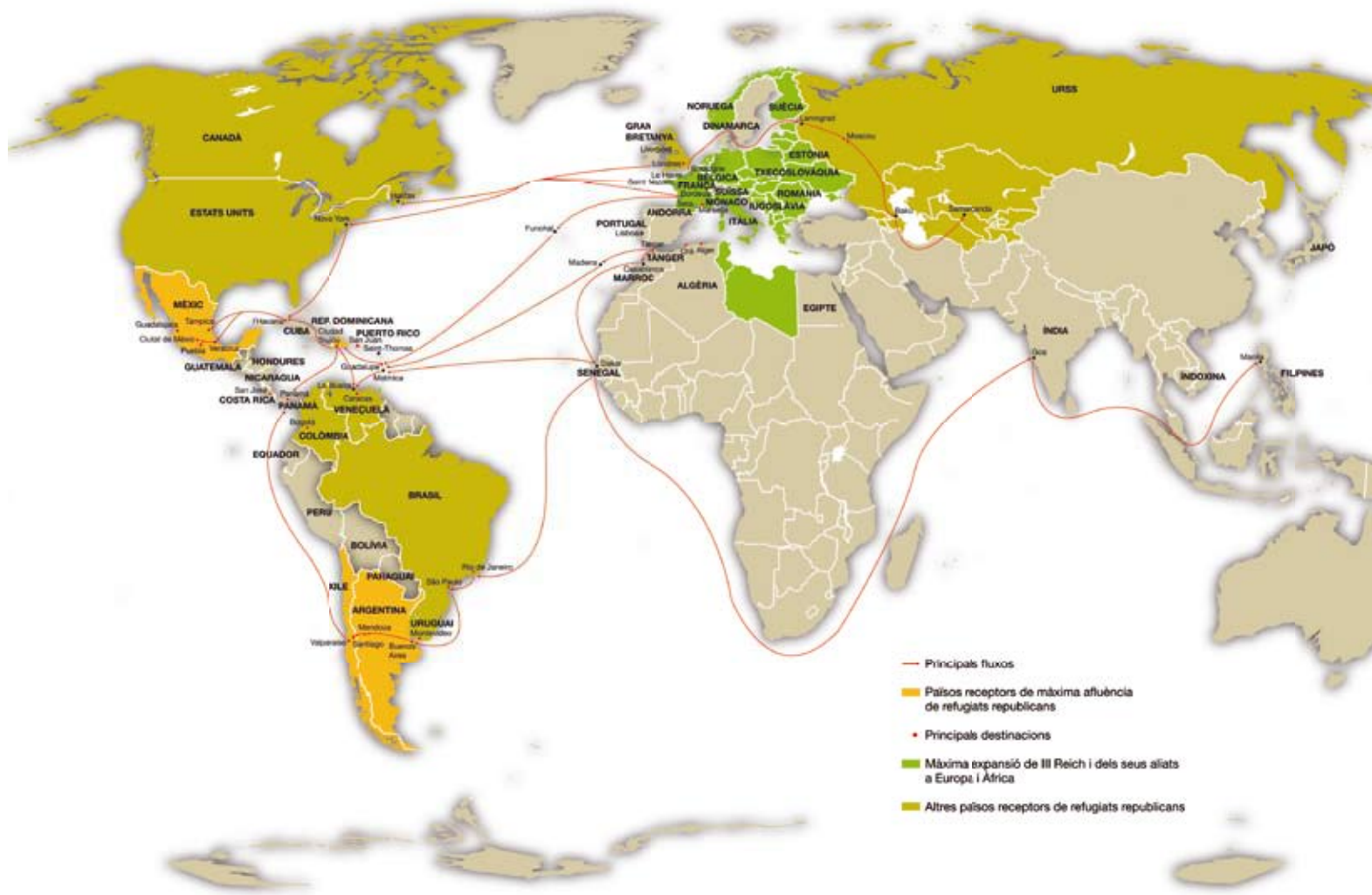
Camps de concentració (1936-1945)

Atles de la presència catalana al món © Enciclopèdia Catalana

“Monsieur, qu’s que vous disait?”. La policia no la va detenir i, després de moltes “peripècies”, va aconseguir passar a la França lliure. Des de finals de 1944 va viure a Tolosa, on va continuar dedicant part de les seves energies a la CNT i va tornar a agafar el fil d’allò que sempre havia volgut ser, escriptora.

Però no totes les dones que van prendre part activa en la resistència, des que el juny de 1940 les tropes alemanyes havien envaït França, van córrer la mateixa sort. Secundina Barceló, Neus Català, Dolors Gener, Coloma Serós, entre d’altres, van ser detingudes i deportades al camp de Ravensbrück, on van ser obligades a treballar en fàbriques d’armament, on, sempre que van poder, practicaren el sabotatge. De les 133.000 dones i criatures recluses al camp de Ravensbrück, procedents de vint-i-cinc nacionalitats, més de 90.000 van morir.

D’altres, van emprendre una mena de pelegrinatge forçat per diverses ciutats europees fins que van aconseguir albirar l’altra riba de l’Atlàntic. Nova York, va ser una ciutat *transfer* per arribar a les Antilles. República Dominicana i Cuba van ser recers temporals i allà van desenvolupar les activitats més insòlites per tal de sobreviure. L’escriptora i periodista Anna Murià, que havia format part del Comitè Central d’Estat Català, va haver de fer de massatgista de senyores riques a la República Dominicana. Després, vuit mesos a Cuba, subsistint gràcies a l’ajut internacional o al dels col·legues que s’hi havien establert abans, ja que el govern cubà prohibia tenir una feina remunerada als estrangers.

La diàspora republicana (1939-1942)

Atles de la presència catalana al món ©
Enciclopèdia Catalana

L'Amèrica Central i la del Sud van ser les destinacions finals, en un sojorn que s'allargà dècades. No va ser, com suposaven que seria, només una breu estada, un parèntesi en les seves vides, sinó que esdevingué un viatge sense retorn, en molts casos, i en d'altres, el retorn es posposà fins a la mort del General Franco i l'inici del procés democràtic.

Anys després, quan la continuïtat de la dictadura de Franco al poder es perllongava i obtenia el reconeixement de les potències internacionals, s'esvaï aquella sensació primera de provisionalitat. De mica en mica van tornar a les seves antigues professions. La formació i experiència que havien adquirit a Catalunya van ser posades en pràctica als nous països i contribuïren a endegar projectes innovadors. En el camp de la pedagogia, destaca Dolors Canals i Farriols, artífex del projecte educatiu per a criatures de 0 a 6 anys que es posà en pràctica durant la Guerra Civil, que a Cuba continuà les recerques amb nounats, a l'hospital Calixto Garcia de l'Havana i que, posteriorment, a Nova York, va ser supervisora del centre pilot de guarderies de guerra, durant els anys 1942-1944 i cap del programa de ràdio Informació Puericultora de la CBS (1944-1953), que s'adaptà a altres països americans. També hi destacà Dolors Piera i Llobera, mestra fundadora de la Cooperativa de la Tècnica Freinet i membre de la comissió organitzadora per part de la Generalitat de l'Escola d'estiu de 1935, a més de regidora de l'ajuntament de Barcelona l'any 1937. En el seu exili xilè va ser

Presó de dones de Barcelona.

Foto: Postius.
AFB.

assessora de la comissió del Ministeri d'Educació en la confecció dels programes d'Educació General Bàsica, el 1950.

En el camp teatral, el focus de renovació del teatre sud-americà va ser Margarita Xirgu, en el seu vessant d'actriu així com també per la seva tasca pedagògica, encaminada a la formació d'actors.

■ Per a moltes de les dones que van restar a Catalunya i que havien tingut significació política, la fi de la guerra civil va suposar el pas a la clandestinitat o l'empresonament, i van viure sotmeses durant els anys de captiveri a pràctiques brutals. Com han posat al descobert investigacions recents, van ser les mares les qui van viure aquell període en un continu estat de terror, patint per la supervivència pròpia i per la de les seves criatures. Criatures desaparegudes, d'altres d'assassinades en presència de la mare, són algunes de les pràctiques que el nou govern posà en marxa, episodis que s'han mantingut en el silenci fins fa ben poc.

Una de les presons de dones a Catalunya, era la del barri de les Corts a Barcelona, on els primers anys del franquisme hi va haver més d'un miler de dones recloses, la majoria de les quals per qüestions polítiques, és a dir, per haver estat acusades d'haver donat suport al règim republicà.

ACTIVITAT

Et recomanem visitar el web <http://www.presodelescorts.org/ca/presons>, on trobaràs informació sobre la localització de la presó de dones de les Corts, a la Diagonal de Barcelona, on avui en dia hi ha uns grans magatzems; imatges de les dones empresonades que elles mateixes han conservat i d'altres fotografies extretes de publicacions i arxius públics. També trobaràs documentació, un documental i referències que són de molta utilitat.

Algunes de les empresonades a les Corts, van ser condemnades a pena de mort i executades al Camp de la Bota. Una d'elles, Ramona Peralba Sala, va ser jutjada

per un tribunal militar en Consell de Guerra acusada de: "coneguda extremista afiliada a CNT, abans i durant el Glorioso Movimiento, delegada de la FAI a la secció tèxtil de la fàbrica Monegal, propagandista del nudisme i de les idees marxistes..."

El Consell de Guerra la condemnà a pena de mort i, el 16 de maig de 1939, a les cinc de la matinada va ser afusellada al Camp de la Bota. Per a saber més de Ramona Peralba Sala i d'altres dones que van ser afusellades al Camp de la Bota, pots consultar: http://www.presodelescorts.org/files/pdf/cat/afusellades_cat.pdf

El Consell de Guerra la condemnà a pena de mort i, el 16 de maig de 1939, a les cinc de la matinada va ser afusellada al Camp de la Bota. Per a saber més de Ramona Peralba Sala i d'altres dones que van ser afusellades al Camp de la Bota, pots consultar: http://www.presodelescorts.org/files/pdf/cat/afusellades_cat.pdf

Entre el 1939 i 1940, onze dones van ser afusellades al Camp de la Bota i dues més a Girona. Quatre eren de Barcelona, una de Viladecans, una de Canet de Mar, una de Reus, una de Vic i una de Madrid. Jaume Fabre, a més de les informacions anteriors, reproduïx un text de les memòries de Jaume Sorribas, que havia estat oficial de l'exèrcit republicà i posteriorment va ser empresonat i destinat a un batalló de treballadors d'Alacant:

“...va arribar una furgoneta gran, de carrosseria metàl·lica, com les que repartien carn a Barcelona, que només de veure-la et posava neguitós. L'ajudant del xofer, també guàrdia civil, surt de la cabina d'un salt, s'afanya, i obre de bat a bat la doble porta de darrere; en baixen, a salts i ajudant-se (entre ells un home, potser un vell, l'ajuden a baixar entre dos) trenta-sis persones: trenta-cinc homes i una dona. Aquesta baixa sola i ensopega i trontolla, però no cau. Es va fent clar i potser una mica de boirina, o la distància, fa que no se'n distingeixin les fesomies. Ja han baixat tots i resten aturats en un grup, contemplant el seu voltant. Algú s'espolsa la roba i un altre s'allisa els cabells: fa feresa notar l'evident confusió i perplexitat. Segur que cap d'ells no es pensava que arribaria aquest moment! Amb la rapidesa que dona la rutina o la pràctica, l'oficial i l'ajudant del xofer els condueixen a la duna i els alineen a sota mateix: els homes molt junts l'un de l'altre, a tocar; la dona, sembla jove, en un extrem. Obeeixen d'esma, com si fossin ninots; pobres! Encara no és ben clar i no puc distingir les fisonomies: no és fàcil, però vés a saber si hi ha algun conegut. Impossible!, millor que no. Quan començava a observar-los d'un en un veig com la dona, més aviat menuda, pleneta i òbviament jove, surt de la filera fugint esperitada duna amunt. S'enfila molt a poc a poc, Déu meu, no pot córrer pel pendent i els peus se li ensorren en l'arena; entropessa, trontolla i ara va de quatre grapes. Mirant-la, esgarriat, no m'adono que un guàrdia, rebent l'ordre o per pròpia iniciativa, o potser per ser l'encarregat en aquest cas, li engega un tret. La dona resta un moment encongida i així que m'arriba el soroll del tret cau de ple, bocaterrosa: és esborronador! El guàrdia pot estar cofoi de la seva punteria, l'ha encertada de ple. L'oficial s'enfila duna amunt, trepitja fort, sense dificultat; agafa la noia d'un peu i ara de l'altre i va arrossegant-la cap avall deixant-la estesa en el mateix lloc d'on havia fugit, al costat de l'últim condemnat de la filera. Les faldilles han restat enlaira i ensenya les cuixes i les calces blanques. L'oficial recull la faldilla i abruga aquella part del cos ja sense vida. Però els dissortats espectadors (es pot imaginar ningú en quin estat contemplen l'espectacle?) ara veuen com l'oficial treu el pistolot i, morta o no, li engalta el reglamentari tret de gràcia”.

Jaume Sorribas. *Cridaré Visca Catalunya lliure*. Barcelona, El Llamp, 1988, p. 240-244, transcrit per Jaume Fabre. *La presó també era a fora*. Badalona, Ara, 2007.

Nenes aprenent a fer ganxet, Tarragona, 1951.

Foto: Valentí Canadell.

■ Per a la gran majoria de les dones que restaren al país, la fi del conflicte bèl·lic no suposà un retorn a la normalitat. Després de cap guerra, no es recuperen el ritme ni les condicions de vida anterior.

Subsistir a la Catalunya de postguerra no era fàcil. La manca de productes de primera necessitat i de combustible feia que la subsistència quotidiana es convertís en una activitat frenètica i frustrant. El 4 d'agost de 1939 es va establir el control de preus de tots els articles de primera necessitat. Tota operació de compravenda de productes que no respectés el preu fixat era il·legal. Pa, peix, carn, hortalisses, llegums, llet, ous i un llarg etcètera de productes de primera necessitat, així com també medicines, vestit, calçat, sabó, restaven sota control de l'estat.

Es fixaven les racions individuals dels articles sotmesos a racionament per a un home adult i, des d'aquest paràmetre, s'assignava a les dones el 80% de la ració atorgada a l'home adult i un 60% a les criatures. A les persones grans els corresponia la mateixa ració que a les dones.

Però, ni la quantitat ni la regularitat en l'arribada dels aliments des de la Comissaria General de Abastecimientos y Transportes a les botigues cobrien les necessitats bàsiques alimentàries de la població. A les portes de les botigues, cues i més cues per aconseguir les racions quan hi arribaven. Fora d'aquell moment, les prestatgeries de les botigues, buides.

Una economia paral·lela fluïa al marge de l'economia oficial. La permuta de productes era pràctica habitual. Tabac per ous, ous per pa, pa per llet... En les

Nens en un taller escola, Tarragona, 1965.

Foto: Valentí Canadell.

economies familiars, criatures petites o persones malaltes complicaven encara més la difícil subsistència. En aquests casos, una estratègia de supervivència: els adults en bon estat físic menjaven menys i, entre aquests, les dones encara menys.

La despesa destinada a alimentació pujava i pujava any rere any a remolc de l'increment del preu de les subsistències. De 1940 a 1949 la despesa alimentària s'havia incrementat més del 150%. Els jornals, no. La gana era una experiència compartida per amplis sectors de la població.

Durant tretze anys l'adquisició d'aliments es va convertir en la preocupació prioritària dels nuclis familiars. Passaren molts anys fins que es van recuperar els nivells de consum assolits durant els anys de la Segona República. Encara el 1950, les classes populars consumien la meitat de pa adquirien el 1936. En aquelles condicions, subsistir per a les economies febles va suposar un esforç ingent, i la recerca de treball remunerat, fos el que fos, una necessitat vital.

L'educació que s'impartia en aquell moment insistia en la formació domèstica per a les nenes i en la professional per als nois. En l'ideari de l'època, el model de feminitat era el de la domesticitat i una dona treballadora no era cap model on emmirallar-se, ans al contrari. Aquesta proposta d'organització sexual, justificava que el dret al treball fos considerat un dret masculí. Per això, quan les dones, per voluntat o per força, s'havien d'incorporar al mercat laboral, la seva presència sempre era considerada subsidiària i no gaudia dels mateixos drets ni jornals que els homes.

■ El règim franquista va exercir una contundent i continuada repressió econòmica envers les dones, en limitar el seu accés al treball remunerat. La primera llei fonamental del franquisme, el *Fuero del Trabajo* (1938) establí: "l'Estat alliberarà la dona casada del taller i la fàbrica". Aquesta llei, va anar acompanyada d'un conjunt de normatives amb l'objectiu de desincentivar la incorporació de les dones al treball remunerat, com ara la *Ley de Subsidios Familiares* (1938) o el *Plus de Cargas Familiares* (1945). Paradoxalment, el franquisme, que va fer una lloança formal de la família, definia els membres de la unitat familiar amb una paraula amb connotacions pejoratives, "càrregues".

Però, la que va tenir conseqüències més perverses va ser la *Ley de Reglamentaciones* de 1942, que establí l'obligatorietat d'abandonar el lloc de treball remunerat en el moment que les dones es casaven. Això va comportar l'expulsió de les dones casades del mercat laboral reglat. Tanmateix, l'escassetat i encariment dels productes de primera necessitat van fer que moltes dones continuessin treballant en el mercat laboral desregulat, que no estava oficialment reconegut i que, per tant, tampoc no reconeixia drets.

Tot i les regulacions i mesures per a desincentivar, i fins i tot prohibir, la continuïtat de les dones en el treball remunerat, la prohibició no es va fer efectiva en tots els sectors productius. Els empresaris del tèxtil, si complien la normativa vigent, havien de tancar les fàbriques, ja que la major part de la població assalariada eren dones.

Justament, va ser a les fàbriques tèxtils on van esclatar els primers conflictes socials durant el franquisme. Malgrat la prohibició de vagues, malgrat la prohibició de manifestacions, malgrat la prohibició d'associacions de tot tipus que el règim franquista havia decretat, els conflictes socials van esclatar i van tenir un clar protagonisme femení.

Una de les naus de la fàbrica tèxtil Bertrand y Serra, coneguda com la Fàbrica Nova, en atur.

ANC: Fons Brangulí.

El dia 15 de desembre de 1945, començà una vaga en demanda de millores salarials a la Fàbrica Nova (Hilados y Tejidos Bertrán y Serra) de Manresa. La majoria dels 2.000 treballadors eren dones.

Aquesta va ser una de les primeres vagues del franquisme i, malgrat la por a la repressió policial –l'estat considerava les vagues un acte de rebel·lió militar– i la por a perdre la feina en un moment en què la subsistència era precària, van ser les dones les qui iniciaren la vaga, li donaren continuïtat i crearen els comitès per negociar amb els propietaris i les autoritats militars i civils.

La vaga esclatà, com hem dit, el 15 de desembre de 1945 i es va perllongar durant mesos, amb diversos períodes de vaga, tornada a la feina, vaga. El text següent, escrit per Laura Sanmiquel, treballadora de les oficines de la fàbrica, recull alguns episodis i les raons de la vaga, que s'escampà per altres ciutats com Badalona, Sabadell, Hospitalet, Barcelona, Palamós, Mataró.

“Perquè es feia vaga? Les obreres no estaven contentes, volien cobrar més perquè no es podia viure”

[...]

“Segueix l'aturada de braços caiguts. Ha vingut el senyor alcalde i el senyor Gual i han cridat una comissió, però sembla que no s'han entès. L'alcalde els ha dit que es possessin a treballar, que ja mirarien d'arreglar-ho, però els obrers han contestat que ara ja havien parat i si no els asseguraven una cosa per endavant no engegarien.”

[...]

“dimarts, 29 [...] seguia l'aturada. Una comissió de dones ha anat al Sindicat, on ja es trobaven reunides comissions de diferents fàbriques. A la tarda, el Sindicat ha demanat una comissió de nit, que s'ha negat a anar-hi. Al vespre ha arribat el governador...”

[...]

“El dimecres 30 seguia l'aturada, però en calma. A 2/4 d'1 ha arribat la Guàrdia Civil i als treballadors del matí no els han deixat sortir. De manera que s'han trobat el personal del primer i segon torn junts sense poder sortir si els uns o els altres no es posaven a treballar. Els treballadors no volen treballar i resten pel matí en espera de poder fugir. En vista d'això, la Guàrdia Civil ha fet venir la Policia Armada, que ha arribat a les 4 i s'ha escampat per dins la fàbriques. A moltes dones els ha vingut atacs de nervis i el despatx aviat ha semblat un manicomi i se les han emportat amb el cotxe i el camió. A fora al carrer hi ha una gran expectació de gent que no treballa a la fàbrica”

[...]

“Faltaven 10 minuts per a les 12 quan han arribat les autoritats, amb l'alcalde, la secretària del governador, el tinent coronel de la Guàrdia Civil etc, els quals han fet entrar els obrers a dins la fàbrica obligant-los a engegar. A les 2 paraven, sortint tothom. Nosaltres (despatx) hem parat tot seguit, i hem fet una llista de totes les obreres que havien marxat abans que vingués la Guàrdia Civil. Han posat un cartellet que deia que, de no posar-se a treballar l'endemà, la fàbrica quedava tancada i a mercè de les autoritats governatives. L'endemà, però, ningú no s'ha posat a treballar. ”

(Nova aturada els mesos de març, d'abril i de maig de 1951)

14 de març: “Des de primeres hores del matí hi ha hagut tres senyors que, després d'haver parlat amb comissions dins la fàbrica, es veu que no en devien treure l'aigua clara, perquè la

Laura Sanmiquel, reproduït a Gal·la Garcia Casarramona *En veu de dona. La Fàbrica Nova de Manresa*. Manresa, Ajuntament de Manresa, 2005, pàg. 85

gent només els contestava que no es pot viure i que, si no els prometen per endavant, i encara per escrit, que els donaran més plus mensual, augment de jornal, etc., no es posaran a treballar. Cap a les 10 han entrat a la fàbrica, anant secció per secció parlants ells i el senyor Busquets, però a tot arreu han tingut la mateixa resposta: la gent no està per brocs i, tot i que els ha promès que d'aquí a un mes o quinze dies se'ls arreglaria tot, però que no la setmana vinent, no en volen saber res perquè diuen que de promeses, moltes i de fets, pocs."

[...]

"El dia 1 de maig: a tota la fàbrica només treballaven 14 dones. D'homes molts. A la tarda, de dones 30, d'homes 130. A la tarda una manifestació de dones ha anat a la plaça per parlar amb l'alcalde, però la Guàrdia Civil les ha fet dispersar".

La importància de la vaga va ser tal que un any després de la primera vaga, Franco va visitar la fàbrica. En una de les imatges que reproduïm, et suggerim que et fixis en l'expressió de la dona parada davant el teler esperant el pas del Generalísimo. La seva mirada va més enllà de la càmera, de Franco i de la comitiva que l'acompanya. Molt probablement, aquesta dona havia estat una de les moltes que havien fet vaga i, de moment, només podia expressar el seu rebuig, a través de la mirada, una mirada que no acull ni ret homenatge a la comitiva. El seu cos ha de ser allà, però la seva mirada va més enllà.

La historiadora Nara Varo ha estudiat els conflictes laborals dels primers anys del franquisme, conflictes que van ser paral·lels a les protestes per la manca de productes de primera necessitat i que, en tots dos casos, van tenir un destacat protagonisme femení.

Franco a la fàbrica Tèxtils Bertrand y Serra.

ANC: Fons Brangulí.

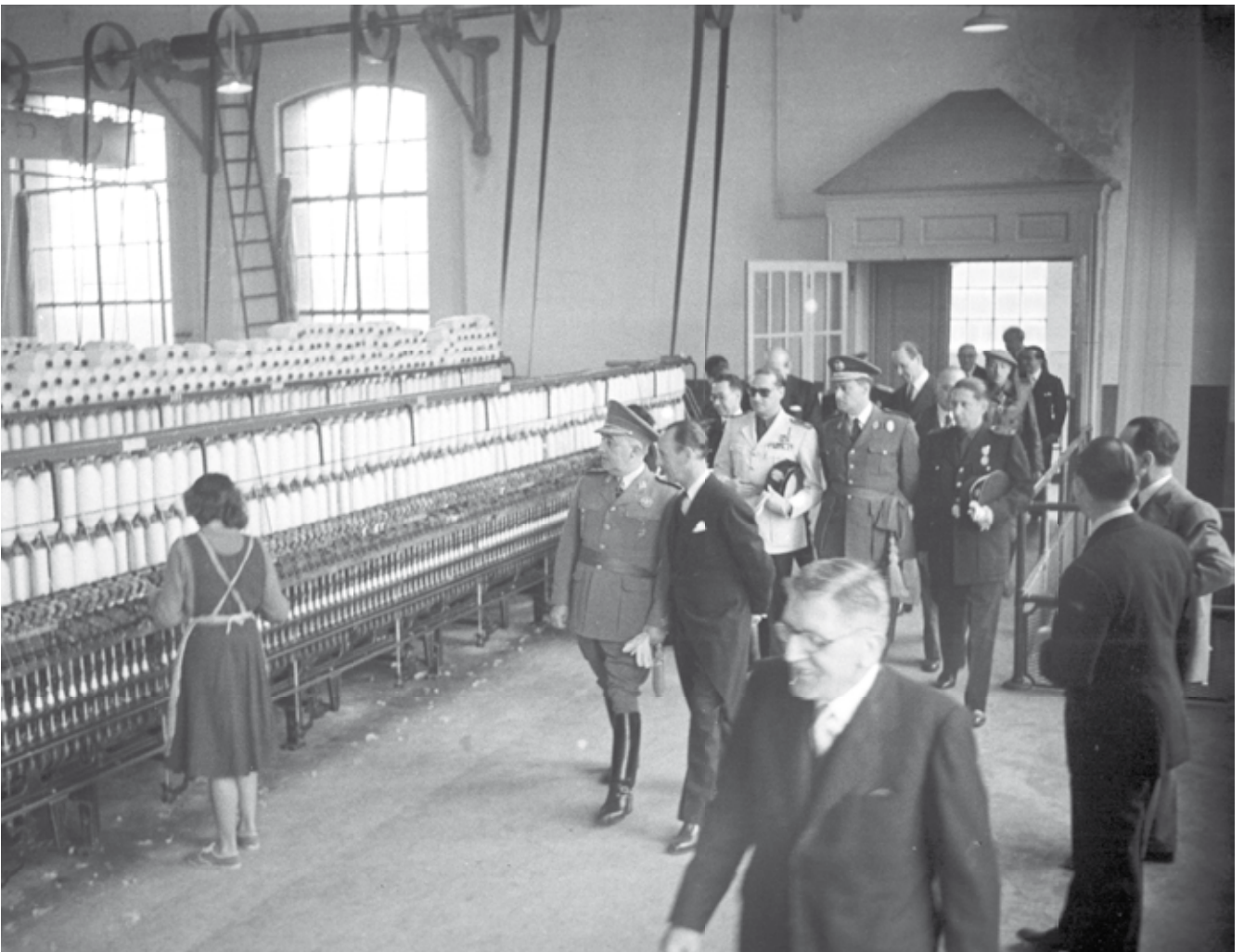
Una de les característiques importants de les protestes de 1946 i 1947 a Barcelona va ser el protagonisme femení, tant en les protestes dutes a terme als mercats como en les produïdes a les fàbriques. La importància més gran de les vagues al tèxtil, on la mà d'obra era majoritàriament femenina, i els estudis realitzats sobre Manresa i Mataró corroboren aquesta afirmació. A més a més, en informes interns de la segona organització antifranquista del moment, el PSUC (la primera era la CNT) s'afirmava: "Es començaven a desenvolupar moviments de dones en protesta contra la carestia de la vida i per més racionament, i fins s'assaltaren alguns mercats [...], i als tallers eren les dones principalment les qui es mostraven més actives en protesta contra la situació [...]"

Posteriorment, el moviment es va reactivar durant l'estiu, i va afectar empreses tèxtils i metal·lúrgiques de Barcelona, Badalona, Sabadell i l'Hospitalet, i es va combinar amb protestes per la forma de distribució del racionament, entre les quals destaca una "vaga de setrills": el 13 de juny de 1946, en distribuir-se una mena de margarina en comptes d'oli, com que no hi havia amb què emplenar setrills y paelles, aquests estris es van començar a penjar en finestres, balcons i altres llocs de les barriades obreres de Barcelona", pàg. 147

Nadia Varo Moral. "Mujeres en Huelga. Barcelona Metropolitana durante el franquismo" dins, *Del hogar a la huelga*. Madrid, Catarata, 2007.

Franco visita la fàbrica Tèxtils Bertrand y Serra, S.A., on l'any abans havia esclatat una vaga.

ANC: Fons Brangulí.

Dones de Tabacalera, a Tarragona, anys cinquanta
 Arxiu: Dones Tabacalera, foto cedida per Maria Ossó.

A partir de la dècada dels cinquanta, la dictadura franquista començà a ser reconeguda per alguns estats –el primer va ser el Vaticà i els segon els Estats Units, que va fer préstecs al govern a canvi d'instal·lar bases militars en territori espanyol. L'Església i el govern dels Estats Units es convertien en els avaladors internacionals del règim franquista, i Espanya va ser admesa a la UNESCO; l'ONU, el 1955; l'OIT, el 1956. També a la OECE, al Banc Mundial i al Fons Monetari Internacional el 1959. Aquesta incorporació lenta però progressiva a l'entramat internacional va forçar el règim a adequar el seu sistema econòmic i la legislació laboral.

El 1961, s'aprovà la Ley 56/1961 de 22 de julio sobre Derechos Políticos, Profesionales y de Trabajo de la Mujer. En paraules de l'antropòloga Maria Jesús Pinto Iglesias, la llei va introduir reformes: va eliminar algunes discriminacions laborals per raó de sexe, va fer desaparèixer les excedències forçoses per matrimoni que obligaven la dona a deixar el treball després de la boda i va delimitar, encara que sense eliminar-la, la potestat dels marits sobre les dones per autoritzar-les a treballar o no, i el dret del marit de cobrar-ne el sou.

Fernando Herrero Tejedor i Pilar Primo de Rivera –que havia estat l'artífex de la Secció Femenina, organització femenina del règim, l'única reconeguda i, per tant, legal– en el discurs que van fer de presentació de la llei, van justificar el perquè de l'aprovació i que, ningú s'enganyés, la llei no era feminista, ni pretenia la igualtat entre homes i dones.

Boletín Oficial de las Cortes Españolas, 15 de juliol de 1961, no 707, reproduït per Maria Jesús Pinto Iglesias, directora del projecte. Dones de Tabacalera, un temps i uns espais de memòria.

Ley 56/1961 de 22 de julio sobre Derechos Políticos, Profesionales y de Trabajo de la Mujer

(...) la fuerza de una realidad se nos impone: la complejidad de la vida moderna ha producido alteraciones muy hondas en la posición de la mujer ante la vida y ha revolucionado las ideas sobre el fin y la extensión del trabajo femenino (...) Hoy la mujer se encuentra ante la necesidad de ayudar al marido para levantar las cargas familiares y tampoco puede dejar de ejercer una profesión, aunque no sea casada, porque las necesidades

impuestas por el nivel de vida así lo exigen. Ante esta realidad tenemos que reconsiderar nuestras normas para adecuarlas a una necesidad manifiesta" (...) En modo alguno queremos hacer del hombre y la mujer dos seres iguales; ni por naturaleza ni por fines a cumplir en la vida podrán nunca igualarse, pero si pedimos que, en igualdad de funciones, tengan igualdad de derechos (...). La Ley en vez de ser feminista es, por el contrario, el apoyo que los varones otorgan a la mujer, como vaso más flaco, para facilitarle la vida (...) una mujer culta, refinada y sensible, por esa misma cultura, es mucho mejor educadora de sus hijos y más compañera de su marido¹.

L'aprovació de la llei, però, no va ser difosa, ni els representants dels sindicats verticals informaren les dones dels seus drets. Anys a venir, les dones de Tabacalera, de Tarragona, que havien estat obligades a abandonar el seu lloc de treball després de casar-se, van ocupar carrers, places i edificis de govern per exigir el reingrés immediat al seu antic lloc de treball.

Manifestació de dones de Tabacalera pels carrers de Tarragona, 8 de març de 1987.

Arxiu: Dones Tabacalera.

Dones de Tabacalera encadenades a la porta de la fàbrica, exigint el seu reingrés, 1987.

Arxiu: Dones Tabacalera.

Treballadores de la factoria de la Sociedad Anónima de Fibras Artificiales (SARFA), a Blanes, a la dècada dels seixanta.

ANC: Gabriel Casas i Galobardes

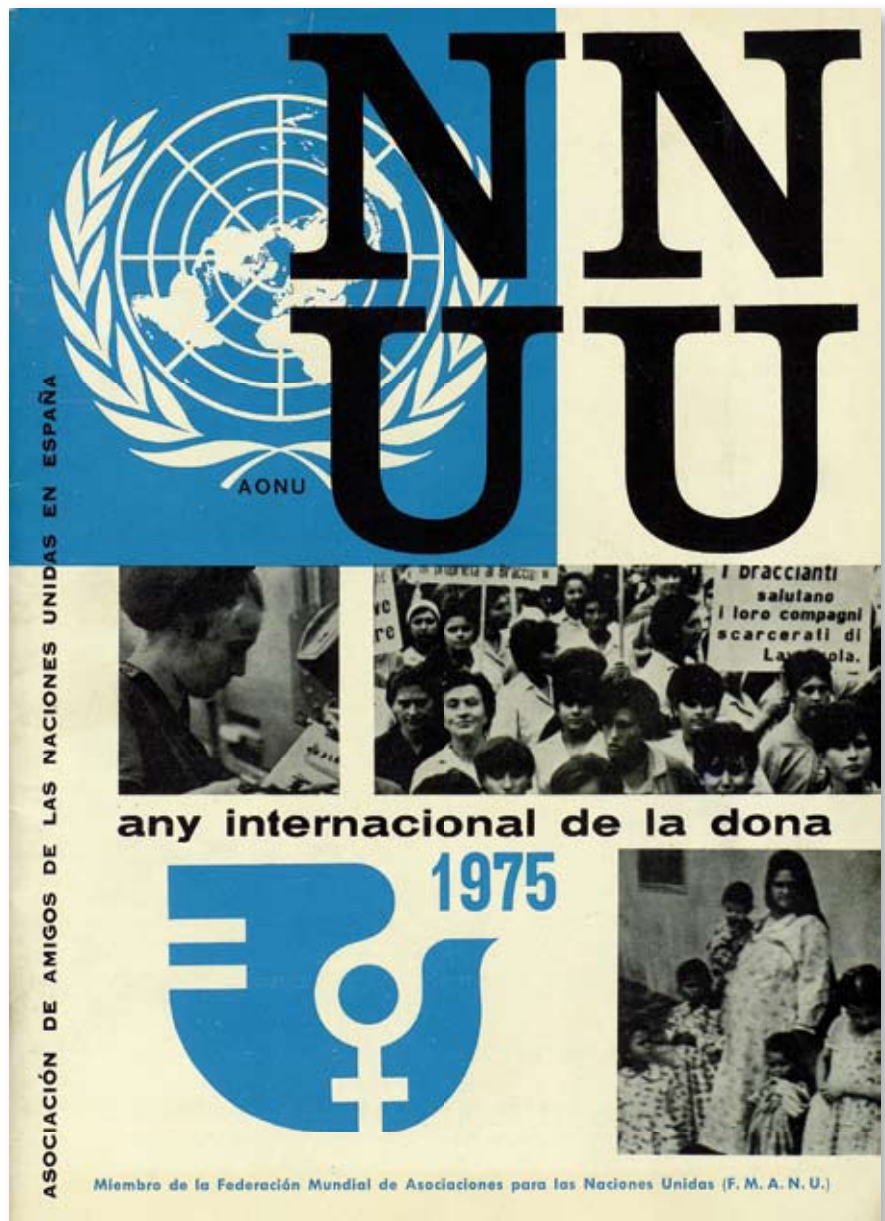

Nacions Unides declarà el 1975, com a any internacional de la dona. El motiu pel qual s'acordà convocar l'Any Internacional de la Dona no era altre que intentar eliminar les discriminacions que les dones patien arreu del món, a la vista dels informes, dels estudis i de les estadístiques que posaven en evidència la situació desigual entre homes i dones, en temes com l'accés a la cultura, al treball remunerat...

El document de Nacions Unides que a continuació reproduïm és una síntesi de la situació de les dones arreu del món, en temes com ara l'ensenyament universitari, el treball remunerat reglat, o les institucions polítiques...

Davant aquestes xifres, que denunciaven la situació de discriminació de les dones a nivell internacional, l'Assemblea General de Nacions Unides, com a pas previ a la declaració de l'Any Internacional de la Dona, va fer una declaració sobre l'Eliminació de la Discriminació Contra la Dona, el 1967.

Text. Document Nacions Unides,
Any Int. Dona, 1975

Año Internacional de la Mujer

IGUALDAD-DESARROLLO-PAZ

El Año Internacional de la Mujer marca sólo un inicio. Se necesitan nuevas iniciativas y esfuerzos sustanciales, tanto del hombre como de la mujer para dar principio a las actividades que tendrán un impacto mucho más allá de 1975. El programa establece metas y objetivos para los tres temas principales del año y sugiere actividades para ser llevadas a cabo a nivel nacional, regional e internacional.

metas y objetivos del año internacional de la mujer

Llograr la plena igualdad ante la ley en todos los esferas en que no exista todavía. Promover la igualdad de derechos económicos. Organizar y extender una red de servicios sanitarios

Declaración sobre la Eliminación de la Discriminación contra la Mujer

1967

LA ASAMBLEA GENERAL

Considerando que los pueblos de las Naciones Unidas han meditado en la Carta su fe en los derechos fundamentales del hombre, en la dignidad y el valor de la persona humana y en la igualdad de derechos de hombres y mujeres, Considerando que la Declaración Universal de Derechos Humanos establece el principio de la no discriminación y proclama que todos los seres humanos nacen libres e iguales en dignidad y derechos y que toda persona tiene todos los derechos y libertades proclamados en dicha Declaración, sin distinción alguna, incluida la distinción por razón de sexo, Teniendo en cuenta las resoluciones, declaraciones, convenciones y recomendaciones de las Naciones Unidas y los organismos especializados de las Naciones Unidas y de otros instrumentos de las Naciones Unidas y los organismos especializados y fomentar la igualdad de derechos de hombres y mujeres, Preocupada de que a pesar de la Carta de las Naciones Unidas, de la Declaración Universal de Derechos Humanos y de otros instrumentos de las Naciones Unidas y los organismos especializados, y a pesar de los progresos realizados en materia de igualdad de derechos, continúa existiendo considerable discriminación en contra de la mujer, Considerando que la discriminación contra la mujer es incompatible con la dignidad humana y con el bienestar de la familia y de la sociedad, impide su participación en la vida política, social, económica y cultural de sus países en condiciones de igualdad con el hombre, y asimismo su situación para el pleno desarrollo de las posibilidades que tiene la mujer de servir a sus países y a la humanidad, Teniendo presente la importancia de la contribución de la mujer a la vida social, política, económica y cultural,

así como su función en la familia y especialmente en la educación de los hijos, Convencido de que la máxima participación tanto de las mujeres como de los hombres en todos los campos es indispensable para el desarrollo total de su país, el bienestar del mundo y la causa de la paz, Considerando que es necesario garantizar el reconocimiento universal de hecho y en derecho del principio de igualdad del hombre y la mujer, Proclama solemnemente la presente Declaración:

ARTÍCULO 1. La discriminación contra la mujer, por cuanto tenga o limite su igualdad de derechos con el hombre, es fundamentalmente injusta y constituye una ofensa a la dignidad humana.

ARTÍCULO 2. Deberán adoptarse todas las medidas apropiadas a fin de abolir las leyes, costumbres, reglamentos y prácticas existentes que constituyan una discriminación en contra de la mujer y para asegurar la protección jurídica adecuada de la igualdad de derechos del hombre y la mujer, en particular:

a) el principio de la igualdad de derechos figurará en las constituciones o será garantizado de otro modo por la ley. A los instrumentos internacionales de las Naciones Unidas y de los organismos especializados relativos a la eliminación de la discriminación en contra de la mujer se asegurarán suficiente ratificación o adhesión y se aplicarán plenamente tan pronto como sea posible.

ARTÍCULO 3. Deberán adoptarse todas las medidas apropiadas para asegurar a la mujer en igualdad de condiciones con el hombre y en sus actividades algunas:

a) El derecho a votar en todas las elecciones y a ser elegible para formar parte de todos los organismos constitucionales, legislativos y judiciales.

b) El derecho a votar en todos los referendos públicos.

c) El derecho a ocupar cargos públicos y a ejercer todos las funciones públicas. Estos derechos deberán ser garantizados por la legislación.

ARTÍCULO 5. La mujer tendrá los mismos derechos que el hombre en materia de educación, cambio o conservación de su nacionalidad. El matrimonio con un extranjero no debe afectar automáticamente la nacionalidad de la mujer, ya sea convalidada en apátrida o imponiendo la nacionalidad de su marido.

para la protección de la maternidad y de la salud de la madre y del niño. Promover la igualdad de derechos y responsabilidades en la familia y en el hogar. Asegurar que las mujeres participen plenamente y en igualdad de condiciones con los hombres en la formulación de políticas y la adaptación de decisiones en todos los planos. Mejorar la condición de las mujeres en las zonas rurales, en pie de igualdad con los hombres, especialmente en lo tocante a la capacitación en cooperativas, modernos métodos agrícolas y técnicos, formación profesional, el empleo de utensilios para facilitar el trabajo doméstico y métodos modernos de producción cultural. Estimular en forma activa a las mujeres para que se preparen para las ocupaciones no tradicionales e

ingresen en ellas y proporcionar orientación y asesoramiento. Eliminar el analfabetismo y garantizar la igualdad de oportunidades educacionales. Proporcionar servicios sociales para la mujer. Tratar de mejorar la situación de la mujer en las cárceles y otros lugares de detención. Combatir la explotación que se hace de las mujeres y las jóvenes mediante el tráfico clandestino de la prostitución encubierta o declarada. Es preciso realizar estadísticas y encuestas sobre todos los aspectos de la condición jurídica y social de la mujer, tanto en derecho como en la práctica y sobre las cambiantes funciones del hombre y de la mujer en la sociedad y en la familia. Elaboración de programas para contribuir a la movilidad ascendente de la mujer, mediante la educación;

ARTÍCULO 6. Si los perjuicios de la segregación de la unidad y la armonía de la familia, que sigue siendo la unidad básica de toda sociedad deberán adoptarse todas las medidas apropiadas, especialmente medidas legislativas, para que la mujer, casada o no, tenga iguales derechos que el hombre en el campo del derecho civil y familiarmente:

a) El derecho a adquirir, administrar y heredar bienes y a disponer de ellos, incluyendo los adquiridos durante el matrimonio;

b) La igualdad en la capacidad jurídica y en su ejercicio;

c) Los mismos derechos que el hombre en la legislación sobre custodia de los menores.

2. Deberán adoptarse todas las medidas apropiadas para asegurar el principio de la igualdad de condición del marido y de la esposa, y particularmente:

a) La mujer tendrá el mismo derecho que el hombre a escoger libremente cónyuge y a contraer matrimonio sólo mediante su plena y libre consentimiento;

b) La mujer tendrá los mismos derechos que el hombre durante el matrimonio y a la disolución del mismo. En todos los casos el interés de los hijos debe ser la consideración primordial;

c) El padre y la madre tendrán iguales derechos y deberes en lo que se refiere a sus hijos. En todos los casos el interés de los hijos debe ser la consideración primordial.

3. Deberán prohibirse el matrimonio de niñas y los espousos de los jóvenes antes de haber alcanzado la pubertad y deberán adoptarse medidas eficaces, inclusive medidas legislativas, a fin de fijar una edad mínima para contraer matrimonio y hacer obligatoria la inscripción del matrimonio en un registro oficial.

ARTÍCULO 7. Todas las disposiciones de los códigos penales que constituyan una discriminación contra las mujeres serán derogadas.

ARTÍCULO 8. Deberán adoptarse todas las medidas apropiadas para asegurar a la mujer y a la mujer, casada o no, derechos iguales a los del hombre en materia de educación en todos los niveles, y en particular:

a) Iguales condiciones de acceso a toda clase de instituciones docentes, jurídicas, científicas y las escuelas técnicas y profesionales, e iguales condiciones de estudio en dichas instituciones;

b) La misma selección de programas de estudio, los mismos exámenes, personal docente del mismo nivel profesional y locales y equipo de la misma calidad, ya sea en centros de enseñanza de enseñanza media o superior;

c) Iguales oportunidades en la obtención de becas y otras subvenciones de estudio;

d) Iguales oportunidades de acceso a los programas de educación complementaria, incluidos los programas de alfabetización de adultos;

e) Acceso a material informativo para ayudar a mejorar la salud y bienestar de la familia.

ARTÍCULO 10.-1. Deberán adoptarse todas las medidas apropiadas para garantizar a la mujer, casada o no, los mismos derechos que el hombre en la esfera de la vida económica y social, y en particular:

a) El derecho, sin discriminación alguna por su estado civil o por cualquier otro motivo, a recibir formación profesional, trabajar, elegir libremente empleo y profesión y progresar en la profesión y en el empleo;

b) El derecho a igual remuneración que el hombre y a igualdad de trato con respecto a un trabajo de igual valor;

c) El derecho a vacaciones pagadas, prestaciones de jubilación y medidas que la protegen contra el desempleo, la enfermedad, la vejez o cualquier otro tipo de incapacidad para el trabajo;

d) El derecho a recibir asignaciones familiares en igualdad de condiciones con el hombre.

2. A fin de impedir que se discrimine contra la mujer por razones de maternidad o maternidad y garantizar su derecho efectivo al trabajo, deberán adoptarse medidas para evitar su despido en caso de matrimonio o maternidad, proporcionar licencia de maternidad con sueldo pagado y la garantía de volver a su empleo anterior, así como para que se le presten los servicios sociales, incluidos los destinados al cuidado de los niños.

3. Las medidas que se adopten a fin de proteger a la mujer en determinados tipos de trabajo por razones inherentes a su naturaleza física, no se considerarán discriminatorias.

ARTÍCULO 11.-1. El principio de la igualdad de derechos del hombre y la mujer exige que todos los Estados lo apliquen en conformidad con los principios de la Carta de las Naciones Unidas y de la Declaración Universal de Derechos Humanos.

2. En consecuencia se encarga a los gobiernos, los organismos no gubernamentales y los individuos que hagan cuanto esté de su parte para promover la aplicación de los principios contenidos en esta Declaración.

promover la participación de la mujer en los movimientos sindicales y el acceso de la mujer a posiciones directivas en los sindicatos; preparar a la mujer para su participación en política a todos los niveles y ofrecerle oportunidades de capacitación como dirigentes y administradores ejecutivos. Ratificación y plena aplicación de todos los instrumentos internacionales existentes relacionados con los derechos de la mujer.

Notas de la Comisión para la igualdad del hombre y la mujer

Se señala que la mayoría de las mujeres casadas, aun en alguna de las sociedades más progresivas, se ven impedidas a ejercer un trabajo independiente

ya sea porque todavía tienen el concepto de que su trabajo primordial es el papel de ama de casa al servicio del hogar, de los hijos y del esposo, o porque sus maridos mantienen dicho punto de vista.

Se necesitan adiciones para asegurar que la capacidad legal de la mujer casada sea igual a la del hombre en lo referente a:

- Empleo remunerado fuera del hogar.
- Plena capacidad para administrar sus bienes y el fruto de su trabajo.
- Administración de los bienes comunes de la familia.
- Patria potestad sobre los hijos y sus intereses.
- Disolución del matrimonio y sus efectos jurídicos.

Deberían hacerse esfuerzos para cambiar la tendencia negativa de los medios de comunicación de masas, modificar los libros de texto y los planes de estudio para eliminar el aspecto estereotipado sexual, donó éstos tiendan a presentar a la mujer en sus funciones tradicionales de ama de casa y madre y no como personas que participan activamente en el desarrollo de sus comunidades.

Deberían hacerse todos los esfuerzos para promover durante el Año, la preparación de una nueva Convención internacional que trate de la eliminación de la discriminación contra la mujer.

Deberían recabarse las iniciativas a escala nacional de grupos no gubernamentales tales como organizaciones comerciales, industriales y cívicas, organizaciones profesionales, sindicatos, instituciones educacionales, asociaciones de estudiantes y medios de información de masas para ayudar a lograr progresos en la esfera de los derechos de la mujer; apoyar a los movimientos femeninos nacionales e internacionales y promover una fraternidad entre hombres y mujeres.

El Año Internacional de la Mujer debe ser el punto inicial y no el final de la campaña contra la discriminación de la mujer, que deberá continuarse en los años siguientes hasta la consecución plena de la igualdad con el hombre tanto de hecho como de derecho.

El informe de la O.I.T. revela que ha habido poco cambio en los patrones básicos de la actividad económica de la mujer. La principal barrera la constituye el mismo problema que existía 10 años atrás: «la discriminación social que comienza desde el nacimiento y persiste durante toda la vida de la mujer, desigualdad de oportunidades educacionales, falta de facilidad de formación profesional, barreras infranqueables en el acceso de la mujer a ciertas profesiones y, sobre todo, una falta en la total e imparcial aplicación del principio de igualdad de salario».

CRÓNICA DE LENIN

PASAJES DE LA GUERRA REVOLUCIONARIA

FRELIMO: TEXTOS FUNDAMENTALES DEL MOVIMIENTO DE LIBERACIÓN DE MOZAMBIQUE

CONVERSIONES CON MARX Y ENGELS

RETRATOS DE WATERGATE

CRÓNICA DE TROTSKI

PORQUE SE NECESITA EL AÑO INTERNACIONAL DE LA MUJER				
	REGIONES MÁS DESARROLLADAS		REGIONES MENOS DESARROLLADAS	
Analifabetismo entre las mujeres adultas	Europa América del Norte	4.7% 1.8%	Africa Asia América Latina	13.7% 6.7% 7.3%
Porcentaje femenino en la educación primaria:	Europa América del Norte	77.4% 82.2%	Africa Asia América Latina	25.5% 45.2% 46.3%
Secundaria:	Europa América del Norte	32.4% 61.5%	Africa Asia América Latina	6.0% 7.9% 16.6%
Universitaria:	Europa América del Norte	5.0% 8.9%	Africa Asia América Latina	2.0% 1.8% 4.3%
Porcentaje de mujeres económicamente activas	Europa América del Norte	29.4% 20.0%	Africa Asia América Latina	3.3% 11.5% 7.1%
Porcentaje de mujeres económicamente activas en el sector agrícola	Europa América del Norte	23.0% 2.5%	Africa Asia América Latina	49.0% 32.6% 12.0%
Porcentaje de mujeres de 15 a 19 años de edad casadas, divorciadas o viudas	Europa América del Norte	6.7% 9.9%	Africa Asia América Latina	42.7% 37.9% 3.2%
Número medio de hijos	Europa América del Norte	Entre 2 y 4	Africa Asia América Latina	Entre 5 y 7
Esperanza de vida		71 años		31 años
Mejores indicadores de performance nacionales	Dinamarca Francia URSS	129.9% 115.5% 80.8%	Egipto Trinidad y Tobago India	7.4% 7.1% 2.1%

Carmen Polo de Franco, Princesa Sofia, Arias Navarro –cap de govern-, entre d'altres, en l'acte oficial del Dia Internacional de la Dona, celebrat a Madrid, 19 de febrer de 1975.

Arxiu Fotogràfic de Barcelona, fons Diari de BarcelonaACTIVITAT

El govern espanyol, que, com hem dit, era membre de Nacions Unides, malgrat que no complia la Declaració Universal del Drets Humans ni tampoc, la Declaració sobre l'Eliminació de la Discriminació contra la Dona, de 1967, va fer una celebració de l'Any Internacional de la Dona, amb un acte inaugural que presidiren Carmen Polo –dona de Francisco Franco, que havia eliminat a través del cop d'estat de 1936 el sistema democràtic republicà i abolí tota la legislació republicana, que atorgava drets a les dones– i Pilar Primo de Rivera –presidenta de la Sección Femenina y de las Jons, organització ideològica feixista de dones–, entre d'altres.

ACTIVITAT

1. Indica tres grans diferències entre els drets de les dones a Espanya durant la II República i durant la dictadura franquista.

2. Demaneu a casa fotos d'esdeveniments familiars i, si en teniu, d'actes públics, fetes entre l'any 1940 i el 1975. Mireu d'esbrinar parlant amb els grans en quin any es va fer la foto i feu per equips una línia de temps amb les fotos de tots.

Feu amb l'ajuda de la professora o del professor una línia de temps amb els principals esdeveniments mundials durant els mateixos anys.

Poseu de costat totes dues línies de temps i demaneu als grans si recorden l'esdeveniment mundial corresponent a l'any en què van succeir els fets de la línia de temps familiar.

3. Et recomanem la lectura de la novel·la de Maria Barbal, *País íntim*. Barcelona, Columna, 2005.

PER SABER-NE MÉS

- Borderías, Cristina (ed.) *La historia de las mujeres: Perspectivas actuales*. Barcelona, Asociación Española de Investigación en Historia de las Mujeres-Icaria, 2009.
- Fabre, Jaume. *La presó també era a fora*. Badalona, Ara, 2007.
- Garcia Casarramona, Gal·la. *En veu de dona. La fàbrica nova de Manresa*. Manresa, Ajuntament de Manresa-Institut Català de les Dones, 2005.
- Mir, Conxita. *Vivir es sobrevivir: justicia, orden y marginación en la Cataluña rural*. Lleida, Milenio, 2000.
- Montseny, Federica. *Cent dies de la vida d'una dona (1939-1940)*. Barcelona, Galba Edicions, 1977.
- Montseny, Federica. *Mis primeros cuarenta años*. Barcelona, Plaza y Janés, 1987.
- Parramon, Clara-Carme "Dones, immigració, moviments veïnals i benestar (1970-1980)", dins C. Borderías i M. Renom (ed.) *Dones en moviment(s)*, Barcelona, Publicacions i Edicions Universitat de Barcelona-Icaria, 2008, pags. 117-130.
- Rodoreda, Mercè. *Cartes a l'Anna Murià 1939-1956*. Barcelona, laSal, edicions de les dones, 1985, 2^a ed. Barcelona, Espai de dones, Edicions de l'Eixample, 1991.
- Nadia Varo Moral. "Mujeres en Huelga. Barcelona Metropolitana durante el franquismo" dins, *Del hogar a la huelga*. Madrid, Catarata, 2007.

CAPÍTOL 4

CONSTRUINT
LA DEMOCRÀCIA

En el procés de transició política, iniciat després de la mort del General Franco el 1975, les dones van voler participar en la construcció de la nova societat democràtica i van contribuir, amb les seves aportacions teòriques i el seu activisme, a ampliar els estrets marges d'allò que, fins al moment, es considerava política. Amb les seves intervencions, tant individuals com col·lectives, han aconseguit situar a les agendes polítiques temes que, fins a aquell moment, havien quedat relegats a l'àmbit privat, i han aconseguit ampliar els drets civils, els drets socials.

Els cinquanta anys de dictadura franquista, havien condemnat les dones a la submissió i a la discriminació. En els imaginaris col·lectius, la discriminació s'havia establert com a pràctica de relació que envaïa totes les esferes de la vida íntima i col·lectiva. Els grups de dones van fer-ho públic, van posar-ho en evidència i van alertar que si es volia construir una societat democràtica, calia iniciar una transformació radical per tal d'eliminar-les i establir un nou pacte social.

El primer pas, va ser la denúncia col·lectiva que es va fer pública a les Jornades Catalanes de la Dona, celebrades al Paraninfo de la Universitat de Barcelona el maig de 1976. A la denúncia de lleis i pràctiques que discriminaven les dones, seguí l'exigència de contemplar temes que abans havien estat considerats de l'àmbit privat, per passar a ser considerats temes d'interès col·lectiu.

Les Jornades Catalanes de la Dona van ser un compromís pel canvi social i una acció política imprevisible en les seves conseqüències, il·limitada en els resultats i irreversible.

El primer resultat i el més immediat va ser la creació d'espais propis, d'espais sexuals en femení. Van aparèixer bars i llibreries, editorials i centres de recerca de dones a les universitats, associacions, cases i casals. En definitiva, espais d'intercanvi, de relació, de coneixement, de creació.

En paral·lel a la creació d'espais propis i de nous rituals d'ocupació de carrers i places –manifestacions i actes per celebrar el dia internacional de les dones...–, vingué l'exigència del dret al propi cos i a una sexualitat lliure.

El dret a la lliure disposició del propi cos implicava la reivindicació de tot un seguit de drets –sexualitat lliure, maternitat lliure i desitjada, educació afectiva i sexual, legalització dels anticonceptius, dret a l'avortament...–, que implicaven un canvi social que afectava les capes més profundes, més estructurals.

És així com el lema "Allò que és personal és polític" esdevingué més que una consigna i es transformà en una línia de pensament que desemmascarava mites i donava dimensió pública a uns temes que es volien mantenir dins l'àmbit personal.

Les reivindicacions i els moviments de dones s'inscrivien, en la dècada dels setanta, en la lluita per la democràcia i els drets humans, però exigiren una democràcia implicada en les necessitats humanes. No n'hi havia prou de tenir institucions de govern democràtiques, calia democratitzar tots els nivells socials i, per això, van proposar un canvi d'escala de manera que les necessitats de la vida quotidiana fossin incorporades a les agendes polítiques de partits i institucions de govern.

D'ençà de finals dels anys seixanta, esclataren en diverses ciutats catalanes tot un seguit d'accions que conformaven un moviment adreçat a aconseguir serveis públics bàsics per millorar les condicions de vida als barris i el benestar de les persones que els habitaven. Molt sovint les dones van ser les iniciadores i les capdavanteres de campanyes relacionades amb les reivindicacions de tot allò que afectava la vida quotidiana: serveis, habitatge, planificació urbanística, seguretat. Les dones, pels seus rols d'agent reproductiu, productiu i de gestió comunitària –tres activitats interrelacionades– han estat protagonistes de la història més recent i han contribuït a fer de l'espai urbà una ciutat més habitable, un espai per a la relació.

Imatge de les assistents a les Jornades Catalanes de la Dona, al Paraninf de la Universitat de Barcelona, el maig del 1976.

Autora: Pilar Aymerich

■ Amb el bagatge del pensament feminista, amb l'experiència de la lluita en la clandestinitat durant el règim franquista i amb la voluntat de millorar les condicions de vida després d'anys de dictadura, el mes de maig de 1976, gairebé quatre mil dones, arribades de ciutats pobles i municipis de tot Catalunya, es troben al Paraninf de la Universitat de Barcelona per celebrar les Jornades Catalanes de la Dona, que havien estat prèviament convocades per organitzacions no governamentals com a resposta als actes que la Comissió oficial de la Secció Femenina havia celebrat arran de l'Any Internacional de la Dona.

Una assistència tan massiva sorprengué les mateixes organitzadores i va ser el primer intent unitari d'organització col·lectiva després de quaranta anys de silenci forçat. Les jornades van ser possible gràcies a la sensibilització i a la mobilització d'importants grups de dones de diverses ideologies, oficis, extracció social i concepció feminista.

Manifestació contra la imposició de models de feminitat.

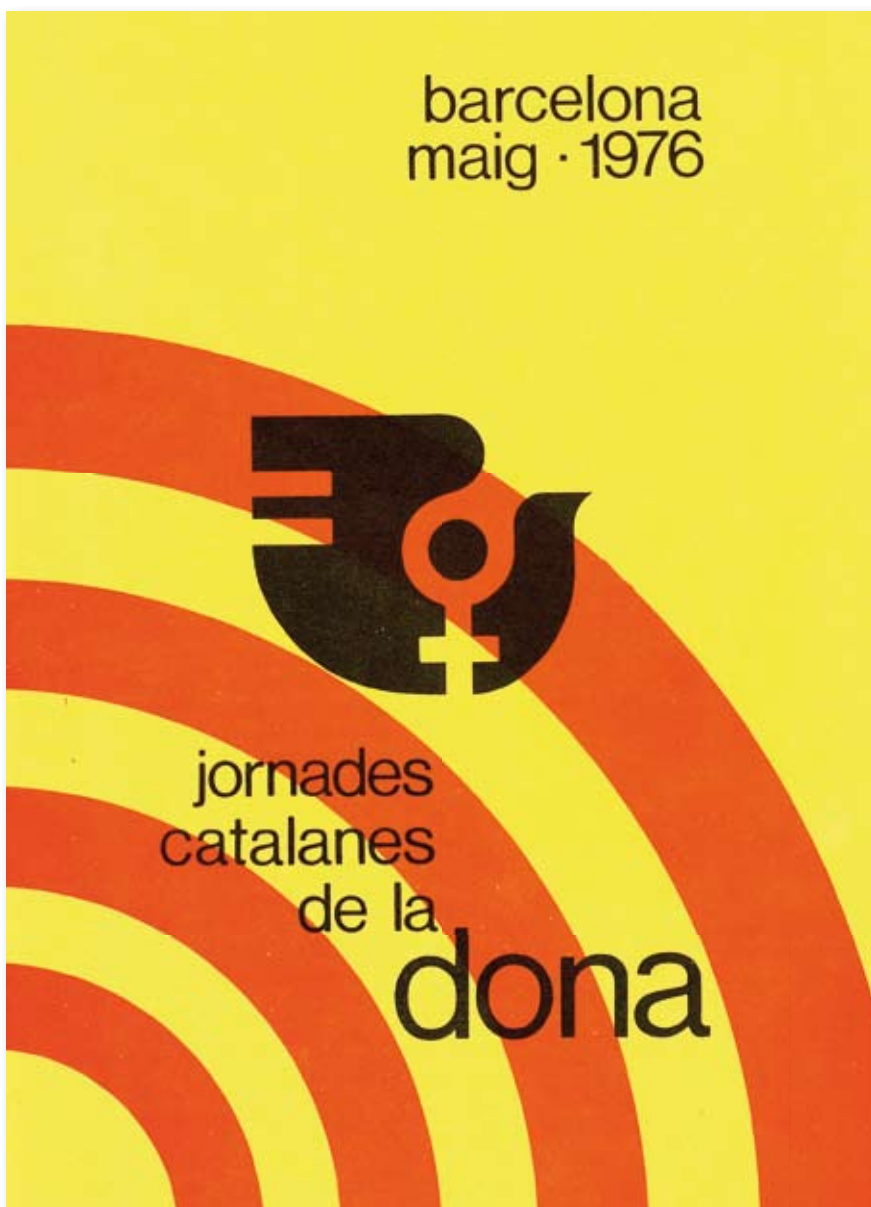
Arxiu Ca la Dona.

Les jornades van constituir un intent d'aplegar i coordinar tots els grups de dones que de manera dispersa feia anys que actuaven a Catalunya. L'objectiu no era altre que crear un document de bases per a facilitar l'acció conjunta i difondre les conclusions de manera extensiva en tots els àmbits socials..

El programa aprovat unànimement per les quatre mil dones que hi assistiren n'explicita les denúncies i reivindicacions, i la seva lectura ens permet conèixer quines eren les condicions de discriminació que vivien les dones dels anys setanta i alhora descobrir les seves aspiracions, els seus desitjos.

Conclusions de les Jornades
Catalanes de la Dona, 1976.
ANC: fons Dolors Calvet

**COMISSIO
CATALANA
D' ORGANITZACIONS
NO GOVERNAMENTALS
SECRETARIAT DE
LES JORNADES.**

Programa aprobado unánimemente por 4.000 mujeres
en les "JORNADES CATALANES DE LA DONA"

CONCLUSIONES:

REIVINDICACIONES:

- 1.- Derecho a un lugar de trabajo sin discriminaciones en la formación profesional, la ocupación, la remuneración y la promoción y desaparición del trabajo domiciliario.
- 2.- Abolición de todas las discriminaciones en el trabajo por razón del sexo, el estado civil y la maternidad.
- 3.- Reconocimiento de todos los trabajos laborales, Sindicales y Seguridad Social general para las empleadas de hogar.
- 4.- Socialización del trabajo doméstico a través de servicios colectivos financiados con fondos públicos y gestionados democráticamente desde la base:
 - a.- servicios domésticos propiamente dichos
 - b.- ocupaciones consideradas hasta ahora como propias de la mujer: cuidado de los hijos, de los ancianos y de los enfermos.

Ordenación urbana y construcción de viviendas que permiten un planteamiento colectivo de todos los extremos antes mencionados.
- 5.- Enseñanza obligatoria, pública, laica, gratuita, antiautoritaria y no discriminatoria contra la mujer, es decir:
 - a.- implantación efectiva de la coeducación
 - b.- revisión de los textos escolares
 - c.- lucha ideológica dirigida a la desaparición de los roles tradicionales masculino y femenino.
 - d.- derecho a la igualdad en el ocio.
 - e.- supresión de la discriminación en el deporte, arte, cultura, etc...
- 6.- Abolición del Servicio Social monopolizado por la Sección Femenina.
- 7.- Amnistía general; especialmente para los actos considerados delitos por una legislación que discrimina a la mujer
- 8.- Abolición de todas aquellas leyes que discriminan a la mujer.
- 9.- Revisión de la célula familiar.

Bar-biblioteca laSal, 1978.

Autora: Pilar Aymerich

■ La celebració de les Jornades Catalanes de la Dona, va suposar la irrupció del moviment feminista en la societat catalana i va tenir com a conseqüència l'inici de nous processos i la creació de nous espais.

A l'escalf de la celebració de les Jornades Catalanes de la Dona, diversos projectes es van posar en marxa: revistes, llibreries, bars, editorial, cases, centres d'investigació, tots ells convertits en fites urbanes que van configurar una geografia femenina.

El 14 de maig de 1977, obrí les portes la primera llibreria de dones de l'estat, situada al carrer Lledó de Barcelona, impulsada per quatre dones de les vocalies del Barri Gòtic i el Casc Antic. Després, van seguir les llibreries de Madrid, Bilbao, Saragossa, Granada, València, Manresa, Girona... El mateix any, es creava el bar biblioteca laSal. Tant la llibreria com la biblioteca, a més de les activitats que els eren pròpies, van convertir-se en centres de relació, d'intercanvi i també d'assessorament contra les agressions masculines, de separacions i d'avortament, encara prohibit. Poc després, va aparèixer laSal, la primera editorial feminista de l'estat.

Els bars de dones, des de 1975, s'escampaven per la geografia catalana. Els primers Daniel's i Chez Maite, van patir constants batudes policials a la recerca de dones susceptibles de l'aplicació de la Llei de perillositat social. Després seguien La Luna, Member's i un llarg etcètera. I, des de l'any 1979, es creà la Casa de la Dona, a la qual van seguir cases i casals de dones, escampats per tot arreu.

La creació d'espais propis de dones explicitava obertament la sexualització de l'espai davant la pretesa idea de la neutralitat de l'espai. La diferència sexual que organitzava la societat, també havia estructurat i organitzat les ciutats. No tots els sexes tenien el mateix dret en l'ús de l'espai urbà. La societat patriarcal atorgava l'ús prioritari al col·lectiu d'homes, i les dones, o bé n'erent excloses, o bé se les relegava a un ús marginal, parcial, en una gradació d'horaris i de funcions. Les dones dels setanta reivindicaven amb la seva presència arreu el dret a la ciutat.

També es van crear mitjans de comunicació, com ara revistes. Una munió de revistes contribuïren a fer pública la denúncia i la voluntat de les dones de posar fi a la desigualtat discriminadora.

Dones en lluita, impulsada per la Coordinadora Feminista de Barcelona, va aparèixer el mes de desembre de 1977. L'editorial d'aquell número 0, plantejava els grans temes del moment: la reivindicació de l'amnistia per a la dona. El 80% de les empresonades havien estat condemnades a causa de lleis sexistes: per

Text: *Dones en lluita*. Butlletí Mensual de la Coordinadora Feminista de Barcelona, número 0, desembre del 1977.
Arxiu: *Ca la Dona*.

dones + en lluita

BUTLLETI MENSUAL DE LA COORDINADORA FEMINISTA DE BARCELONA Nº 0 ANY 1.977 DESEMBRE. 25 PTES.

EDITORIAL

AMNISTIA PER LA DONA

Un 80% de les dones empresonades en aquests moments, han estat condemnades a causa d'unes lleis sexistes. Un 30% per haver avortat o cooperat en avortaments. Un 50% per aplicació de la llei de "Peligrosidad Social" (prostitució, homosexualitat,...) o bé per adulteri. Tots aquests "delictes" estan vinculats per un fet comú: no som propietàries del nostre cos, sino que el propietari és l'home.

AVORTAMENT:

***** Aquest "delicte" té dos condicionants, un, sexista, la dona no té dret a decidir lliurement quan vol ser mare; i l'altre, classista: la burgesia, que ha penat aquest "delicte", disposa dels mitjans per saltar-se les mateixes lleis que ha creat.

ANTICONCEPTIUS:

***** No solsament s'ens nega el dret a avortar sino que ni tan sols podem controlar la nostra capacitat reproductora.

PROSTITUCIO:

***** Converteix el cos de la dona en una mercancia, en la qual, hipòcritament, la que reb la pena és la mercancia i no el comprador. Ara ja s'aplica la normativa que correspon a sis mesos de presó per actes de prostitució.

ADULTERI:

***** És el "delicte" més clar en el que es reivindica la propietat privada d'un home sobre una dona.

HOMOSEXUALITAT:

***** La sexualitat de la dona és tan poc reconeguda que ni tant sols es reconeix, el lesbianisme com a existent, s'ens nega el dret a la lliure expressió de la nostra sexualitat, emprescant sota altres "delictes" a les lesbianes.

No n'hi ha prou amb les campanyes generals d'amnistia per tots els presos, no n'hi ha prou amb un possible indult que tragués aquestes dones de les presons. HEM DE CANVIAR LES LLEIS!

Menjador de la presó de dones de Barcelona un dia de visita, en el període entre la sortida de les monges de l'orde de les Cruzadas de Cristo Rey i l'entrada de les funcionàries, quan les internes, durant uns dies, van gestionar el centre, maig de 1978.

Autora: Pilar Aymerich.

Concentració al palau Blaugrana en demanda d'una llei justa i no discriminatòria de divorci, 17 d'abril de 1977.

AFB: fons Diari de Barcelona.

Enganxina: Amnistia per a la dona

Arxiu: Ca la Dona.

Vindicacion feminista. ¿Es trabajo, el trabajo doméstico?

Número 4, 1 d'octubre de 1976.

Arxiu: Ca la dona

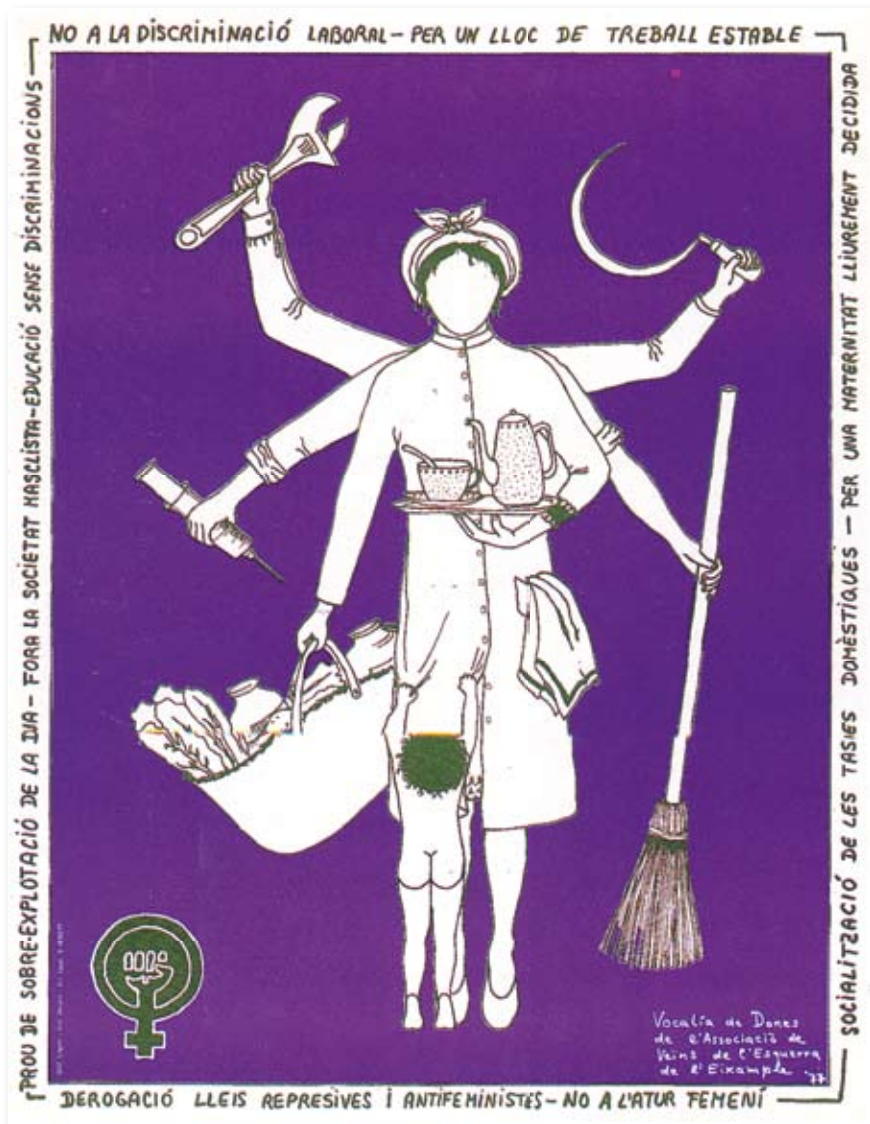
avortament –penalitzat fins a aquell moment–, per utilitzar o receptar anticonceptius –prohibits–, per prostitució –penalitzada–, per adulteri –considerat delit només per a les dones– i per homosexualitat –considerada encara delicte. L'article conclou "No n'hi ha prou amb les campanyes generals d'amnistia per a tots els presos... HEM DE CANVIAR LES LLEIS"; unes sexistes que discriminaven les dones.

A més de canviar les lleis, el moviment feminista va fer importants aportacions al coneixement i les seves aportacions teòriques han estat radicals, cabdals.

La revista *Vindication Feminista*, una de les publicacions que més va aportar al debat teòric, es preguntava "¿És treball, el treball domèstic?" Pregunta que sota una aparent simplicitat desvetllava un dels temes estructurals d'aquella i de qualsevol societat, el treball domèstic com a eix vertebrador, imprescindible per a la continuïtat de la vida humana sobre el planeta, però que, ni les estadístiques, ni els indicadors de riquesa, quantificaven, avaluaven, valoraven. Un treball que, històricament, ha estat desenvolupat per dones.

Ana Estany, Regina Bayo, Lidia Falcón i Carmen Alcalde, analitzen el valor estructural del treball domèstic.

Amb un registre diferent, el cartell de la Vocalia de Dones de l'associació de Veïns de l'Esquerra de l'Eixample il·lustrava la multiplicitat d'accions que les dones realitzaven un dia qualsevol. Com una deessa amb múltiples braços, havia d'acollir i realitzar diferents activitats simultàniament.

Cartell vocalia dones de l'Esquerra de l'Eixample. Arxiu: Ca la dona

Anys a venir, amb sentit de l'humor i ironia, l'escriptora Montserrat Roig, va publicar un article a *El Periódico*, transcrit, després a *Temps d'Horta*, el desembre de 1994:

Montserrat Roig, *Temps d'Horta*,
desembre del 1994.

“Un dia, mig en broma, vaig apuntar en un rotlle de paper higiènic totes les tasques que fa –desfà– una dona casada i amb dos fills des que s’aixeca fins que se’n va a dormir. Em van sortir 123 treballs diferents. I aquí sí que no exagero: els plats s’embruten / es freguen / s’eixuguen/ es guarden / es treuen / es posen / s’embruten / es freguen... Les bates dels nens es posen / es treuen / es renten / s’estenen / es planxen / es pleguen / es guarden.. Només faria falta, durant una setmana, que milers de dones, milions de dones, deixessin de fer 123 tasques que jo vaig apuntar en un paper higiènic. Tot tipus de dones. Veuríem què farien els cardenals de Roma sense les seves mongetes”.

Les 123 tasques de què parlava Montserrat Roig formen part del treball domèstic i de cura que havia estat atribuït, amb caràcter d'obligatorietat, a les dones, com si d'una habilitat innata es tractés. El treball domèstic i de cura reverteix a la societat a través de les persones de l'entorn familiar. Aquest treball, però, ni era visible ni es quantificava, ja ho hem dit abans, i malgrat ser absolutament imprescindible per a la continuïtat de la societat, no comporta drets socials ni polítics.

El moviment feminista ha posat en relleu els lligams indissolubles que existeixen entre el treball domèstic i el remunerat, entre l'economia domèstica i l'economia política i ha fet una valoració econòmica del que suposa el treball de producció domèstica i la seva aportació a la generació de riquesa a Catalunya i al benestar. Cristina Carrasco Bengoa i Mònica Serrano Gutiérrez, han realitzat el *Compte satèl·lit de la producció domèstica (CSPS) de les Il·lars de Catalunya 2001*, publicat per l'Institut Català de les Dones, Col·lecció Estudis, i que podeu consultar al web de l'Institut, apartat publicacions :

<http://www20.gencat.cat/portals/site/icdones>

■ El plaer és un dret, era el text d'una "enganxina", d'una consigna que el moviment feminista escampà arreu. Aquesta breu frase, suposava un canvi radical respecte al model de feminitat imposat pel franquisme. Si la maternitat, recordem-ho, era una obligació de les dones envers l'estat, si la sexualitat s'entenia només com a reproducció i el desig i el plaer eren impensables per a les dones, el moviment feminista, a partir dels anys setanta, exigí el dret a una maternitat lliure i desitjada, el dret al propi cos, i divulgà la diferència entre reproducció i sexualitat. Si la reproducció havia de ser lliure, la sexualitat també, i això volia dir el dret al plaer per a les dones i l'oposició a l'heterosexualitat com a única opció sexual. El lesbianisme va fer acte de presència, malgrat la duresa, malgrat la repressió a què encara el sotmetia la Ley de Peligrosidad y Rehabilitación Social, promulgada pel règim franquista el 5 d'agost de 1970.

L'aportació del moviment feminista va forçar canvis legislatius que despenalitzaven totalment o parcial allò que abans havia estat considerat delictiu; va instar les institucions a crear serveis i noves lleis, i sobretot va permetre a les dones i als homes viure'ns amb més llibertat.

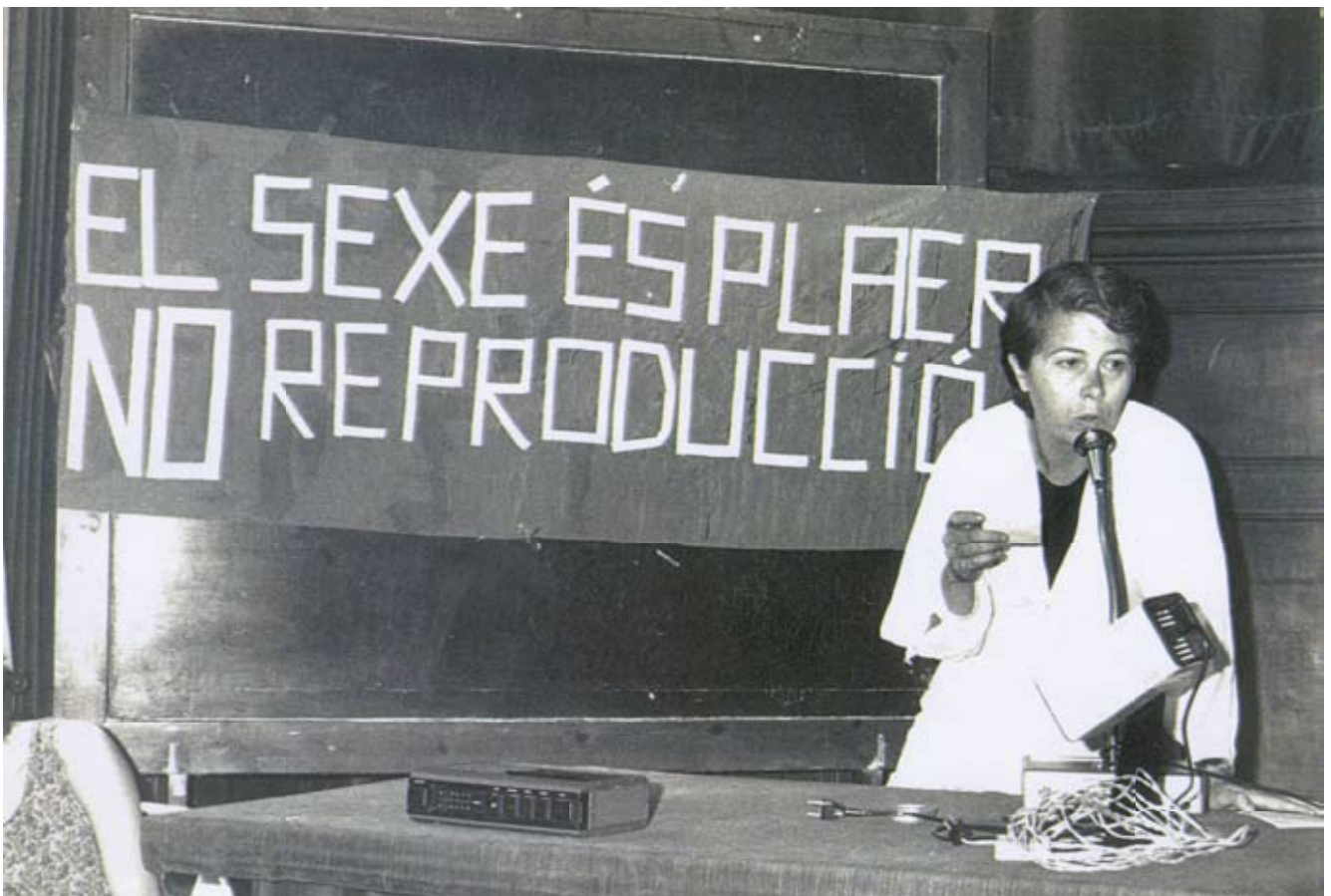
"El punt de partida, el situarem a les Jornades del 76, [...] algunes de les conclusions en relació amb el cos de les dones que seran el punt de partida del Moviment Feminista sobre els temes de salut.

El dret a la lliure disposició del propi cos implicava un seguit de drets: educació sexual, anticonceptius per no avortar, avortament per no morir; en definitiva, el dret a decidir, que, juntament amb la defensa del fet que sexualitat no és

Enganxina
Plaer és un dret.
Arxiu Ca la Dona

Gretel Ammann a les Jornades de Sexualitat. València, 1982.
Arxiu Ca la Dona

Manifestació contra la Llei de Perillositat Social, novembre del 1977.
 Autora: Pilar Aymerich

reproducció, representava uns punts de vista sobre el cos de la dona diametralment oposats als que fins aquell moment tenien tant la societat com, molt especialment, la ciència mèdica. Era un intent explícit de tornar el protagonisme del cos i de la salut a les dones.

[...]
 El discurs de la salut dins del Moviment Feminista recupera una perspectiva integral introduint, a més del fet biològic, el fet social i el psicològic per entendre la vivència de les dones amb el seu propi cos. És l'època de desmitificar la virginitat, la maternitat, el pecat; de reivindicar el plaer i desvincular la sexualitat de la reproducció; de denunciar el paper de la dona reduïda a una maternitat imposada i a la fidelitat també imposada”.

Díptic lesbianisme.
 Arxiu ca la dona

JUNY 91

Dia

26

al Palau de la Virreina a les 20 h.

Presentació de
 la PLATAFORMA
 antidiscriminatòria dels
 Grups de Lesbianes de la
 Coordinadora Feminista de
 Grups de Dones de l'Estat
 Espanyol.

LESBIANA QUE NO
 ET REPRIMEIXIN!

■ “Volem caminar tranquil·les”, “Fem nostra la nit”, “Take Back the Night”, es va convertir a mitjan anys setanta en un clam a nivell internacional en resposta a les violacions de dones. Es reclamava els carrers per a les dones, per fer visible l’oposició a violència sexual masclista que es produïa en tots els àmbits, al carrer, al lloc de treball, als instituts i a les universitats, i a l’espai domèstic. La denúncia de la violència exercida contra les dones situava les causes estructurals del problema, desemmascarava els mites i, sobretot, els redimensionava en donar-los projecció pública. Novament, el lema “allò que és personal és polític”, era més que una consigna i esdevenia una via d’anàlisi, un corrent de pensament que ha incidit en el canvi de pràctiques i de mentalitats.

Festival feminista al teatre Grec de Montjuïc, de Barcelona, amb la pancarta “Dret al propi cos”, durant l’actuació de Guillermina Motta, maig de 1977.

Autora: Pilar Aymerich

Manifestació Feminista, a Barcelona, 1978(?).
Arxiu Ca la Dona.

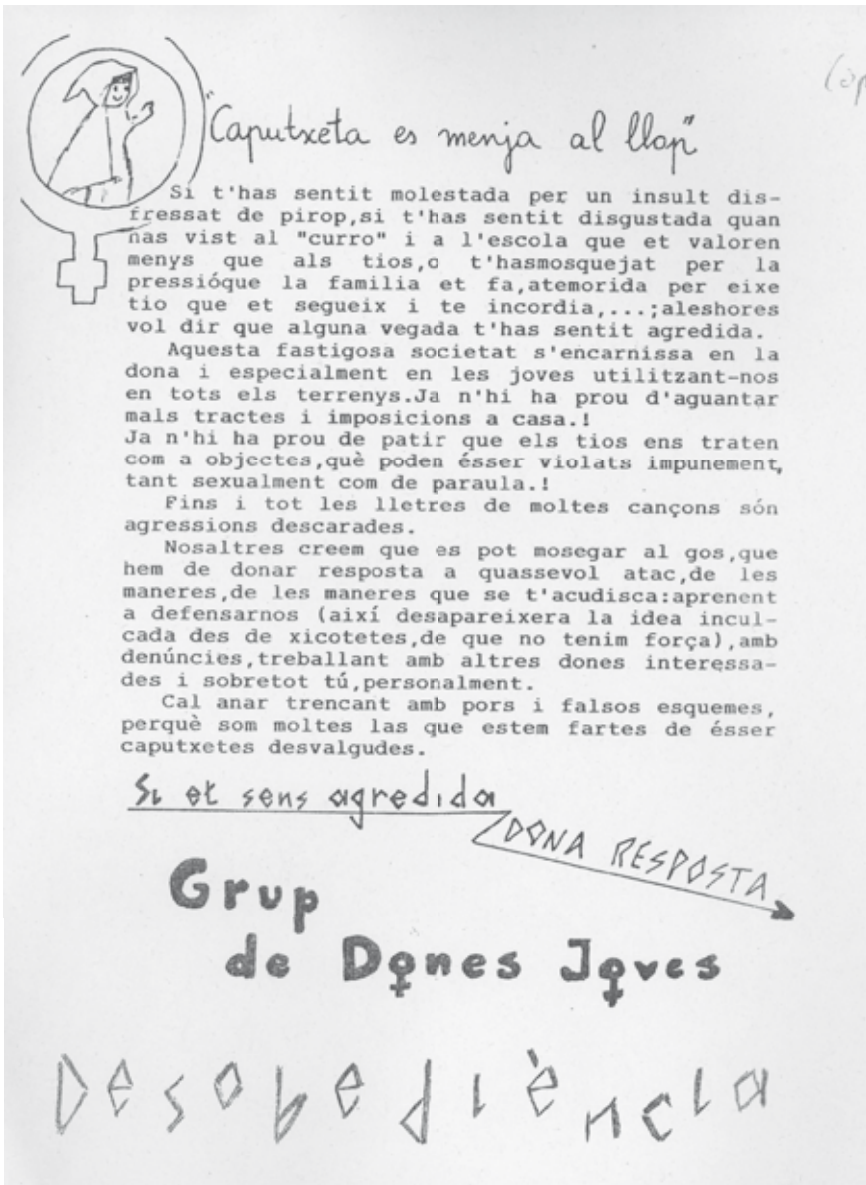
Manifestació contra les violacions, el 18 de setembre de 1977.

Foto: Pilar Aymerich

“Les denúncies del Moviment Feminista al voltant de les agressions sexuals, sobretot arran de la violació d’una dona de Badalona per un veí seu, van significar, no només la denúncia d’un fet concret, sinó la reclamació de drets i espais. Reclamàvem poder caminar soles i tranquil·les a la nit, desmitificar la idea de la dona com a provocadora i el dret a vestir i actuar segons cadascuna, juntament amb la reforma del Codi Penal.

Beatriu Macià, G.A.M. Tamaia, “Lluita contra les agressions a les dones” dins *20 anys de feminisme*. Barcelona, Associació de dones per a la celebració dels 20 anys de les Jornades Catalanes de la Dona i Ajuntament de Barcelona, 1996, pàg. 99 -101.

Paral·lelament a la lluita contra les agressions sexuals, es va iniciar també la lluita contra els maltractaments i les violacions dins la família. [...] La campanya de denúncia pública de les agressions sexuals que es va engegar anava acompanyada de la reflexió sobre el que suposava per a les dones el contracte matrimonial, el dret civil i penal, així com sobre la importància que les dones que patien agressions físiques o sexuals per part del marit les denunciessin... En la reflexió que es feia i es fa sobre els maltractaments domèstics, ha estat molt important el fet d’augmentar la sensibilització social, situar les causes estructurals del problema, desemmascarar els mites que giren encara al voltant de les agressions i, sobretot, treure-les de l’esfera privada per donar-los una dimensió pública. El fet de donar-los aquesta dimensió suposava exigir també respostes públiques al problema, i així es va engegar la campanya per demanar cases d’acolliment per a les dones maltractades i els seus fills i filles. Les mogudes es van iniciar cap als anys 80, i l’any 85 es va obrir la primera casa d’acolliment per a dones maltractades de Barcelona. ”

Caputxeta es menja el llop.
Grup de dones joves.
Arxiu Històric de Tarragona:
fons del Bloc Feminista.

"Volem caminar tranquil·les Cap
agressió sense resposta."
Arxiu: ca la dona.

"Comisión antiagresiones del
movimiento feminista".
Arxiu ca la dona.

■ En l'origen de la commemoració del 8 de març com a Dia Internacional de la Dona, cal destacar-ne diversos fets puntuals: la vaga de les obreres tèxtils nord-americanes de 1857, l'incendi de la fàbrica Cotton o el de la Triangle Shirtwaist Company, de Nova York, el dia 25 de març de 1911 (indústria tèxtil on treballaven cinc-cents persones, en la seva gran majoria dones immigrants joves).

En aquest darrer incident van morir 142 obreres que l'any anterior havien mantingut una important vaga per demanar millors condicions laborals.

A partir de 1908, les socialistes nord-americanes van celebrar el Dia de la Dona el darrer diumenge de febrer per reivindicar el dret de vot. El 1910, en el marc de la II Conferència Internacional de Dones Socialistes, Clara Zetkin llançava la proposta d'establir el Dia Internacional de la Dona, amb l'objectiu principal de promoure el sufragi universal femení, la pau i la llibertat.

Seguint aquesta iniciativa, l'any següent, més d'un milió de dones europees i nord-americanes sortiren al carrer. Les primeres ho van celebrar el 19 de març i les segones ho van continuar fent el darrer diumenge de febrer.

Reivindicació de millors condicions de treball i de vida, i de drets polítics i manifestacions en favor de la pau, eren alguns dels temes que es trobaven en l'origen de la celebració del dia 8 de març com a Dia Internacional de les Dones.

Amb el ressorgiment del feminisme, a finals dels anys seixanta i setanta, tornà a implantar-se la celebració d'aquesta data, que van acabar de corroborar les Nacions Unides, el 1977, en declarar el 8 de març Dia Internacional de les Dones.

Cartell "Dia internacional de la dona treballadora".

Arxiu Nacional de Catalunya

Octaveta

8 de març dia internacional de les dones

ANC: fons Dolors Calvet

8 DE MARÇ DIA INTERNACIONAL DE LES DONES

Ja fa 75 anys que les dones de l'empresa Cotton, moriren assassinades pel seu empresari, mentre defenien el seu lloc de treball a dins la fàbrica neoyorquina... Des de llavors, les dones hem seguit lluitant pels nostres drets, contra la brutalitat d'aquesta societat capitalista i patriarcal i cada 8 de Març arreu el món les dones sortim de casa i ens trobem per seguir la nostra lluita.

- Perquè al nostre país continuen morint o exposant-se a morir moltes dones (com la companya de 16 anys que està morint a una clínica de Terrassa per haver intentat avortar a la clandestinitat), perquè encara moltes dones som jutjades i empresonades per voler decidir sobre la nostra maternitat, perquè moltes dones som colpejades i agredides o violades brutalment, perquè moltes dones ens veiem sotmeses i malparades perquè s'ens nega el dret a un lloc de treball fixe i remunerat, perquè s'ens imposa una sexualitat encorçetada on l'heterosexualitat és la norma i s'ens nega el dret al propi cos.

- Perquè la dreta, el Papa i els bisbes ens continuen considerant " objectes " i pretenen decidir sobre les nostres vides imposant-nos la seva llei, la seva moral i el seu concepte de vida que fa que morin moltes dones.

- Perquè des del govern s'ens ofereix un projecte de despenalització de l'avortament, que no resol cap dels drets que hem vingut exigint, que no té en compte ni el dret de la dona a decidir ni la immensa realitat social que representen els 500.000 avortaments anuals, ja que els cassos que contempla només s'hi podràn acollir un ínfim percentatge de dones,...

Per tot això, les dones, aquest 8 de març seguim exigint:

- LA CREACIO DE CENTRES DE PLANNING A TOTS ELS BARRIS
- LA LEGALITZACIO DE L'AVORTAMENT, sense restriccions, gratuït, on la decisió sigui únicament dela dona, inclòs a la xarxa sanitària estatal.
- PEL DRET AL TREBALL: Un lloc de treball per a cada dona sense discriminacions de sou ni de lloc de treball, sense pressions per a tornar a casa i que ens permeti la nostra independència econòmica.
- CONTRA TOTES LES AGRESSIONS I VIOLENCIA QUE PATIM LES DONES
- PER UNA INFORMACIO SEXUAL A LES ESCOLES I UNA SEXUALITAT LLIUREMENT DECIDIDA

I convoquem a tothom a:

- Diumenge 6 de març a les 12h matí: Manifestació a la Plaça Universitat.
- Dimarts 8 de març a les 8h vespre: Acte pel DRET A L'AVORTAMENT, a la Sala d'actes de l'AISS.Via Layetana 16. Intervindran: Representants de la COMISSIO PEL DRET A L'AVORTAMENT DE BARCELONA i de l'ASSOCIACIO DE TREBALLADORES DE PLANNING. F.SOLÉ SABARIS i A.ALVAREZ SOLIS

Convoquen: Com. Pel Dret a l'Avortament de Barcelona-Coord. de Vocalies de Dones- Dones d'Universitat-Associació Catalana de la Dona-Grup de Mestres-Secretaria de la Dona de l'USTEC-Ass. Catalana de Treballadores de Planning-Daia-Coord. de Catalunya Pel Dret a l'Avortament-Gla1

Donen suport: FAVB-FAGC-LCR-MCC-N'E-PCC-PF-PSUC-JCC-JSC-MJCC-Joves de N'E-CNT-CC00-PST-JCR-CANC

- Dia 8 de Març a les 11h nit: FESTA PER A LES DONES A LA PALOMA ! i organitzada pels grups de Dones!

■ Regirant la documentació del fons de Dolors Calvet, dipositat a l'Arxiu Nacional de Catalunya, hi trobem un article mecanoscrit que fa referència a les lluites de les treballadores de la fàbrica Indo S.A.

En l'article, que després va ser publicat a la revista *Arreu*, amb el títol "Indo S.A. Les dones reclamen igualtat de sous" l'autora aborda sense embulls la relació dels fets i la denúncia de la discriminació salarial que patien les treballadores per compte aliena. El text deia:

ANC: Fons Dolors Calvet.

"Unes 40 dones han presentat demanda contra l'empresa per discriminació salarial. Dins del mateix grup de qualificació es paga a les dones d'un 20 a un 30% menys que als homes.

"En el conveni, firmat aquests darrers dies, les dones enllaços i jurats que participaven en les negociacions, demanaven que s'anés a la igualtat de sous en un procés escalonat de cinc anys. [...]

"Les demandes per discriminació de sexes, insòlites fa uns anys, han estat possibles els darrers temps gràcies a la presència d'algunes dones en les darreres eleccions sindicals. La seva presa de consciència de treballadores, els ha portat molt aviat a trobar-se amb inferioritat de condicions amb els companys de treball, només pel fet d'ésser dones. [...]

"El moviment de dones treballadores està en marxa. A les reivindicacions generals de l'empresa, uneixen la lluita contra les discriminacions de sexe. No són lluites diferents i l'important és que homes i dones hi vagin plegats".

Més enllà de la discriminació salarial directa, que, temps a venir es declarà il·legal, les dones van posar al descobert una altra discriminació salarial soterrada, més difícil de demostrar: la discriminació indirecta que estableixen les categories professionals. Des dels inicis de la revolució industrial, els sectors professionals desenvolupats per dones van tenir una qualificació professional, inferior i, per tant, van tenir una remuneració més baixa. És aquest sistema cultural, que estableix menor valor per al treball que realitzen les dones, el que ha estat posat en evidència per diversos sectors de dones sindicalistes i professionals de l'economia i de l'organització del treball.

Les treballadores van guanyar el judici davant la Magistratura de Treball, malgrat que el jurat d'empresa havia reaccionat contra elles, en qualificar les reivindicacions de les treballadores de "intents d'enfonsar l'empresa", segons que consta a *La Vanguardia* del 27 de febrer de 1977.

Treballadores de l'empresa INDO, a les portes de la factoria a l'Hospitalet, en demanda de millors condicions laborals, 1977.

Arxiu Històric de Santa Eulàlia

Enganxina: "Si no t'agrada aquesta escola sexista, canvia-la".
Arxiv ca la dona

Les treballadores d'Eurostil, empresa dedicada al tèxtil i situada a Santa Coloma, després de molts dies de vaga per reclamar els salaris i l'abandonament dels propietaris, van constituir-se en cooperativa per tornar-la a posar en marxa. Juliol del 1977.

Autora: Pilar Aymerich

Cartell: "Que no et limiten: lleva't el davantal i posat la roba del curro que més t'agradi".

Arxiv Històric de Tarragona, fons del Bloc Feminista.

■ L'accés i el control dels recursos ha estat diferent entre els homes i les dones, tant pel que fa a recursos familiars com a recursos econòmics, socials, i polítics. Accedir als recursos, redistribuir-los pel territori, ha estat una de les actuacions dels grups de dones que, des de pobles i ciutats, clamaven per la millora de la qualitat de vida personal i col·lectiva.

Una manera d'entendre la política com la recerca del benestar de la comunitat. I una manera de fer política que ha implicat un canvi d'escala tot situant en els centres de la polítiques públiques la vida quotidiana.

Clara Clara Parramon i Homs i Remei Casas Borràs. *Veïnes, ciutadanes*, Institut Català de les Dones, 2009

“A Catalunya, els moviments veïnals de la dècada dels setanta van tenir una intensitat i una extensió molt destacades i van contribuir clarament a resoldre la transició política a favor de la democràcia. La participació de les dones en aquests moviments va ser molt rellevant i alhora decisiva per a la seva pròpia existència. El desig de benestar col·lectiu i individual va guiar la lluita de moltes dones com a model del que es volia que fos la vida als barris de les ciutats i els pobles del nostre país i, en molts casos, la pròpia vida com a dones.

“Tot i que encara és poc reconegut, en els espais mixtos les dones van protagonitzar mobilitzacions ben diverses per urbanitzar i dotar de serveis bàsics els barris que, fruit de l'especulació, s'havien creat de nou en nou o bé havien crescut extraordinàriament arran de les migracions que van tenir lloc durant el règim franquista.

“Així mateix, l'expansió del moviment feminista en aquell context històric va potenciar la creació de nous espais de dones. Des de la lluita per les escoles bressol o pel dret al divorci fins al coneixement del propi cos o les transformacions en les relacions de parella, les pràctiques de relació entre dones van obrir espais de llibertat femenina sense retorn.

Pintada de la Vocalia de Dones del barri de Sant Andreu, Barcelona, 1978.

Autora: Pilar Aymerich

“Van ser moltes més les dones que van liderar els moviments veïnals d’aquest període de reconeguda importància per a la història del nostre país que les que apareixen en aquest calendari. Tot i així, esperem que aquesta publicació contribueixi a reconstruir la participació femenina que és a l’origen de moltes escoles, mercats, jardins, centres de salut i d’atenció a les dones, que han humanitzat –o potser seria més precís dir feminitzat– les nostres ciutats.

“Allò que és personal és polític” sintetitza tot un corrent de pensament, una filosofia que vol incidir en la manera d’entendre, viure’ns i transformar la societat en què vivim. En definitiva, han lluitat i lluiten per alguna cosa més que les seves vides. Han lluitat i lluiten per l’oportunitat de viure-les, en paraules de Dorothy Parker.

Una dona, agafa de la ma a les seves criatures, mentre pren la paraula en una assemblea a Can Serra, convocada per l’associació de veïns, per reivindicar serveis: escoles, mercat, plaça..., el setembre de 1978.

Arxiu: Pilar Massana.

ACTIVITAT

1. Ara, i per acabar, et proposem una recerca fotogràfica amb l'objectiu de reconstruir algun episodi, alguna experiència dels primers anys de la transició democràtica.

Localitza els àlbums de fotografies familiars, pot ser el de la teva mare i el d'una altra dona de la generació anterior, per exemple, la teva àvia.

Busca les imatges en què facin alguna activitat, bé a casa, bé al carrer, en el sentit més ampli, que abasta des dels estudis o el treball domèstic –per exemple, quan et canviava els bolquers, et portava de passeig, feia el sopar...– fins al treball remunerat, o l'esport, les passejades...

Tot mirant i remenant fotografies, tria les que més t'interessin i demanes a la mare i a l'àvia que te les expliquin: on es va fer la fotografia, qui la va fer, qui hi surt, on era, què feia i, si recorda alguna de les sensacions.

A més a més, quan hagis documentat les imatges, pots comentar amb elles els canvis que hi observin, els que hagin viscut, i com han afectat les seves vides.

Per acabar, pots completar aquestes imatges, amb imatges del període sobre el qual treballes, que trobaràs a l'arxiu fotogràfic de l'arxiu municipal, o bé de l'arxiu comarcal i encara, pots intentar de buscar l'arxiu d'alguna persona que, de manera professional o amateur, es dediqués a la fotografia.

Amb les imatges que has seleccionat dels àlbums familiars i les que trobis a l'arxiu municipal, comarcal o privat, conjuntament amb les que les altres companyes i companys hagin trobat, podeu mirar de fer una exposició.

2. Demaneu a les mares i als pares com els han afectat els assumptes plantejats en el Programa que es va aprovar en les primeres Jornades Catalanes de la Dona,

3. En opinió vostra –després de discutir-ho per equips–, quines reivindicacions d'aquest programa encara estan pendents?

Jornades Catalanes de la Dona,
1976.
Arxiu Ca la Dona.

PER SABER-NE MÉS

- *Jornades Catalanes de la Dona*. Barcelona, Alternativas, 1977.
- *20 anys de feminisme*. Barcelona, Associació de dones per a la celebració dels 20 anys de les I Jornades Catalanes de la Dona i Ajuntament de Barcelona, 1996.
- Cristina Carrasco Bengoa i Mònica Serrano Gutiérrez, *Compte satèl·lit de la producció domèstica (CSPS) de les llars de Catalunya 2001*, Barcelona, Institut Català de les Dones, 2007 (<http://www20.gencat.cat/portal/site/icdones>)
- Conxa Llinàs Carmona. *Feminismes de la transició a Catalunya. Textos i materials*. Barcelona, Horsori, 2008.
- Martínez Ten, Carmen, Gutiérrez López, Purificación, González Ruiz, Pilar (eds.) (2009). *El movimiento feminista en la España de los 70*. Madrid, Fundación Pablo Iglesias-Cátedra
- Parramon Homs, Clara Clara i Casas Borràs, Remei. *Veïnes, ciutadanes*, Institut Català de les Dones, 2009. (http://www20.gencat.cat/docs/icdones/Serveis/Documents/Publicacions/Calendaris%20PDF/pub_calendari2009.pdf)

ACRÒNIMS

ANC: Arxiu Nacional de Catalunya

AFB: Arxiu fotogràfic de Barcelona

BC: Biblioteca de Catalunya

AF-I'H: Arxiu fotogràfic de l'Arxiu Històric de l'Hospitalet

AGRAÏMENTS

En primer lloc, vull agrair la col·laboració de totes les persones dels arxius i biblioteques consultats, per haver-nos facilitat la recerca i la reproducció dels materials, així com també la col·laboració d'altres investigadores que han ofert totes les facilitats per consultar, aclarir i permetre utilitzar part de les seves investigacions. Vull fer especial esment de Maria Jesús Pinto i el seu treball sobre les dones de Tabacalera de Tarragona, Carme Clara Parramon, pel seu treball "Veïnes-ciutadanes", que va adoptar la forma de calendari i exposició. També a Glòria Nielfa, per la bona disposició a facilitar-me dades sobre la primera alcaldessa republicana, i a totes aquelles i aquells que al llarg dels anys hem anat intercanviant "cromos", "estampes", informacions descobertes i passions, així també, com a totes aquelles amb qui hem compartit espais de creació, de discussió, en definitiva, espais polítics.

Edició

© Generalitat de Catalunya
Departament d'Interior, Relacions Institucionals i Participació
Departament d'Educació
Institut Català de les Dones

Text i selecció d'imatges

Isabel Segura Soriano

Disseny i concepte gràfic

Estudi Villuendas + Gómez

Impressió

Anglofort. S.A.

Fotografies

A

Fotografia de la coberta

Grup d'amigues a les muntanyes russes.

Autor: Gabriel Casas i Galobardes.

ANC

ISBN A

Dipòsit legal A

Agraïments

Maria Ojuel

ABRIL 2010

Generalitat de Catalunya
**Departament d'Interior,
Relacions Institucionals i Participació**

**memorial
de democràtic**

Generalitat de Catalunya
**Departament
d'Educació**

Generalitat de Catalunya
**Institut Català
de les Dones**

